

Kosta Acievski
Darinka Petreska
Vanço Gorgiev
Violeta Açkoska
Voyislav Sarakinski

TARİH

Dokuz Yıllık İlköğretim okulları
VI sınıflar için

*Kuzey Makedonya Cumhuriyeti
Eğitim ve Bilim Bakanlığı*

Üsküp
2020

Müellifler: Kosta Acievski
Darinka Petreska
Vanço Gorgiev
Violeta Açkoska
Voyislav Sarakinski

Değerlendiriciler: Margarita Peşevska
Margica Kuzmanovska
Duško Atanasovski

Düzelti: Svetlana Traykovska

Bilgisayar tasarımı: Elizabeta Angelova
Anita Milevska
İrena Nikoska-Ayanoska

Redaksiyon: Prof. Dr. Arif Ago
Düzelti: Dr. Aktan Ago
Çeviri: Enver Asim

Yayıncı: Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim
Bakanlığı Aziz Kiril ve Metodiy caddesi No.54
1000 Üsküp

Basımevi: DOOEL Polyesterday, Üsküp

Tiraz: 246

Milli Kitap Komisyonunun 22.1454/1 sayılı 31.08.2011 yılındaki kararnamesiyle, bu kitap dokuz yıllık ilköğretim okullarında VI. sınıfta Tarih dersinde kullanılmasına izin verilmiştir.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје
373.3.016:94(075.2)=512.161
DARINKA, Petreska
TARİH dokuz yıllık İlköğretim okullari VI siniflar için / Kosta
Acievski ... [и др.] - Üsküp : Kuzey Makedonya cumhuriyeti eğitim ve Bilim
Bakanlığı, 2020. - 100 стр. : илустр. ; 30 см
Други автори: Darinka Petreska, Vanço Gorgiev, Violeta Açkoska, Voyislav
Sarakinski
ISBN 978-608-226-807-1
1. Acievski, Kosta [автор] 2. Petreska, Darinka [автор] 3. Gorgiev,
Vanço [автор] 4. Açkoska, Violeta [автор] 5. Sarakinski, Voyislav
[автор]
COBISS.MK-ID 51524357

Sevgili çocuklar,

Eski uygarlıklar dünyası, atalarımızın dünyası, yaratmış oldukları eserlerine günümüzde bile hayranlık duyduğumuz dünyaya hoş geldiniz. Bu ilk avcılar, ilk tarımcılar, zanaatçı ve tüccarların dünyası, Mısır'dan başlayarak Mesopotamya, Çin, Hindistan, Antik Makedonya ve Roma'ya kadar eski milletlerin yüksek uygarlık edimlerinin dünyasıdır.

Elimizdeki kitapla, eski milletlerin edinimlerini öğrenmenize yardımcı olacağız. Onlar ilk yazı ile tarihe girdiler, günümüze kadar dünya edebiyatında zirvede kalan eserler meydana getirdiler.

Onlar akıl ve elleriyle eski Mısır, Helen, Makedon, Romalı, Çinli, Hintliler ve diğer milletlerin yüksek zeka ve inşaatçı yeteneklerine tanıklık eden muhteşem binaları inşa ettiler. Mısır Piramitleri ve Çin seddi günümüzde binlerce yıllık zamana direnen insan eserlerini hatırlatmaktadır.

Onların zeka ve hayal güçleri sayesinde çok sayıda tanrı ve tanrıça temsil edildi.

Eski resimler, mozaikler ve heykeltıraş eserler günümüz insan dünyasına büyük ilgi uyandırmaktadır.

Onların bilim alanındaki icat ve buluşları, insanın tarih boyunca yarattıklarının sadece bir başlangıcı olarak sayılır.

Uygarlığın değerleri hakkında öğrenecekleriniz, daha çok araştırma yapmanız, uzak geçmişe ait maddi, kültürel ve manevi değerleri insanların internet üzerinden iletişim kurdukları, uzay gemileriyle uzak yıldızlara sefer yaptıkları günümüz değerleriyle kıyaslamanızı teşvik edecektir.

Geçmişini ilginç tarafından ve anlaşılabilir bir dille göstermeye çaba harcadık, bu arada tüm çocukların geçmişini öğrenmeleri için aynı ilgi ve isteği olmadığını da gözönüne aldık. Bu kitapta anlatılanların size zor gelmeyeceği, sizi yormayacağı, sizlerin de bir araştırmacı olmanız, insanlığın en eski çağı ve Makedonya'nın tarihi hakkında daha fazla öğrenmenize teşvik olacağına inanıyoruz.

Çalışmalarınızda başarılar dileriz.

Müellifler.

TARİH VE ONUN ANLAMI

TARİH VE ONUN ANLAMLI

Tarihin Konusu ve Görevi

Her günlük yaşamımızda daha sık **tarih** kelimesiyle karşılaşmaktayız. Bu kelime geçmişte olup bitenlerin tümü, geçmişte meydana gelen olaylar, insanların hayatı ve faaliyetlerinde meydana gelen belirti ve değişikliklere aittir.

“Tarih” kelimesi, insan toplumun meydana gelişinden bugüne kadar geçmişi inceleyen **bilim dalı** için de geçerlidir. Tarih bilimi geçmişte meydana gelen olayları inceleyip açıklar, onları mukayyese eder, ilintiye getirir ve bu şekilde onların arasındaki karşılıklı bağlantıları meydana çıkarır. Geçmişi araştıran insanlara **tarihçi** denilir. Onlar geçmişe ait araştırma ve bilgilerini çeşitli kitap, dergi, ansiklopedi, atlas, radyo ve televizyonlarda yayımlanan bilimsel ve eğitici yayınlarda yayımlamaktadırlar, aynı öyle İnternet üzerinden de açıklamaktadırlar.

Milletlerin geçmişini araştıran ve inceleyen bilime **genel tarih**, sadece bir milletin tarihini araştıran tarihe ise **milli tarih** denilir.

Günümüzü anlayabilmek ve daha iyi yaşama koşulları sağlayabilmemiz için, geçmişimizi anlamamız ve bilmemiz gerekiyor. İnsanların çok öncelerden bugüne kadar bize bıraktıkları maddi ve manevi zenginliklerle tanışmalıyız. Bu şekilde onların değerini daha çok bilecek ve bizden sonra gelecek nesillere daha iyi korumuş olacağız. Tarih olmasaydı, atalarımızın en güzel eserlerinin hangileri olduğunu, geçmişte kahramanlarımızın kim olduğunu, onların hayatındaki en önemli şeylerin ne olduğunu bilemezdik. Tarih olmasaydı, dünyanın nasıl değiştiğini ve nasıl değişebileceğini de öğrenemezdik.

Bundan dolayı, tarih dersi dünyanın tüm ülkelerinde **okul dersi** olarak okunmaktadır. Okullarda sadece insanlığın geçmişindeki daha önemli olaylar, belirtiler ve değişiklikler okunmaktadır. Bu doğrultuda özellikle ülke milletlerinin tarihi ve geçmişine ağırlık verilmektedir.

Tarihi Kaynaklar

İnsanların geçmişteki hayatı ve faaliyetlerine ait nesnelere ve yazılı belgelere **tarihi kaynak** denilir. Kaynaklar iki çeşittir: **maddi** ve **yazılı**. Aynı öyle geçmişe ait **sözlü kaynaklar** da kullanılmaktadır.

Maddi kaynaklar çeşitlidir. **Bu grupta eski aletler, silah, giysiler, para, takılar, kablalar, eski yapı kalıntıları, anıtlar, sanat eserleri, ev eşyaları** vb. yer almaktadır. Maddi kalıntılar çok değerlidir. Bundan dolayı müzelerde korunurlar, bazıları ise, mesela eski yapı kalıntıları, buldukları yerde muhafaza edilirler.

Yazılı tarihi belgelere: **rapor, seyahat, mektup, kayıtlar, gazeteler, kitaplardır...** Bunlar değişik yerlerde korunur edilirler: kütüphane, müze, arşiv vb. Yazılı kaynaklar oldukça sağlam kaynaklardır ve geçmiş hakkında önemli bilgiler vermektedirler.

Sözlü anlatımlara gelince, nesilden nesile taşınan ve geçmişte meydana gelen değişik tarihi olaylara ait anlatımlardır. Örneğin, sözlü anlatımlar arasında **efsane, destan ve şarkılar** en önemlileridir. Bu anlatımlarda doğru olmayan, uyduruk olay ve insanlar mevcuttur, bundan dolayı tarihçiler onlara önem vermezler.

Zamanın Hesap Edilmesi

Geçmişte meydana gelen olaylardan söz ederken, onların **ne zaman ve nerede** meydana geldiklerini bilmeliyiz. Geçmiş zaman gün, ay ve yıllarla hesap edilir. On senelik döneme **onyıl**, yüz senelik döneme **yüzyıl**, bin senelik döneme de **milenyum** denilir.

Geçmişte her millet yılları saymaya başladığı zaman, **önemli bir olayın** meydana geldiği sırada başlangıç yılı olarak kabul etmekteymiş. Museviler zamanı dünyanın yaratılışından beri hesap etmekte; Mısırlılar yılları firavunların hükümdarlık yıllarına göre, Helenler olimpiyat oyunlarına göre, Romalılar ise Roma kentinin kuruluşundan beri, Hristiyanlar Hazreti İsa'nın doğuşundan sonra, Müslümanlar ise Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine şehrine hicret etmesinden sonra saymaya başlamışlardır.

Günümüzde dünya milletlerinin ekseriyetle, zamanı **Hz. İsa'nın doğum yılından itibaren** hesap etmektedirler. Hz. İsa'nın doğumundan evvel meydana gelen olaylar hakkında, Hz. İsa'dan önce, **çağımızdan önce** ya da Millattan Önce (M.Ö.) ya da Eski Çağ'da demekteyiz.

Millattan Önceki yıllar geriden sayılır, yani daha büyükten daha küçüğe doğru, mesela: M.Ö. 120...119...118 yılda vb. Bizim veya yeni çağın yıllarını ileriye doğru, yani küçükten büyüğe doğru saymaktayız. Mesela: 1996...1997...1998 yılı vb.

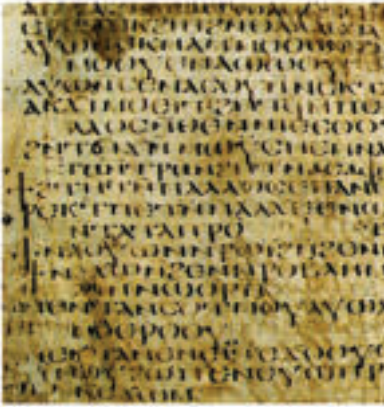

TEKRAR EDELİM...

- **Tarih** kavramından ne anlamaktayız?
- **Tarihi kaynaklar** nedir?
- Tarihi kaynaklar **nasıl** olabilir?

Maddi kaynaklar

Yazılı kaynaklar

BİLİYOR MUYDUNUZ....

... en uzak geçmişe ait kaynakların ekseriyeti toprağın altında bulunur. Onları **arkeolog** olarak adlandırılan bilim adamları yer yüzeyine çıkarır ve araştırırlar. Eski kültürlerin nesnelere kazıyan ve araştıran bilim dalına **arkeoloji** denir.

Tarihin Ayrılması

İnsanlığın geçmişini iki büyük döneme ayırmaktayız: **tarih öncesi** ve **tarih**.

Tarih öncesi milyonlarca yıl sürmüştür. Bu çağ, insanın belirmesinden yazının bulunmasına kadarki dönemi kapsamaktadır. **İnsan ilkel toplumu** olarak da anılmaktadır. Tarih öncesi iki çağa ayrılır: **Taş ve Metal Devri**.

Tarih, yazının bulunmasından bugüne kadarki dönemi kapsar. M.Ö. 4000 yıllarında başlamıştır ve halen devam ediyor.

Zaman ölçme cihazları

DÜŞÜNELİM:

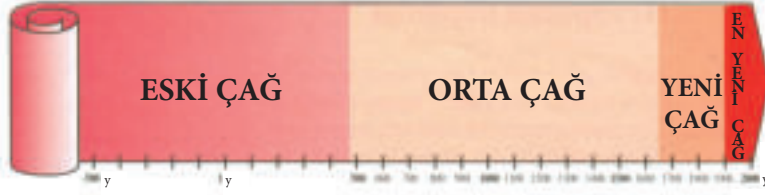
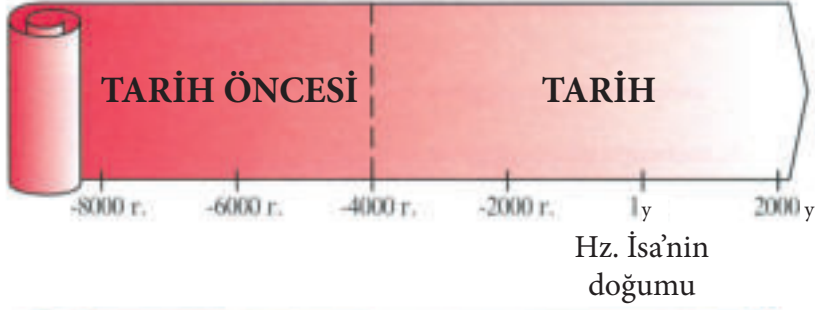
- En eski maddi kaynaklar neden **toprağın altında** bulunuyor?
- Neden "**Tarih, hayat öğretmenidir**" denilir?

BİRLİKTE ARAŞTIRALIM...

- Yaşama yerinizde **geçmişten kalan** neler vardır?
- Senin evinde ya da etrafında **eski bir nesne** var mıdır? Neye **benziyor**? Ne için **kullanılmış**?
- Daha yaşlı akrabaların (dede, nine) **geçmişte meydana gelen bir olay** ya da **kişi** hakkında **sözlü bir rivayet** biliyorlar mı?

Tarih dört büyük çağa ayrılır: Eski Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ ve En Yeni Çağ.

Bu sınıfta insanın ilkel toplumu ve Eski Çağ insanlık tarihini okuyacağız.

DÜŞÜNELİM...

- Günümüzde hangi yüzyıl-da yaşıyoruz?
- **Tarih** dönemi günümüze kadar toplam kaç yıl sürüyor?

DAHA AZ BİLİNEN KELİMELE...

- **Seyahat yazısı**, bir yolculuk sırasında belli bir yer ya da olay hakkında yazılan yazıdır.
- **Efsane**, tanrı ve kahramanlardan söz edilen hikayedir.
- **Destan**, uzak geçmişte meydana gelen olaylar ve kişilere ait hikayedir. Bu kişilerin ve olayların mevcudiyeti kesin tarihi kaynaklarla ispatlanmamıştır.

TARİH ÖNCESİ DÖNEM

ESKİ ÇAĞ

ORTA ÇAĞ

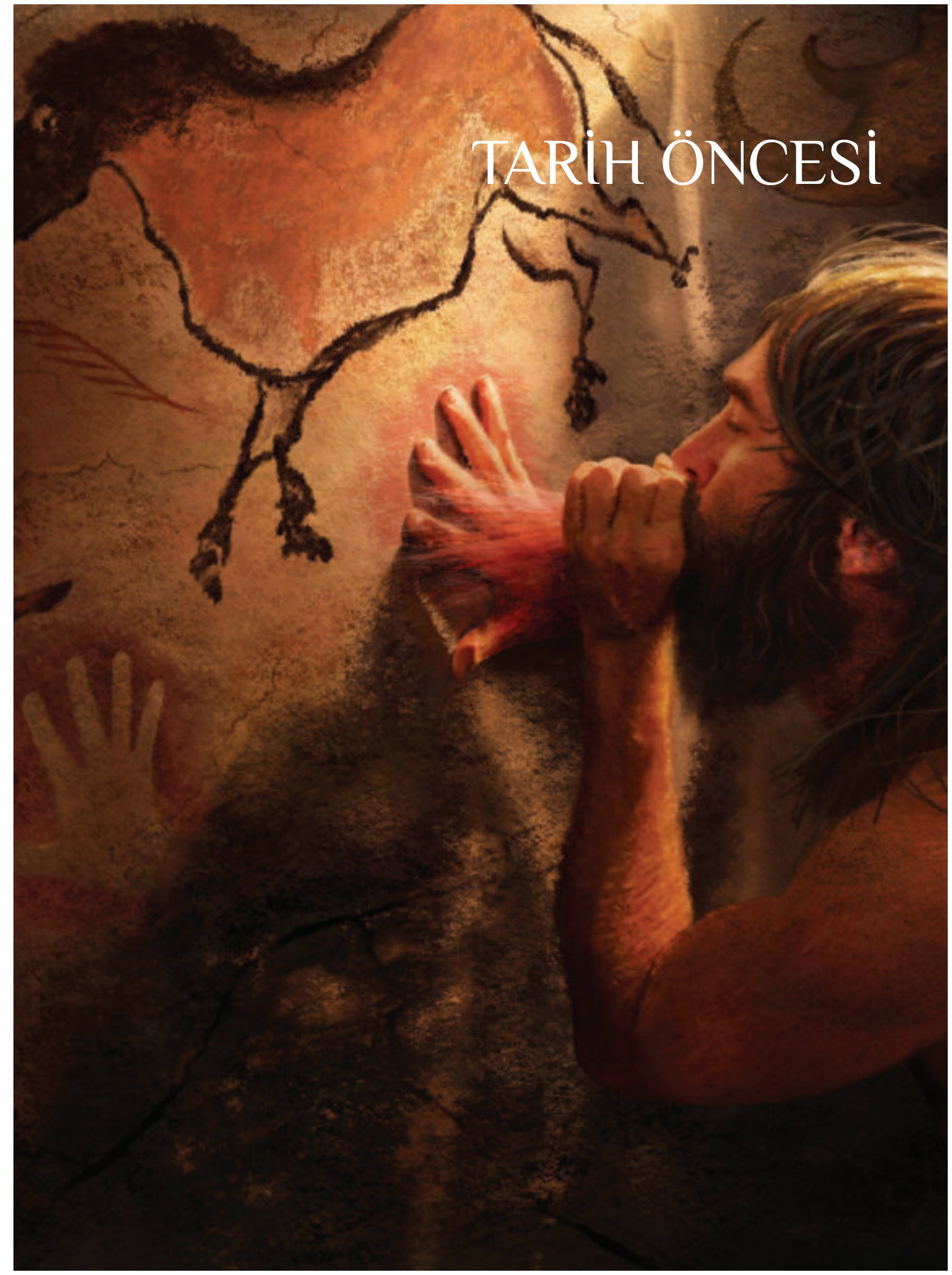
YENİ ÇAĞ

EN YENİ ÇAĞ

Büyük tarihi dönemler

TARİH ÖNCESİ

İNSANIN MEYDANA GELİŞİ

TARİH ÖNCESİ

Tarih öncesi, insanlık tarihinin en uzun süren dönemidir. 2 milyon yıldan çok sürmüştür. Bu uzun dönem içerisinde günümüz insanların en eski ataları meydana çıkmışlardır. Tarih öncesi insan, ürün avlanmakla toplamaktaymış. Daha sonra bitkiler yetiştirmeye ve hayvanları evcilleştirmeye başlamış. Ateş, yay, ok, ve çeşitli diğer silahlar kullanmaya öğrenmiş. Sonraları da metali keşfetmiş.

Uzun süren bu dönemden bulunan kalıntılar çok azdır: taştan alet ve silahlar, yaşama semtleri kısımları, kemiklerin bulunduğu mezarlar, kab parçaları vb. Tarih öncesi insanın yaşamı hakkında sadece maddi kaynaklardan öğreniyoruz.

İnsanın Meydana Gelişi

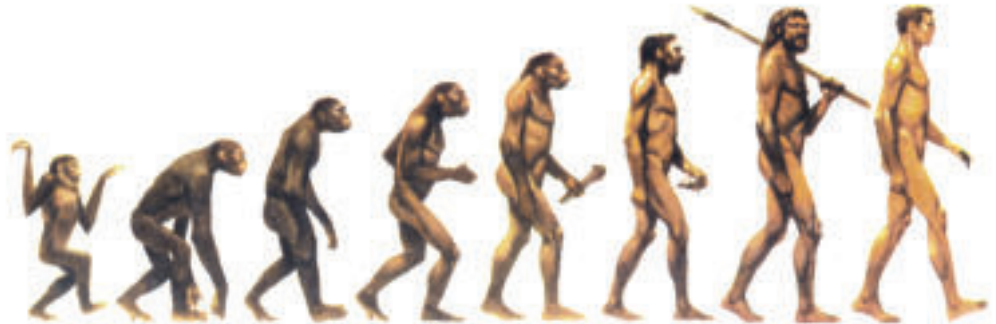
İnsanın meydana gelişiyle ilgili iki farklı görüş mevcuttur. Birinci görüş dini inanışlara dayanmaktadır ve her dinde farklıdır. Örneğin, Sümerler tanrıların ilk insanı kendilerine benzeterek killi topraktan yarattıklarına inanırlarmış. Babiller insanın kil ve kandan yaratıldığına inanıyorlarmış. Helenler ilk insanın topraktan oluştuğunu ve bir tanrıçanın ona hayat üflediğine inanırmış. Hristiyan dinine göre, **insanı Tanrı** yaratmıştır. Hristiyan dinine göre Tanrı dünyayı altı günde yaratmış, yedinci günü ise dinlenme için belirlemiş. Tanrı, insanın yeryüzünde ve tüm canlıların hükümdarı olmasını emretmiştir. İslam dinine göre Allah ilk insanı topraktan yaratmış, sonra ise ona ruh üflemiştir.

İkinci görüşü **bilim** açıklamaktadır. Bilimsel araştırmalara göre, insan bir çeşit **insan kılıklı maymundan** tedricen gelişmiştir. İnsanın en eski atasına **ilkel insan** deriz. İlkel insan, önce Doğu Afrika'da belirmiştir. Kendi görünüşü bakımından günümüz insanlarından bir hayli farklıymış. Öne eğik, kıllı, küçük başlıymış.

Doğada geçim ve kalımını sağlamak için düşünmeye, yani kendi zekasını kullanmaya mecburmuş. Bu şekilde insan hayvanlardan ayrılmış.

BİLİYOR MUYDUNUZ.....

İnsanın **evrim** yoluyla meydana geldiği görüşünü ilk olarak İngiliz bilim adamı **Charles Darwin** (1809-1882) ortaya atmıştır?

İnsanın evrim yoluyla gelişimi

İnsan dallardaki meyvelere ulaşabilmek için, parmakları üzerine kalkıyor ve bedenini uzatıyormuş. Bu şekilde büyümeye ve boy çekmeye başlamış. İlk insanlar konuşamıyormuş ve aralarında çeşitli sesler, mimik ve diğer işaretlerle anlaşıyorlarmış.

Yaşama Şekli

Başlangıçta ilkel insan **mağaralarda** yaşamaktaymış. Avlandığı hayvanların eti ve doğada bulduğu meyve ve bitkilerle beslenmekteymiş. Taş en önemli alet ve silahmış. Bunun için bu döneme **Taş Devri** denilir. Bu devir **Eski ve Yeni Taş Devri**'ne ayrılır.

İlkel insan kendisinin ahşap, taş ve kemiklerden yaptığı ilk aletleriyle çalışmaya başlamış. Yabani hayvanlardan daha az korkuyor, ürünlere daha kolay ulaşmaktaymış. Onun kullandığı alet ve silahları giderek daha mükemmel ve daha çeşitli olmaktadır. Ağaçlardan meyve toplayarak daha düzelmeye ve arka ayaklarda yürümeye başlamış. Aynı zamanda konuşmaya da başlamış. **Konuşma**, insanların kendi aralarında anlaşabilmeleri açısından çok önemli olmuş. Bu şekilde insan giderek daha çok hayvanlardan ayrılmaya başlamış. Bu dönem yüz binlerce yıl sürmüştür.

İlkel insan uzun zaman **ateşten** korkuyormuş. Doğada yıldırımların düşmesi sonucu meydana gelen yangınlardan korkup kaçmaktaymış. Zamanla ateşin ısıttığını, ışık verdiğini ve yaban hayvanların ateşten korktuklarını öğrenmiş. Bunun için ateşi korumaya ve saklamaya başlamış. Daha sonra kuru dalları sürtüştürmek ya da taşları çakarak kıvılcım çıkartmaya ve kendisi de ateş yakmayı öğrenmiş. Ateşin kullanılması insan hayatında çok büyük bir icadı oluşturmaktaymış. Ateş insanların daha soğuk bölgelerde de yaşayabilmelerini, et pişirmelerini sebze haşlamalarını sağladı. Bu şekilde insanın kullandığı yemekler de daha lezetli olmuş. Daha sonra insanlar killi topraktan yaptıkları kablaları ateşte pişirmeye, maden eritmeye ve metal alet ile silahlar dökmeye öğrenmişler.

Yaklaşık bir milyon yıl önceleri ilk insanlar Afrika kıtasından Asya ve Avrupa kıtasına yürüyerek gezmeye başlamışlar. Bu şekilde yeryüzünde insanlar yayılmaya başlamışlar. Farklı iklim ve coğrafya bölgelerinde yaşadıkları için onların fiziksel özellik ve görünüşleri tedricen değişmeye başlamış. Oların cildi ve saç esmer ya da açık olmaya başlamış.

Ateşin kullanılması

DÜŞÜNELİM...

- **Konuşma** neden ilkel insanın **en önemli edinimlerinden** biriymiş?

DAHA AZ BİLİLEN KELİMELER...

- **Evrin**, canlı organizmaların zaman içinde birdenbire olmayan, kesintisiz, niteliksel ve niceliksel gelişme sürecidir.

İNSANIN TAŞ VE METAL ÇAĞI'NDA YAŞAMI

TAŞ DEVRİ

Taş ilkel insanın en önemli aleti ve silahıymış. Bundan dolayı En Eski Çağ'a **Taş Devri** denilir. Bu dönem **Eski** ve **Yeni Taş Devri** olmak üzere ikiye ayrılır.

Eski Taş Devri'nde insan taşı doğal şekliyle yani doğada bulunduğu gibi ya da onu kabaca yontarak kendi ihtiyaçları için kullanmaktaymış.

Yeni Taş Devri'nde **insan** taşı işlemeye, kendi gereksinimlerine göre ona şekil vermeye başlamış. Bu şekilde ilk bıçak ve baltaları taştan yapmış. Hayvan kemiklerini ise iğne, bis ya da süsler yapmak için kullanıyormuş.

İnsan Toplulukları

İlk insanlar **topluluk** olarak adlandırılan gruplar halinde yaşamaktaymışlar. Bu şekilde hayatta kalmak ve yabancı hayvan ile diğer insanların saldırılarından korunabilmek için kendilerini daha güvenli hissediyorlarmış. İlk toplulukların 15-20 insandan oluştuğu tahmin edilmektedir. Gruptaki en güçlü erkek topluluğun lideri olurmuş. Daha sonra ok ve yay icat ettikten sonra, **avcı** olmuş. Yeni Taş Devri'nde insanlar ilkel **tarım** ve **hayvancılıkla** uğraşmaya başlamış. Hayvanları evcilleştirmeye ve kullanmaya başlamışlar. Hayvanlardan et, süt, post ve yün elde etmekteymişler. Bu şekilde avcılardan **hayvan bakıcıları** olmuşlar. Yeni Taş Devri insanları pişmiş kilden kab yapmayı biliyorlarmış. Bu nesnelere **seramik** ya da **çömlekçilik** denilir.

İlk tarımcı ve hayvan bakıcıları karada ve suda (**kazıklar üstüne evler**) **daimi yaşama yerleri** yapmaya başlamışlar. Yeni Taş Devri'nde dallar ve bataktan ilkel **evler** de yapmaya başlamışlardır.

Bu çağda insanlar aralarında kan bağılıklarının bulunduğu **akraba** toplulukları halinde yaşamaktaymışlar. Bu topluluklara **akraba topluluğu** denir. Bütün topluluğun kökeni ortak bir **anadan** gelmekteymiş. Birkaç akraba topluluğu **kardeşliği**, birkaç kardeşlik ise **kabileyi** oluş-

Arkeologlar kazıklar üstüne kurulan semtin rekonstrüksiyonunu yapıyorlar

Neolit Çağı'na ait evin iç görünümü

turmaktaymış. Bu kabilelerin başında **reisler** durmaktaymış. Bu düzene **akraba topluluğu düzeni** denir. Topluluğun tüm üyeleri eşitmiş ve üretilenlerin tümü ortakmış.

Akraba topluluklarında **kadının** çok önemli yeri varmış. Kadın çocuklara, eve bakarmış, yemek pişirmiş, giysi yaparmış. **Erkekler** hayvanlara bakar ve avlanmaya giderlermiş. Kadınların öncü rol oynadıkları insan topluluklarına **matriyarhat (anaerkil)** denir.

METAL DEVRİ

İnsan işleyebilecek taş peşinde **madenlerle** tanışmış ve onlardan **metal** elde etmeye öğrenmiş. Bu şekilde **Metal Devri** başlamış.

İlk önce **bakır** bulunmuş. Silah ve aletler bakırdan yapılmaya başlamış. Ancak bakır çok yumuşa öyleki bakırdan yapılan aletler çok kolay eğriliyormuş. İnsan **kalayı** bulduğu zaman, bakırla karıştırmaya ve **bronz** olarak adlandırılan yeni bir metal keşfetmiş. Bronz alet ve silahları daha sert ve daha uzun ömürlüymüş. Bundan sonra insan yeni bir metal- **demiri** keşfetmiş. Demir bronzdan daha sertmiş.

Maden eritme ve metal alet üretimi

BİLİYOR MUYDUNUZ...

...İnsanın daha Taş Devri'nde evcilleştirdiği ilk hayvan **köpekmiş**. Avcılar köpekleri avlanma sırasında kullanıyormuş. Köpek insanın en eski ve en iyi dostudur.

DÜŞÜNELİM...

- Tarih öncesi insanın hayatında **metallerin rolü** neymiş? Neden o kadar önemi varmış? Bunların bulunması, hayatlarında ne gibi **değişmeler** yaratmış?

Tarım, Zanaatçılık ve Mal Değişimi

Aletlerin üretimi özellikle **saban** ve hayvanlar tarafından çekilen **metal pulluk** geliştirildikten sonra, daha derin sürülmeye başlamış, toprak ise daha çok buğday ve ürün vermeye başlamış. Bu şekilde **tarımcılık** ve **hayvancılık** insanın en önemli uğraşısı olmuş. İnsanların hayatı çok daha kolay ve güvenli olmuş.

Aynı zamanda **zanaatçılık** da gelişmiş. Zanaatçılar balta, çapa, ok ve diğer çeşitli aletler üretmeye başlamışlar. Bütün bu aletleri tarım ve hayvan ürünleriyle değiştirmeye başlamışlar: mesela buğday için mızrak, buğday karşılığında koyun vb. **Değişim**, mal karşılığında mal olarak yapılmış.

Devletin Belirmesi

İnsan **organize olma** ve hayatını **düzenleme** gereğini çok erkenlerde hissetmeye başlamış. Toplum organize olduğunda hayatta kalmanın daha kolay olacağını, doğal afetlere karşı koyabileceğini, düşmandan korunabileceğini ve doğayı kendi ihtiyaçlarına göre değiştirebileceğini anlamış.

Zamanla akraba toplulukları daha küçük ailelere parçalanmış ve onlar **Belediye** olarak adlandırılan yeni birlikler dahilinde organize olmaya başlamışlar. Belediyelerde insanlar komşu konumundaymış ve aralarında kan bağları yokmuş. **Kabileler** ise bundan sonra da en büyük insan toplulukları olarak kalmış.

DÜŞÜNELİM...

- **Tarımcılık** nasıl belirmiş?

BİRLİKTE ARAŞTIRALIM...

- **Erkeklerin** önder konumunda bulunan insani topluluklarına ne denir?
- **Çiftler olarak** çalışmaya deneyin: birileri ilkel toplumdaki kadınların görevleri, diğerleri ise erkeklerin görevleri hakkında düşünün. Bundan sonra bir **tabela** oluşturmaya ve tabelanın bir yanında kadınların, diğer yanında ise erkeklerin görevlerini yazmaya çalışınız.

Ev kesiti

Kabile reisleri toprakların en iyisini ve savaşlarda ele geçirilen ganimetlerin en büyük kısmını kendilerine almaktaymışlar. Onlar kendi akrabaları ve yakınlarına daha iyi toprak ve daha çok ganimet veriyorlarmış. Bunun sayesinde belediye reisleri ve onların yakınları belediyenin diğer mensuplarına karşın, daha çok toprak, hayvanat, alet ve silahlara sahip olmuştular. Bu şekilde **insanlar arasında** zengin ve yoksul **ayırımı** meydana gelmiş.

Kabile reisleri kendi çeteleriyle savaşlar yürütmeye ve yeni topraklar ele geçirmeye başlamışlar. Bu şekilde zenginlikleri artmakta, çeşitli işlerde kullandıkları **köle sahibi** olmaya başlamışlar.

Ele geçirilen topraklarda kendi yönetici, hakem, rahip ve memurlarını tayin ediyorlarmış. Böylece belirli bölgelerde **devlet** olarak adlandırılan daha da büyük organize topluluklar kurulmaya başlamış. Devletin başında **hükümdar** durmaktaymış.

İlk devletler **M.Ö. dört binli yıllarında**, büyük nehir vadilerinde, Mısır, Mesopotamya, Hindistan ve Çin'de kurulmuş.

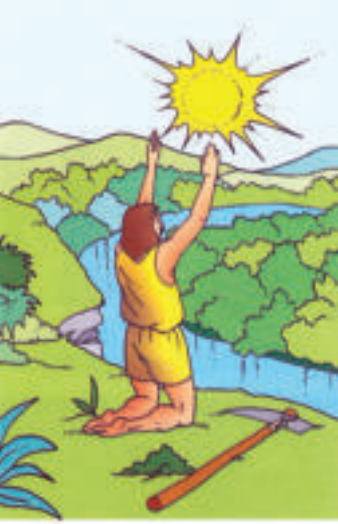

İlkel insanın
rekonstrüksiyonu

Organize insan topluluğu

EN ESKİ TOPLUMDA İNSANLARIN İNANIŞLARI

İyi ve kötü ruhlar

Doğal Olaylara İnanışlar ve Yorumlar

İlkel insanlar gürleme, yıldırım, şimşek, yağmur, kar, mevsimler, hastalık, gün, gece, güneş ve diğer doğal olayları açıklayabilecek durumda değillermiş. Onlar bu olaylardan korku duymaktaymışlar ve onları kendilerine göre yorumlamaya başlamışlar. Doğal olayların **doğaüstü** ve **görünmez kuvvetler** tarafından kışkırtıldığına inanıyorlarmış. Bu görünmeyen kuvvetleri **ruhlar** olarak düşünüyorlarmış. **İyi** ve **kötü ruhların** var olduğuna, iyi ruhların insanlara yardımcı olduğu ve kötü ruhlardan koruduklarına inanıyorlarmış. Bu ruhlardan bazıları için killi topraktan heykeller yapıyorlarmış.

Gerekli olduğu zaman insan ruhlara dua eder ve yağmurun yağması, güneşin doğması, mahsulün bereketli olması için yalvarırlarmış.

İlkel insan, en çok **güneş**, **toprak** ve **suya** tapmaktaymış.

Totemler ve Çoktanrılık

Tarih öncesi insanlar, kökenlerinin bir hayvandan olduğu ve kendi hayatı ve yaşamının bu hayvana bağlı olduğuna inanıyorlarmış. Bu inanişe **Totemizm** denir ve insan ya da kabilenin başlangıcı anlamındadır.

İnsanlar toprağı işlerken toprağın işlenmesi ve bereketi doğaya yani özellikle güneş ve yağmura bağlı olduklarının farkına varmışlar. Bundan dolayı bu olaylara doğaüstü özellik atfetmeye ve onları **tanrı** saymaya başlamışlar.

Uzak atalarımız en çok **Ana-tanrıçayı** saygılamaktaymışlar. Onun tüm dünyadaki canlı varlıkları doğuran tanrıça saymaktaymışlar. Tarih öncesi ve daha sonraki insanlar, tanrılardan korkar, onları saygılar ve gönüllerini almak için hediye sunarlarmış.

DÜŞÜNELİM...

- İlkel insandaki **inanişlar** nasıl meydana gelmiş?
- Tarih öncesi insanlar neden **ruhlara** inanıyorlarmış?
- İnsanların hayatında **güneş**, **toprak** ve **su** ne kadar önemliymiş?

Mağara resimleri

Maddi Kalıntılar

Tarih öncesi insanlar etraflarındaki dünyayı çizdikleri **resimlerle** anlatırlarmış. Onlar yaşadıkları mağaraların duvarlarına resim çizmekteymişler. Silah ve aletlerini de resimlerle süslemekteymişler. Avcılar genellikle avlandıkları hayvanları yani boğa, ayı, mamut, at ve geyikleri çizerlermiş. Buna benzer resimler Avrupa'nın kimi mağaralarında bulunmuştur.

Tarih öncesi insanlar çeşitli hayvan, tanrı ve insan heykellerini killi toprak ve kemiklerden yapıyorlarmış.

DAHA AZ BİLİLEN KELİMELE...

- **Ruh**, hayal edilen, gözle görünmeyen, doğüstü güç.
- **Totem**, kabilenin atası, soyu başlatan kimse.
- **Uygarlık** (medeniyet) bilim, kültür ve sanat dalında önemli başarıları olan gelişmiş insan toplumdur.
- **Kazı yeri**, arkeoloji kazılarının yapılan ve geçmişten kalıntıların bulunan yerdir.

TEKRARLAYALIM...

- Hangi bilim **maddi kalıntıları** araştırmakla uğraşır?
- **Totemizm** neyi temsil eder?
- Mağaralarda yaşayan insanlar mağara duvarlarına genelde ne **çizerlermiş**? Neden?

Venüs büstü

BİLİYOR MUYDUNUZ....

....Avrupanın hemen de her yerinde **Venüs heykelleri** olarak adlandırılan küçük kadın figürleri bulunmuştur. Bilim adamlarına göre, bu figürler, bereket ve üretkenlik tanrıçasını temsil etmektedirler.

Mağarada bir resim

TARİHTE BALKANLAR VE MAKEDONYA

Makedonya'dan buluşlar

Doğal Koşullar ve En Eski Hayat İzler

Balkan Yarımadası'nın çok elverişli coğrafi konumu ve iklimi vardır. Adriyatik ve Ege Denizi üzerinden, Akdeniz ve oradaki ülkelere açılır. Avrupa ve Asya arasında doğal bir köprüdür. Balkan Yarımadası'nda elverişli yaşama koşulları mevcuttur. Yarımadada düzlükler, insanların yaşamasını sağlayan dağlar, nehirler, göller vardır ve tümü de bitki ve hayvanatla zenginlerdir.

Makedonya, Balkan Yarımadası'nın merkezi bölümünde bulunmaktadır. Vardar ve Struma nehri vadileri üzerinden Ege denizine açılır. Makedonya Eski Çağ'da Ege denizi üzerinden Akdeniz ve Küçük Asya uygarlıkları ile bağlantılıdır.

Kendi coğrafi konumu ve elverişli doğal şartları nedeniyle Makedonya ve Balkan bölgesi **en eski zamanlardan beri yaşama yeri olarak kullanılmaktaymış**. Bu alanlarda yaşayan ilk insanların izleri **Eski Taş Devri**'ne aittir. O zamanın insanların ilkel tarım, hayvancılık, avlanma, balıkçılık ve çömlekçilikle uğraşmaktaymışlar. Onların nehir, göl ve deniz kıyısı ile düzlüklerde daimi yaşama yerleri varmış.

Maddi Kalıntılar

En eski yaşama semtlerinde yapılan kazılarda bulunan kalıntılardan, tarih öncesi dönemde **Makedonya**'da yaşayan insanlar hakkında bilgi edinmekteyiz. Makedonya'da bu tür **semtler** birkaç yerde bulunmuştur. İştipe'ye bağlı **Tarintsi** köyü, Manastır'a bağlı **Porodin** köyü, Üsküp yöresindeki **Gavirlevo** ve **Zelenikova** köylerinde Eski ve Yeni Taş Devri'nden kalma nesnelere bulunmuştur. Bu yerlerde kil kablara, aletler, silah ve diğer nesnelere bulunmuştur.

TEKRAR EDELİM...

- İnsanlar neden Balkanlar ve Makedonya topraklarında **en eski zamanlardan beri** yaşamışlar?
- Makedonya'da Taş ve Bakır Devrin en önemli **buluş yerleri** hangileridir?

Ohri gölünde kazıklar üstüne kurulan semt

Pelagoniya, Trebenişta (Ohri) Brazda (Üsküp) Vardarski Rid (Gevgeli) yerlerinde **Metal Devri'**ne ait nesnelere bulunmuştur.

Makedonya'da **kazıklar üstüne kurulan yaşama yerleri** de bulunmuştur (**Ohri ve Prespa gölü**). İnsanlar kendilerini düşman ve yabancı hayvanlardan korumak için kazıklar üzerinde ev kurmaktaymışlar. Kazık semtlerde yaşayan insanlar kendi gıdasını genelde balık ve kuŝ avlanarak göllerden temin etmekteymişler. Ohri yakınlığındaki Peŝtani yerinde **yenilenen bir kazık semt** günümüzde ziyarete açık durumdadır.

Su altı arkeoloji sayesinde Ohri gölü dibinde uzak atalarımızın yaşadıkları eski semt izleri ve maddi kültür kalıntıları bulunmuştur.

Balkan Yarımadası'nda ilkel insanların hayatlarından sayısı çok kalıntı vardır. Daha önemli tarih öncesi buluş yerleri Tuna nehriindeki **Lepenski Vir**, Sırbistan, Hırvatistan'daki **Krapina** yeridir. Buna benzer yerler Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk ve Bosna'da da vardır.

BİRLİKTE ARAşTIRALIM...

- Ohri gölü kıyısında yaz tatili yapıyorsanız, **rekonstrüksiyonu yapılan kazıklar üzerindeki evleri** ziyaret ediniz. **Evlerin** içi nasıldır? **Müzedede** neler görülebilir?
- Fırsatınız olursa etrafımızdaki **arkeoloji müzesi** ve **arkeoloji kazı yerlerini** ziyaret ediniz. Orada neler görülebilsiniz? Bulunan nesnelere hangi döneme ait? Ne kadar muhafaza edilmişler?

BİLİYOR MUYDUNUZ...

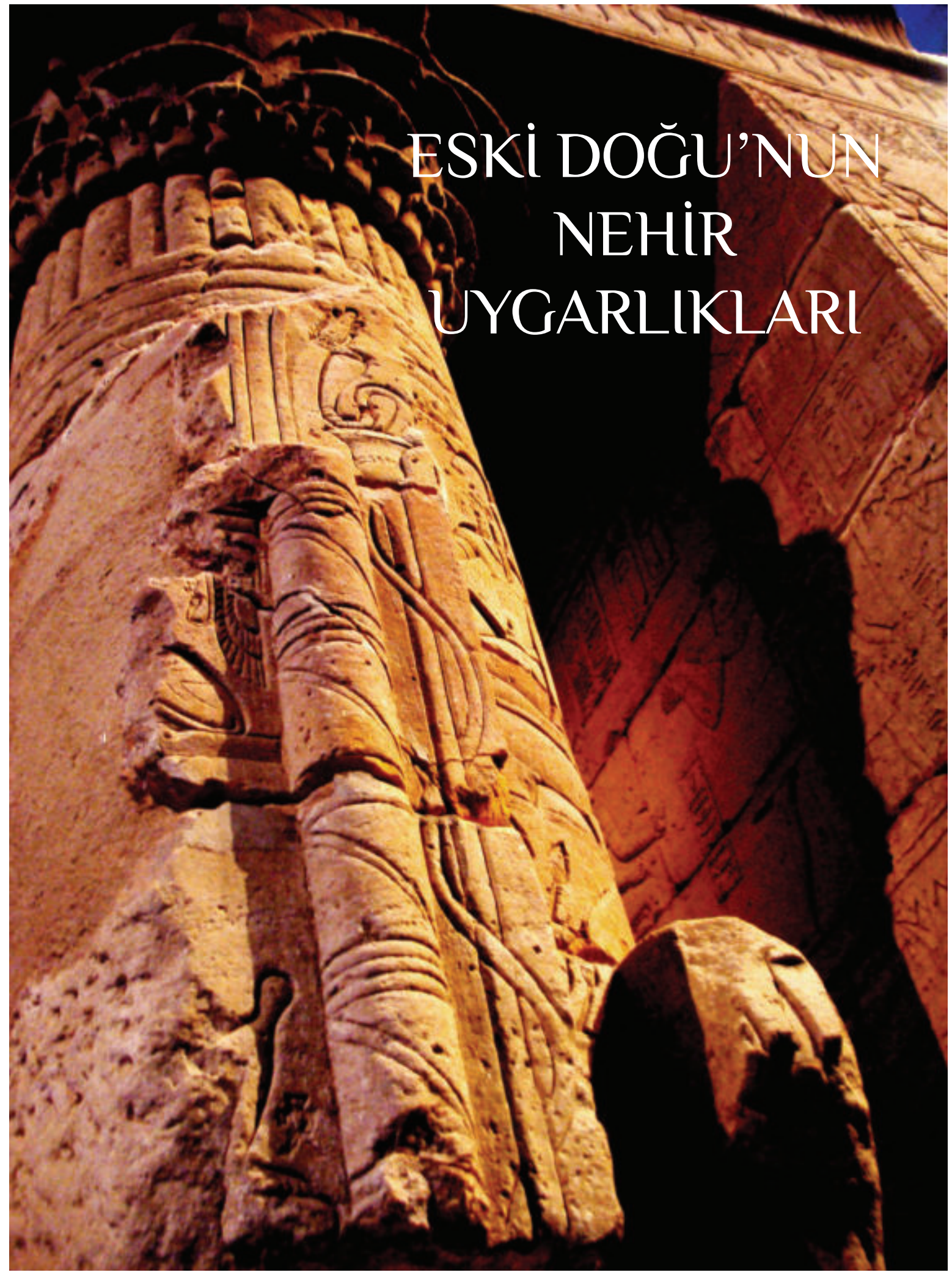
- Pelagoniya **Porodin** yerinde şahane seramik kalıntıları bulundu. Üzerinde insan siması bulunan ve seramikten yapılan ev söz konusudur.
- Anaerkil dönemde tanrılar da kadın ŝeklinde gösterilmekteymiş. O dönemin baş tanrısı **Büyük Ana Tanrıça** olarak bilinmektedir. Üsküp etrafında **Büyük Ana Tanrıça** ufak heykelleri bulunmuştur.

Lepenski Vir bir zamanlar ve bugün

ESKİ DOĞU'NUN NEHİR UYGARLIKLARI

EN ESKİ UYGARLIKLAR

Nil gemileri

TEKRARLAYALIM...

- En büyük uygarlıklar neden **büyük nehirler etrafında** kurulmuştur?
- **İlk devletler** nasıl meydana gelmiş?
- **Hükümdarın** rolü nasılmiş?

DÜŞÜNELİM...

- Eski Doğu haritasına bir bakalım. Eski Doğu milletleri arasında **karşılıklı bağlar** var mıymış? Biri diğerini **etkilemişler** mi?

Dünyada en eski devletler ve uygarlıklar yaklaşık 6000 yıl önceleri Asya ve Kuzeydoğu Afrika'daki büyük nehirler kıyısında kurulmuştur. Bundan dolayı onları Eski Doğu **Nehir uygarlıkları** olarak da anmaktayız.

Büyük nehirler kıyısındaki ilk uygarlıkların kurulması ve M.Ö. 3200 yıllarında ilk yazının belirmesiyle, **Eski Çağ tarihi** başlamıştır. Bu çağ, 476 yılında Roma devletinin batmasına kadar devam edecektir.

Doğal Koşullar ve Ahali

Eski Doğu'da en eski uygarlıklar ve ilk devletler Mesopotamya'daki **Fırat** ve **Dicle**, Mısır'daki **Nil**, Hindistan'daki **İnd** ve Çin'deki **Mavi Nehir** (Yangse) ve **Sarı Nehir** (Hoang Ho) kıyılarında kurulmuştur.

Nehir suları en önemliymiş, çünkü bir bölgede insanın tüm yaşam ihtiyaçlarını karşılamaktaymış. **Nehirler** içme suyu, hijyen, toprağı ve bahçeleri sulama için su temin etmekteymiş. Nehirlerden balık avlanırlarmış. Nehirlerde balıkçı tekneleri, ticari ve askeri gemiler sefer yaparlarmış.

Nehirler kıyısındaki toprak genelde kumsal, bataklık ve verimsizmiş. İnsanlar kuru ve kumsal alanların düzenli **sulanması**, bir de su altına kalan topraklardan **suların çekilmesi** yolunu bulmaya başarmışlar. Onlar su baskınlarından korunabilmek ve nehir teknelerinden taşan suları kontrol

etmek için **bent**, **baraj**, **havuz** ve **kanallar** inşa etmekteymişler. Daha sonra bu suları sulama için kullanırlarmış.

Fırat nehri kıyısındaki Asur kenti

Mesopotamya

Ahali genelde tarım, balıkçılık, hayvancılık, zanaatçılık ve ticaretle uğraşmış. Daha zengin olan ahalinin bir kısmı yazmak, müzik, çizmek, heykeltıraş ve diğer sanatlarla uğraşmış.

İlk Devletler

Eski doğuda ilk devletler küçükmüş. Onlar genelde kentleri ve onların daha geniş etrafını kapsarlarmış, bundan dolayı bunlara **kent-devletler** denilirmiş. Bu tür kent-devletler ilk olarak **Mesopotamya'da** Fırat ve Dicle nehirleri etrafında kurulmuştur.

Daha küçük olan devletler aralarında birleşir veya savaş sonucunda başka devletler tarafından işgal edilirlermiş. Bu şekilde daha büyük devletler kurulmaya başlamış.

Sümerler toprağı sürüyor

Asur kanatlı boğası

BİLİYORMUSUNUZ...

- Mesopotamya'nın en eski ahalisi **Sümerlerdir**. Onlar ilk kent-devletleri kurmuşlardır. Sümerler ilk yazıyı, çömlekçi tekerleği ve arabayı icat etmişlerdir.
- Mesopotamya'da en çok **hurma** varmış. Hurma palmiyeleri her adımda bulunabilirmiş. Hurmalar yemek için kullanılır, gövdesinden mobilya, tekneler ve diğer ürünler yapılmış. Hurma meyvesi yenir ya da bal ve şarap yapılmış.
- Zengin Asurlular, yoksullardan farklı olarak, çok çeşitli ve zengin bir sofraya sahiplermiş. Onlar fildişi veya değerli ahşaptan yapılmış yataklarda yatarak yerlermiş. Yemekten önce kendilerine güzel kokular serperlermiş. Törenli yemekler sırasında erkekler kadınlardan ayrı yerlermiş. Ama gene de sofranın etrafında hep beraber toplanırlarmış. Yoksul Asurlular biraz ekmek, sebze ve yağlanıp tuzlanan balık ile yetinmeye mecbur kalırlarmış.

Sargon, Akad Kralı

BİLİYOR MUYDUNUZ...

- Eski Çağ tarihinde insan ve yerlerin adları **birkaç şekilde** okunmaktaymış. Mesela genelde Vavilon, Sezar, Heroneya denilir. Ancak bilim adamları bu adların gerçekten nasıl telaffuz edildiklerini keşfetmişlerdir ve **Babil, Caesar ve Chaeronea** denilmesinin çok daha doğru olduğunu iddia ediyorlar. Bu kitapta eski kavramların bilimsel telaffuzu kullanılmaktadır; bu telaffuza çabuk alışacağınıza inanıyoruz.

Uruk kentinden kalıntılar

Mesopotamya'yı M.Ö. 2400 yıllarında Akad kralı **Sargon** kurmuştur. Beş yüz yıl sonra **Babil** kent merkezinde diğer büyük bir devlet kurulmuş. Bu devlet **Babil Krallığı** olarak bilinmektedir. Daha sonra Mesopotamya'yı savaştan **Asur** milleti ele geçirmiş. Onların devletine **Asur Krallığı** denilir.

M.Ö. 2300 yıllarında **Çin** en eski devleti kurulmuş. 200 yıl daha sonra en eski **Hindistan** devleti de kurulmuş.

Bu devletlerin başında **hükümdar** bulunmaktaymış. Hükümdar devlette tüm iktidara sahipmiş. Başkomutan ve hakem olduğundan başka tanrı gibi sayılmış.

Hükümdarlar ve onların aileleri en zenginlermiş. Zengin saraylarda yaşıyor, güzel giyiniyor, altından değerli taki ve süsler kullanırlarmış.

Zengin halk tabakasını hükümdarın akrabaları, ordu komutanları, memurlar ve hükümdara destek olan rahipler oluşturmaktaymış. Onlar da güzel saraylarda rahipler ise tapınaklarda yaşarlarmış. Onların büyük arsaları varmış, öğlen yemekleri vermekteymişler, avlanmaya gider ve hükümdarın organize ettiği törenlere iştirak ederlermiş.

Kentlerde **zanaatçı** ve **tüccarlar** da yaşamaktaymışlar. Onlar serbest insanlarmış ve devlete vergi öderlermiş.

Köylerde özgür **köylüler** yaşıyorlarmış. Onlar aynı öyle devlete vergi ödüyorlarmış. Köylüler, zanaatçı ve tüccarlar Eski Doğu devletlerinde halkın en büyük kısmını oluşturmaktaymışlar.

Eski Doğu devletlerinde özgür olmayan insanlar yani **köleler** de varmış. Onlar hükümdar ve zengin insanların sahipliliğiymiş. Kölelerin bir kısmı en ağır fiziksel işleri yaparlarmış, bir kısmı da daha zengin evlerde hizmetkârlık yaparlarmış. Esir edilen düşmanlar ve vergilerini ödeyemeyen özgür insanlar da köle olmuştular.

ESKİ MİSİR DEVLETİ

Doğal Koşullar ve Ahali

Nil Nehri orta ve aşağı akıntısı boyunca ilk insan toplulukları çok erken belirmişlerdir. Nil Nehri etrafındaki toprak çöllüktür, ancak nehir vadisi çok verimlidir. Bu nehir Mısırlıların hayatında çok önemli rol oynamıştır. Bundan dolayı insanlar Nil Nehri'ni hayatın kaynağı ve tanrı gibi saymaktaymışlar.

Ahali genelde tarım ve hayvanatla uğraşmış, nitekim diğer meslekler de gelişmişmiş.

Sulama ve Drenaj (Akaçlama) Sistemleri

Nil vadisinde yaşayan insanlar nehir sularını en çok toprakların sulanması ve hasılatın artırılması için kullanmaktaymışlar. Nil Nehri kabardığında ve ovaları su aldığı anda, suların muhafaza edilmesi ve daha sonra sulama için kullanılması gerekiyormuş.

Mısır ahali **bent, baraj, kanal ve havuzların** inşa edilmesi bakımında gerçi ustalarmış. Buralarda biriktirilen sular, kurak aylarda sulama için kullanılmaktaymış. Kanallar yaparak bataklıkları da kurutuyor, verimli toprağa dönüştürüyorlarmış.

Bu sistemler bereketli toprakların artırılması için çok elverişliymiş. Bu arazilerde ahalinin beslenmesi için mecburi olan tarım ürünleri yetiştirilmekteymiş.

Bu sistemlerin inşa edilmesinde köylüler, zanaatçılar ve köleler çalışıyorlarmış.

Sulama ve drenaj (akaçlama) sistemleri

Mısırlılar ovada çalışıyor

TEKRARLAYALIM...

- Mısırlılar Nil Nehri'ni neden **tanrı** yerine koyuyorlarmış?
- Mısır'da **sulama sistemi** nasılmış? Ne için kullanılmaktaymış?
- Mısırdaki hangi **zanaatlar** gelişmiş? **Ticaret** var mıymış?
- Firavun, neden **iki taç** ile taçlandırılmış?

Karnak şehri

Zanaatçılık ve Ticaret

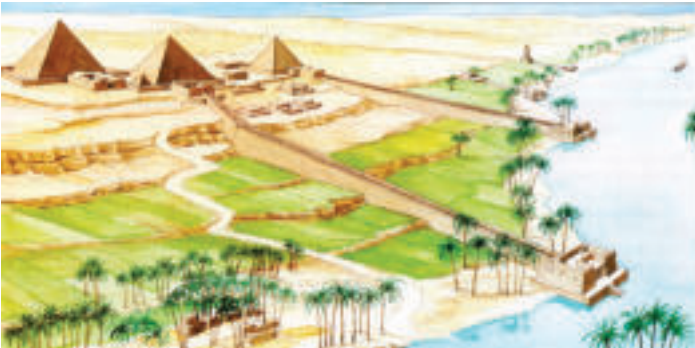
Mısır'da çok sayıda **zanaat** gelişmiş. İnşaatçılık, çömlekçilik, gemi inşaatı, kumaş dokuma, müzik enstrümanları üretme, yazı kağıdı olarak kullanılan Papirüs imalatı, takı ve zinet yapımı, altın gümüş ve bakır süslerin üretimi en önemli zanaatlarıdır.

Mısırlılar kendi hükümdarları için **Piramit** adındaki muhteşem **anıt kabirlerini** inşa etmişlerdir. Piramitler kendi büyüklük ve görünüşleriyle geçmişteki insanları olduğu gibi günümüz insanlarında da hayranlık duygusu uyandırmaktadırlar.

Mısırlılar **zanaat ürünlerini** kendileri de kullanır ve aralarında mal değişimi yaparlarmış. Ancak bu ürünlerin bir kısmı komşu ve daha uzak milletler ile maden ve diğer şeyler için de değiştirilmekteymiş. Bu şekilde diğer milletler ile **ticari ilişkiler** gelişmeye başlamıştır.

Mısır, en büyük **buğday** üreticisiymiş. Buğdayı ihraç eder ve genelde metaller karşılığında değişim yaparmış.

Nil Nehri'nde gemiler sefer yapabiliyor ve Mısırın ticari ilişkilerinde büyük rol oynamıştır.

Piramitler bir zaman ve şimdi

1. Gövdenin iç kısmı şeritlere kesilir

2. Şeritler kaplanıyorlar

3. Birleşmeleri için çekiç ile dövülür

4. Pürüzlü olması için ovulur

5. Tomar yapılması için yapraklar birbirleriyle yapıştırılır

Papirüs nasıl yapılır

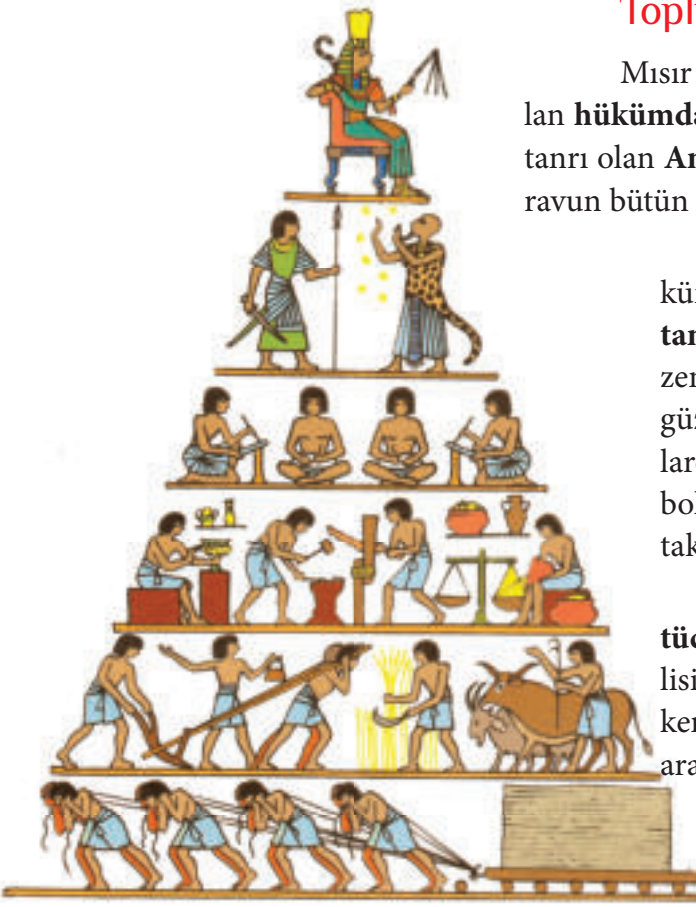
ESKİ YAZARLARIN KALEMİNDEN...

”Annene götürdüğün ekmeği iki misli artır; annen sana nasıl getirdiyse sen de ona öyle götür. Seni bağrında taşıdığı zaman bir yük idin; doğduğun zaman seninle uğraşmaya devam etti. Seni emzirmiş, beslemiş, okula götürüp okuma-yazma öğretmiş ve senin için her gün ekme ve içecek temin etmiş. Genç insan olup evleneceğin zaman, aile kuracağın zaman, seni annenin doğurduğunu ve büyüttüğünü hatırla. Senden şikayet edip, beddua etmesine izin verme; onun şikayet eden sedasının tanrıya kadar yetişmesine asla izin verme.” (Çocukların anne karşısındaki tutumu va saygılarıyla ilgili öğüt)

Eski Mısır

Mısırda Ahalinin Ayırımı

Firavunun Çift Taç ile Taçlandırılması

Toplum ve Devletin Temel Özellikleri

Mısır devletinin başında **Firavun** olarak adlandırılan **hükümdar** bulunmaktaymış. Onu Mısır'da en yüksek tanrı olan **Amon Ra'nın** oğlu olarak saymaktaymışlar. Firavun bütün toprağın sahibiymiş.

Mısır **halkında** birkaç **tabaka** varmış. Hükümdarın en yakın akrabaları, **ordu komutanları**, zengin **memur** ve **rahipler** ahalinin en zengin tabakasını oluşturmaktaymış. Onlar çok güzel saray, şato ve evlerde, rahipler ise tapınaklarda yaşıyorlarmış. Daha zengin olanların gıda bolluğu varmış, çok iyi giyinir güzel ve pahalı takılar takarlarmış.

Kentlerde diğer özgür insanlar da yaşarmış: **tüccarlar** ve **zanaatçılar**. **Köylüler** Mısır'ın ahalisinin ekseriyetini oluşturmaktaymılar. Onlar kendi arazilerinde ve daha zengin Mısırlıların arazilerinde de çalışıyorlarmış.

Kölelerin durumu en ağırmış. Onlar sahiplerinin evlerinde, şantiyelerde, maden ocaklarında, gemilerde ve diğer yerlerde çalışıyorlarmış.

Mısır'da **kadına** karşı özel saygı duyulmaktaymış. Mısırlılar kendilerini babaya göre değil anneye göre adlandırıyorlarmış. Mısır'da kadın, devlet hükümdarı olabirmiş.

Mısır devleti M.Ö. 3200 yıllarında kurulmuştur. O zaman iki daha küçük devlet olan **Aşağı** ve **Yukarı Mısır** birleşerek büyük bir devlet kurmuşlar. Firavun'un **tacı** iki bölümden, iki renkten ibaretmiş: beyaz ve kırmızı. Bu iki renk, iki devletin birleşmesini simgeliyormuş. Eski rivayetlere göre Mısır'ı birleştiren Firavun **Menes** imiş.

Rahipler ve ordu **Firavun'a** en büyük desteği vermekteymişler. Firavun, ölümünden sonra da yaşamaya devam edeceğine inanılmaktaymış. Bundan dolayı onun mezarına çeşitli nesnelere, ev eşyaları ve gıda ürünleri konulmaktaymış.

Mısırdaki lahit

Daha zengin Mısırlılar için eğlence

Mezarın iç duvarlarında ise firavunun hayatını anlatan resimler çizilmekteymiş. Bu resimlerin çoğunda firavunlar ve onların eşleri bir tanrı ya da tanrıçanın eşliğinde gösterilmişlerdir.

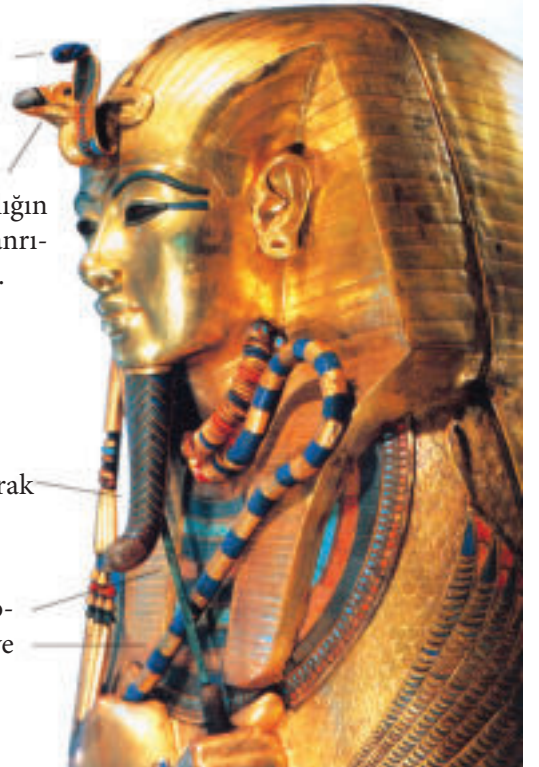
Mısır devleti belirli kesintilerle M.Ö. 31. yıla kadar ayakta durmaya başarmıştır. O zaman Roma idaresi altına girmiştir.

Dik durmuş Kobra. Solunumu Firavun düşmanlarını öldürüyor.

Güney krallığın koruyucu tanrıçası Nekhbet.

Ölümsüzlük sembolü olarak yapay sakal.

Kral idare sembolü olarak kamçı ve bıçak.

Firavun'un nişanları

ESKİ DOĞU MİLLETLERİNİN KÜLTÜRÜ VE İNANIŞLARI

Yazının Belirmesi ve Gelişimi

Konuşma ve **yazı** insanların arasında karşılıklı anlaşma bakımından en önemli öğelerdir. Bunlar, insanı diğer canlı varlıklardan ayıran temel özelliklerden bazılarıdır.

İlk yazı M.Ö. 3200 yıllarında eski doğu devletlerinde belirmiştir. Önce Mesopotamya ve Mısır'da **resimli yazı** belirmiş. Çinlilerde ilk yazı M.Ö. 2000-li yıllara isabet eder.

Resimli yazı, bir fikri ifade edebilmek amacıyla mantıksal bütün içinde bağlanan ufacık resimlerden ibaretmiş. Zamanla bazı resimler tek bir işaret ile değiştirilmiş ya da karma olarak resim ve işaretler kullanılmış. Taş üstünde oyulan veya papirüs üzerine yazılan **Hiyeroglif yazısı** bunlardan biridir.

Mesopotamya'da **çivili yazı** geliştirilmiş. Orada sert bir cisimle kil plakalar üzerinde yazılıyor. Resim işaretleri zamanla çivi şeklini almış ve bu yazı türüne de daha sonra çivili yazı denilmiş.

Fenikelilerin icat ettikleri **ses işaretleri-yazı**, en basit ve en kullanışlıymış ve diğer yazıların meydana gelmesinde zemin olarak istifade edilmiştir (Yunan, Latin ve Kiril alfabesi). Başlıca kil plakalar üzerinde yazılıyormuş daha sonra ise papirüs ve pergament kullanılmış.

Edebiya

Yazı, yani alfabelerin belirmesiyle ilk şiir, efsane ve destanlar yazılmaya başlamış. Bu şekilde Eski Doğu milletlerinin **edebiyatı** meydana gelmiş.

Mısır edebiyatından şimdiye kadar muhafaza edilen en eski metinler **piramitlere yazılan yazılar** ve papirüs üzerine yazılan bazı **öğüt verici** yazılardır. Bu yazılar M.Ö. 2400 yıllarında meydana gelmiştir. Sümer kahramanlarına ait efsaneler ve 2200 yıllarında yazılan **Gilgameş destanından Mesopotamya'da** yaşayan insanların hayatı, inanışları ve adetleri hakkında bilgi almaktayız.

Hindistan'ın en eski edebiyatında güneş ve ay gibisinden ay, uzay cisimleri ateş ve diğer doğal olaylara adanmış dini yazılar bilinmektedir. M.Ö. IV. yüzyılda çok güzel destanlar yazılmış. Bunlardan biri "**Ramayana**" destanıdır.

Eski Doğu yazıları

İnşaatçılık

Eski Doğu milletleri büyük ve muhteşem binalar kurmuşlardır. Bunların karşısında bugün bile hayranlık duymaktayız. En tanınmış eserler şunlardır: **Mısır piramitleri** ve **Sfenks**, yedi katlı **Babil Kulesi**, İskenderiye **deniz feneri**, **Çin Seddi**, tanrılara adanmış sayısı çok tapınaklar vb. Bugün bunlardan Çin Seddi, kimi piramitler ve bazı tapınak yerleri korunmuştur.

Babil kentinde İştar Tanrıçası kapısı

Sanat

Eski Doğu milletleri muazzam sanat eserleri meydana getirmişlerdir. Piramit ve tapınakların duvarları **resimlerle** süslenmekteymiş. Bu resimlerde hükümdarın hayatından sahneler ve devletteki diğer insanlar: rahip, komutan, zanaatçı, enstrüman çalgıcıları ve diğerlerinin hayatlarından kesitler verilmekteymiş.

Eski milletler tanrılar için heykeller, hayvanlar için totemler, **süs eşyaları**, **takılar** ve diğer şeyler yapmaktaymışlar.

Ur kentinde bir mozaik

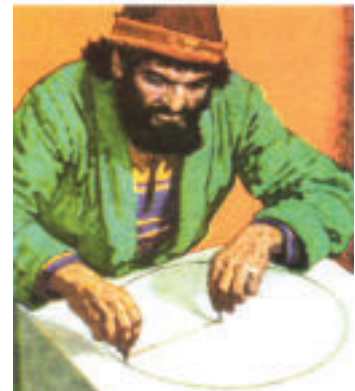
Bilimin İlk Adımları

Eski Doğu milletleri bazı bilim dallarının gelişimine büyük katkı sunmuşlardır. Onlar **matematik** (özellikle geometri), **astronomi**, **tıp**, **fizik** ve bazı diğer bilimlerin temellerini atmışlardır. Geometriyi inşaatçılıkta, özellikle piramit inşaatında, tıp bilimini de insanların tedavi edilmesinde uygulamaktaymışlar.

Mesopotamya milletleri burç işaretleri, 12 aylık yıl takvimi, 7 günlük haftayı ve altmış dakkalık saati icat etmişlerdir. Hintliler günümüzde de kullandığımız rakam işaretlerini bulmuşlardır.

İnanışlar ve Din

Tarih Öncesinde- Taş ve Metal Devri'ndeki insanların inanışlarını hatırla.

Ölçme tekniği ve geometri

Amon Ra, Şamaş ve Aşur

DÜŞÜNELİM...

- Eski Doğu milletlerinde **eskilere ait olan hangi inanışlar** kalmış? Neden?
- **Tapınaklar** neyi temsil etmekteymiş? Zamanımızdaki dini yapılarda benzer ve farklı olan şeyler nedir?

İnsanlar eski zamanlarda çeşitli totem, hayvan ve doğa olayına inanmaktaymış. İlk devletlerin kurulmasından sonra da Eski Doğu milletlerinde eski inanışların çoğu muhafaza edilmiş. Örneğin **Hindistan**'da **inek** bugün bile kutsal hayvan sayılmaktadır. **Mısır**'a gelince **totemler** halen önemli rol oynamaktaydılar.

Eski Doğu milletleri **çok tanrılıymış**, yani birden çok tanrıya inanırlarmış.

Onlar tanrı ve tanrıçaları **insan yüzlü** hayal ederlermiş. Bazan tanrıların insan bedeni hayvan başı olurmuş. Tanrıların sadece insanların hayatında değil, ölümden sonra da etkili olacaklarına inanılırmış. Tanrılar, zenginlerin kullandıkları kıyafetler içinde gösterilmekteymişler.

Tüm tanrılar aynı ölçüde saygılanmazmış. **Baş tanrı** en çok sayılırmış. Mısır'da **Amon Ra** Güneş tanrısı baş tanrıymış. Babil Krallığı'nda **Marduk**, Asur Krallığı'nda **Aşur**, Çinlilerde **Guan Yu**, Hindistan'da **Brama** ve diğer tanrılar en önemliymiş. Diğer daha önemli tanrılar ise Mısır'da **İzida** ve **Horus**, Babil'de **İştar** ve **Şamaş** ve diğerleri.

Tanrılar huzurunda büyük ve görkemli **tapınaklar** inşa edilir, onlara kurban verilirmiş. Tapınaklarda **rahipler** yaşıyor ve vaiz tutuyorlarmış. Onların diğer insanlara kıyasen farklı giysileri varmış. Tapınaklarda kendisine adanmış olan tanrıların büyük heykelleri bulunmaktaymış.

Geçmişte yaşayan tüm milletlerin **dünyanın yaratılışıyla ilgili kendi efsaneleri** varmış. Bu efsaneler aracılığıyla dünya ve yerkürenin meydana gelişini anlatmaya çalışıyorlarmış.

Dini içerikli Mısır freski

BİLİYOR MUYDUNUZ...

- Hiyeroglif yazısında başlangıçta 800 kadar **işaret** varmış. Daha sonra bu işaretlerin sayısı 5000-e çıkmış? Çivi yazısı basitleşme yolundan gitmiş: ilk başta 1000 işaret varken, daha sonra sadece 50 civarında işaret kalmış.
- Eski Doğu milletleri **yukarıdan aşağı** ve **sağdan sola** yazıyorlarmış. Günümüzde de kullanılan soldan sağa doğru yazılmayı **Helenler** oturtmuşlardır.
- Mesopotamya'da bugünkü okullara benzer okullar varmış. **Mesopotamya'da** Sümerler'in en eski şehri olan **Uruk** kentinde yapılan kazılar sırasında, toprak tuğlalardan yapılmış rahleleri olan bir sınıf bulunmuştur. Rahlelerde yazı için kullanılan ve ıslak kilden yapılan öğrenci plakları varmış. Plaklarda öğretmenin bir kelimesi yazılmış, öğrenciler ise bu kelimeyi kopyalayarak alıştırma yapıyorlarmış.
- Eski Çinliler **ipekli kumaşını**, Hintliler ise **satranç** oyununu icat etmişlerdir.
- **Hindistan'da** kadınların giysileri açık renkliymiş? Pamuk, keten bezi veya yünden yapıyormuş. Altın, gümüş veya midye kabuklarından yapılan takı kullanıyorlarmış. Erkekler Roma'daki gibi bir nevi pelerine taşıyorlarmış.
- Mesopotamya'da her şehirde zigurat olarak adlandırılan **kuleler** bulunmaktaymış. Gene de bu kulelerden hiçbiri 90 metre yüksekliğindeki Babil kulesiyle kıyaslanamazmış. Babil kulesinin inşa edilmesi için 85 milyon tuğla kullanılmış ve bu kule bütün ortalıkta hakim durumdaymış. Yukarıya doğru daralan yedi kattan ibaretmiş. En yukarıda yıldızların gözetlenmesi için kullanılan bir tapınak bulunmaktaymış.

Ur kentinde zigurat.

TEKRARLAYALIM...

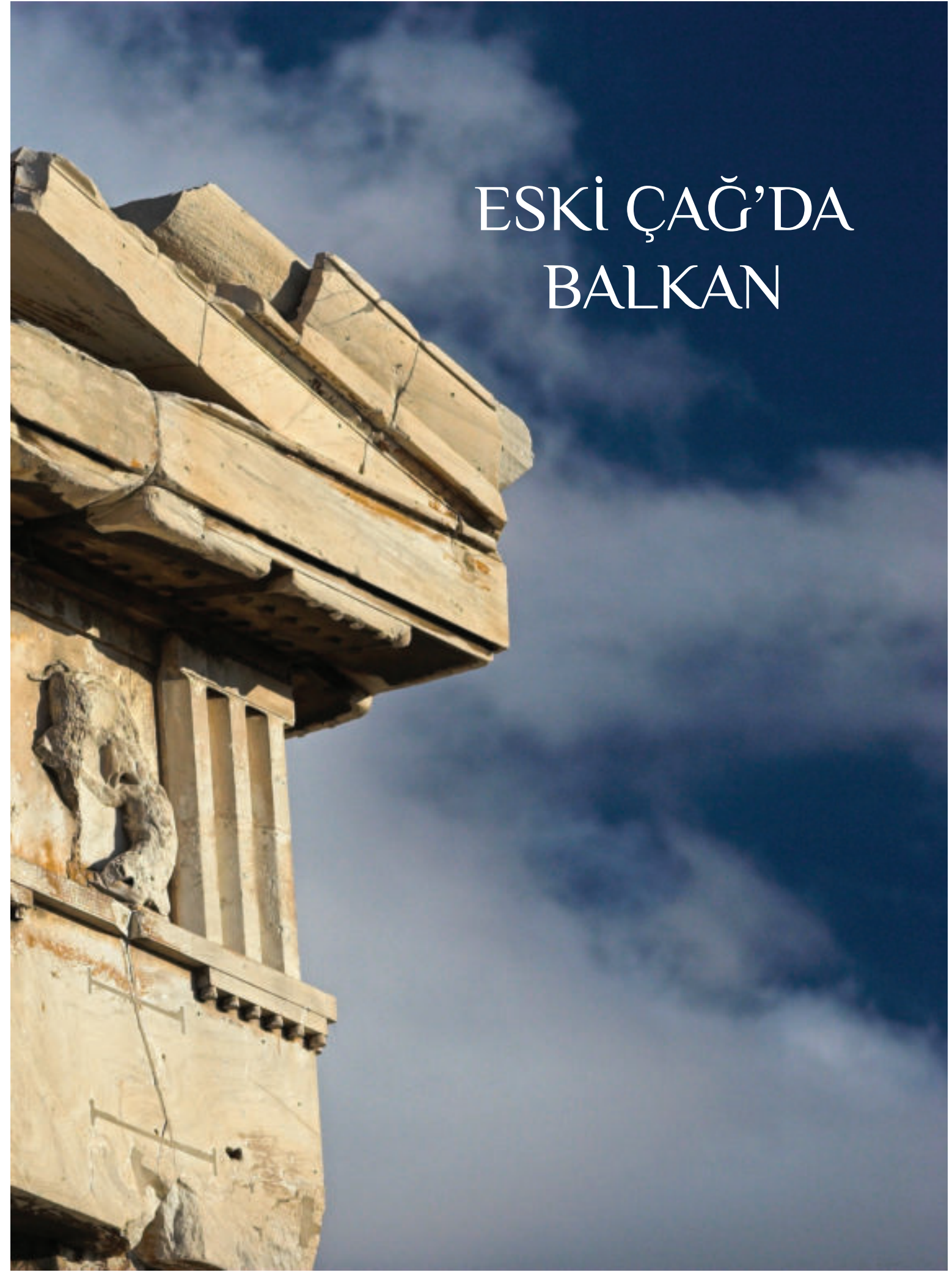
- Eski Doğu milletleri hangi **yazıları** kullanıyorlarmış?
- **Geometri** bilgisi nerede en çok kullanılmış?
- Eski Doğu milletleri nasıl **yapılar** inşa ediyorlarmış? Günümüze kadar muhafaza edilen **en tanınmış yapılar** hangileridir?
- Eski Mısırlılar Piramit **duvarlarında** ne çiziyorlarmış?
- Eski Doğu'da **en saygın tanrılar** hangileriymiş?

DAHA AZ BİLİLEN KELİMELE...

- **Marş**, tanrılar ve kralları yücelten ve müzik eşliğinde söylenen şarkı.
- **Destan**, kimi Tanrı veya kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir.
- **Burç**, gökkübemizdeki yıldızlardan oluşmuş on iki hayali yıldız gruplarından oluşan işaretler.
- **Totem** bir topluluğun veya kabilenin atası olduğu sanılan bir hayvandır.
- **Hiyeroglifler**, en eski Mısır yazısından işaretlerdir, bu işaretler taşlara oyulur, tapınak duvarlarına çizilir ve da papirüs üzerine yazılmış.
- **Zigurat**, Mesopotamya kent-devletlerindeki kulelere verilen isimdir.

ESKİ ÇAĞ'DA BALKAN

HELADA

Olimp Dağı

Doğal Koşullar ve Ahali

Antik Çağ'da **Helada** Balkan Yarımadası'nın güney kısmını kapsamkataymış. Kelimenin daha geniş anlamında, Helada Ege ve Yon denizindeki adaları da kapsamkataymış. Ülke geneli dağlıkmış. **Olimp** Dağı en yüksekmiş. Helada'da Eski Doğu ülkelerinde olduğu gibi öylesine büyük nehirler ve verimli vadiler yokmuş. Kuzey hariç, tüm taraflardan deniz ile kaplıymış. Doğu sahilinde limanlar için uygun çok sayıda körfezler bulunmaktay-

mış. Buysa **denizciliğin** gelişimi için oldukça elverişliymiş.

Helada topraklarında en eski kültüre **Girit Kültürü** denilir. Girit adasındaki **Knosos** kenti bu kültürün merkeziymiş. Orada şahane **freskleri** olan ve çeşitli süslemelerle bürünen büyük bir **Saray** bulunmuştur. Maalesef bu kültürü meydana getiren insanların kim olduklarını ve hangi dilde konuştuklarını bilmiyoruz. Onların varlığını sadece maddi kalıntılar doğrulamaktadır.

M.Ö. 2000-li yılların başlangıcında kuzeyden gelen göçmen kabileler Helada kuzeyine yerleşmeye başlamışlar. Kendilerine nasıl bir ad verdiklerini bilmiyoruz, ama Homeros onlara **Akhalılar** diyor. Girit kültürü üzerine onlar **Miken Kültürü** olarak adlandırılan kendi kültürlerini meydana getirmişlerdir. Bu kültürün ilk maddi kalıntıları **Mikena** kentinde bulunmuştur.

Mikena kenti bir zamanlarda ve şimdi

M.Ö. 1200 yıllarında yeni kabileler Helada'ya girmiş ve eski ahali ile karışmışlar. Eski yazarların eserlerinde onlara **Dor**, **İyon** ve **Ayollar** denilmektedir. En sonunda Balkan Yarımadası'nın güneyinde yaşayan ahaliye **Helenler**, onların vatanı ise **Helada** olarak adlandırılmış. Helenler, Miken kültürünün büyük bir kısmını imha etmişler, ancak bir kısmını benimsemiş ve daha da çok ilerletmişlerdir.

Homeros'un Zamanı

"İlyada" ve "Odysseia" destanlarından Helada'nın en erken tarihi hakkında çok şey öğrenmekteyiz. Rivayete göre, bu iki eser **Homeros**'a aittir. Bundan dolayı bu destanlarda tarif edilen zaman (M.Ö. XII-VIII yüzyıl) **Homeros'un zamanı** olarak adlandırılır.

"İlyada" destanında **Truva Savaşı** hakkında söz edilmektedir. Truva Savaşı Küçük Asya'da bulunan **Truva** şehrinde Akhalılar ve Truvalılar arasında yürütülmüştür. Akhalılar on yıl Truva'yı kuşatım altında tutmuşlardır. Truva etrafındaki savaşlarda iki tarafın kahramanları şöhret kazanmışlardır. Ahaylılar tarafından en ünlüsü **Akhilleus**, Truvalılar tarafından ise **Hektor**'muş. Akhalılar bir kurnazlık sayesinde Truva'yı ele geçirip imha etmişler.

"Odysseia" destanındaki olaylar Truva Savaşı'nın sona ermesinden sonra olagelmektedir. Destanda Akha kahramanı, **İthaka** kralı **Odisseas**'ın eve dönmesi anlatılmaktadır. Odisseas on yıldır ülkeden ülkeye, denizden denize gezmiş. Kendi kurnazlıkları ve cesareti sayesinde yol boyunca sayısı çok tehlikeyi atlarmaya başarmış ve sonunda sadakatli eşi **Penelope**'nin yanına dönmeye başarmıştır.

Odysseia ve İlyada destanları dünya edebiyatının en şanlı edebiyat eserleri arasında yer almaktadırlar.

Koloniler

Helada'da verimli topraklar azmış. Bazı insanlar büyük toprak sahipleriymiş, ancak çoğunluk için boş arazi yokmuş. Bundan dolayı Helenler bu topraklardan göç ederek, **koloni** adı verilen yeni yaşama yerleri kurmaya başlamışlar. Karadeniz, Akdeniz ve Adriyatik Denizi kıyılarında kurulan kolonilerin sayısı daha çok imiş. Kolonileri genelde yeni bölgelerde verimli toprak arayan daha yoksul **köylüler** kurmaktaymışlar. Bu kolonilerde köylüler yanı sıra **zanaatçı** ve **tüccarlar** da varmış.

Truva Savaşı'ndan sahneler

BİRLİKTE ARAŞTIRALIM...

- Fırsatınız olursa Akha kahramanı Akhilleus'un doğum efsanesini okuyunuz. O kimin oğluymuş? **Neden sadece topuğundan yaralanabilirmiş?**

BİLİYOR MUYDUNUZ...

- Kahraman Akhilleus'un bütün vücudundan sadece **topuğu** yara alabilirmiş? Akhilleus topuğuna aldığı bir ok yarısından hayatını kaybetmiştir. Günümüzde de insanın her zayıf noktası için "Akhilleus Topuğu" denir.
- Akhalar Truva'yı **kurnazlık** kullanarak ele geçirmişler. Akhalar geri çekiliyor gibi yaparak, Truva kapıları önünde büyük bir **ahşap at** bırakmışlar. Bu atın içinde askerler gizliymiş. Truvalılar atın tanrıların bir hediyesi olduğunu düşünerek, şehrin içine almışlar. Geceleyin atın içinde gizlenen askerler dışarıya çıkmış ve şehir kapılarını açarak Akhalılar şehre girmişler. Bu şekilde Akhalar Truva'yı ele geçirmişler.

TEKRARLAYALIM...

- Helada bölgesinde **iki en eski kültür** hangisidir?
- M.Ö. XII-VIII yy dönemine neden "Homeros'un zamanı", diyoruz?
- Kolonilere neden en çok **köylüler** katılıyormuş?
- Helenler nasıl **devletler** kurmuşlar? Onlarla kim yönetiyormuş?

Mikena cenaze maskesi

◀ Girit freski

Bazı koloniler göç ettikleri şehirler ile bağlarını koparmayarak, önemli tarım, ticaret ve zanaat merkezleri konumuna gelmiş. Bazı koloniler anavatanından daha zengin ve daha büyük olmuşlardır. Koloniler ekonomi ve ticari ilişkilerin gelişimi olduğu gibi, Helen kültürünün komşu ülkelere yayılmasına katkı sunmuşlardır.

Kent-Devletlerin Kurulması

Helenler geniş alanlara yerleşmişler, ancak kendi topraklarında hiç bir zaman tek devlet kurmamışlardır. Helada **polis** olarak çok sayıda küçük **kent-devletlere** bölünmüş. Bu devletlerin her birini kent (polis) ve yöresi oluşturmaktaymış. En eski zamanlarda devleti **kral** yönetirmiş. Kral, savaş zamanında ordu komutanıymış, baş rahip ve hakem görevini de yapmaktaymış. Kral yanı sıra **Yaşlılar Konseyi** ve **Halk Meclisi** de varmış. Bu iki kuruluşa silah kullanabilecek tüm özgür erkekler iştirak edebilirmiş. Helada da en tanınmış kent-devletleri şunlarmış: **Sparta, Atina, Thebai** ve **Korint**.

SPARTA

Kuruluşu ve Ahali

Efsanelere göre Sparta cengaver **Dor** milleti tarafından kurulmuştur. Dorlar kuzeyden **Peloponez (Mora)** Yarımadası'na kadar varmışlar. Yarımadanın güneyinde, Lakonya bölgesinde M.Ö. IX yüzyılda **Sparta** kentini kurmuşlar. **Spartalılar** da adlarını bu kente göre almışlar. Sparta güçlü askeri devlet olmuş.

Sparta ahalisi **Spartalılar, Perioyka ve Heylotlardan** oluşmaktaymış. **Spartalılar** devlette tüm iktidara sahiplermiş. Onlar devamlı olarak askeri faaliyet için hazır olan bir orduymuş. **Perioykalar** tarım, zanaatçılık ve ticaretle uğraşıyorlarmış. Onlar devlete vergi öderlermiş, ancak hiçbir haklara sahip değillermiş ve iktidara iştirak etmezlermiş. **Heylotlar'ın** sayısı en büyükmüş. Onlar bir nevi devlet köleleriymiş. Köylerde yaşıyor ve tarımla uğraşıyorlarmış. Toprakta elde ettikleri geliri Spartalıların masraflarını karşılamak için devlete hediye ederlermiş.

Devlet Düzeni

Sparta'nın çok basit bir düzeni varmış. Devletin başında **iki kral** bulunmaktaymış. Savaş zamanında onlar ordunun başına geçer ve sınırsız iktidara sahip olurlarmış. Onların yanında devleti **Yaşlılar Konseyi** de yönetirmiş. Konseyi 60 yaşından büyük 28 kişi ve iki kral oluşturmaktaymış. Konsey, savaş ilân eder ve barış imzalarmış. Devletin en yüksek mahkemesiymiş. **Halk Meclisi** de varmış. Meclisi otuz yaşını dolduran tüm Spartalılar oluşturmaktaymış.

Gençlerin Eğitimi

Sparta kentinde **gençlerin eğitime** özel dikkat gösterilmekteymiş. Devlete sadakatli olacak **sağlıklı** ve **iyi askerlerin** yetiştirilmesi baş hedefmiş. Eğitim, sıkı askeri kurallara göre uygulanmaktaymış. Doğumdan sonra tüm sağlıklı çocuklar yaşamaya bırakılır, hastalıklı çocuklar ise uçuruma atılırlarmış.

Sparta askeri

Eski Sparta yolu

BİLİYOR MUYDUNUZ....

- Sparta **çocuklarını** her çeşit yemek yemelerini öğretiyorlarmış. Her şeye razı olmak, karanlıktan korkmamayı ve ağlamamayı öğreniyorlarmış.
- Bir Spartalı kadın oğlunun düşmandan kaçtığını duyduğu zaman aşağıdaki mektubu yazmış: “Hakkında kötü söylentiler var; **ya ayıbını yıka, ya da hayatına son ver**”.
- Bir Spartalı kadına savaşta beş bile oğlunun öldüğü haberini getirmişler. Kadın haberciye şunu demiş: “Ben sana bunu değil de, vatanımızla ne olacak soruyorum?” Haberci: “Vatan kazandı” demiş. Kadın da, “Öyleyse, **evlatlarımın ölümüne daha kolay katlanacağım**” demiş.

Çocuklar yedi yaşına kadar ebeveynleriyle yaşıyorlarmış. Ondan sonra onları devlet kendi üzerine alır, **Gymnasium** olarak adlandırılan özel okullarda okuturmuş. Bu okullarda çocukların **fiziksel gelişimine** büyük önem verilirmiş, okuma ve yazma ise daha az önemsenirmiş. Okullarda çeşitli idmanlar yaparlarmış: koşma, güreş, mızrak atma ve eskrim. Onları **dirençli** olmalarına öğretiyorlarmış. Az beslenir, yalınayak yürür, az giyinir, kışın soğuk suyla yıkanır, sert yatakta yatırlarmış.

Çocuklar daha yaşlıları saygılamaya, Heylotlar’dan nefret etmeye, sadece soruldukları zaman kısa ve kesin cevap vermeye alıştırılıyorlarmış. Kısa ve kesin cevap verme tarzına **lakon** cevap tarzı denilir.

Kız çocukları, daha sonra sağlıklı çocuk anası olmaları için eğitim görmekteymişler. Sparta kızları özel okullarda okutulurmuş. Orada jimnastik yapar, müzik ve şarkı öğrenirlermiş. **Spartalı anneler** devlette büyük saygıya sahiplermiş. Onlar kendi evlatlarını gururla savaşa gönderirlermiş. Anneler kendi evlatlarını savaşa gönderirken, kalkanı çocuğuna vererek: “Onunla ya da onun üzerinde” kelimeleriyle savaşa uğurlarmış. Bununla oğlunun cesur olması ve ölüm pahasına teslim olmaması mesajını verirmiş.

Spartalılar böyle bir eğitimle çok iyi asker olmuşlar, Helada ve onun sınırları dışında saygı ve şöhrete sahip olmuşlar.

Sparta savaş formasyonu

Genç Spartalıların eğitimi

ATINA

Eski Atina ve Parthenon tapınağı resmi

Kuruluşu ve Ahali

Atina kenti **Atika** Yarımadası'nda denize yakın konumda bulunuyormuş. Kent yanı sıra etraf köyler de devlet sınırlarındaymış. Homeros zamanında Atinalılar bütün Atika'ya sahip çıkmışlar. Atika'nın tüm halkı şimdi kendilerine başkenti göre **Atinalılar** demeye başlamışlar.

Atina **ahalisi** zanaatçılık, ticaret ve denizcilikle uğraşıyorlarmış. Devlette **aristokratlar** (asilzadeler), **demos** (halk) ve **köleler** yaşıyormuş. **Aristokratlar** ünlü vatandaşlarmış. Onlar büyük toprak arazilerine ve başta devlette tüm iktidara sahiplermiş. **Demos** en kabarık sayıdaymış, ancak başlangıçta devlet işlerini yönetmeye iştirak edemiyormuş. Demosu köylüler, zanaatçılar ve tüccarlar oluşturmaktaymışlar. **Kölelerin** hakları yokmuş. Onlar en zor işleri yapıyorlarmış.

Devlet Düzeni

Atina kent-devleti başında eskiden **kral** bulunuyormuş. O ordu komutanı, baş rahip ve baş hakemmiş. Kral yanı sıra tanınmış asilzadelerden oluşmuş **Yaşlılar Konseyi** de varmış. **Halk Meclisi** ise tüm reşit erkeklerden ibaretmiş. Daha sonra krallık idaresi kaldırılmış, devleti ise her yıl seçilen ve **Arhontlar** olarak adlandırılan **dokuz üyelik Konsey** yönetmekteymiş.

Atina'da Demokrasi

Demos mensupları devletteki konumlarından memnun olmadıkları için daha büyük haklar aramaya başlamışlar. Asilzadeler geri adım atmaya mecbur kalmışlar.

TEKRAR EDELİM...

- Atina **ahalisi** neyle meşgulmuş?
- Halk **tabakaları** hangileriymiş?
- Atina'nın büyük **reformcuları** kimlermiş? Onlar ne yapmışlar?

DÜŞÜNELİM...

- Sparta ve Atina ahali nasıl ayrılıyormuş? Devlet düzenleri arasındaki **fark** neymiş?

Onlar kimi reformların, yani devlet düzeninde kimi **değişikliklerin** yapılmasını kabul etmişler.

Atina'da iki büyük reformcu varmış: **Solon** ve **Kleisthenes**. Solon Reformları başlangıçta, Kleyston Reformları ise VI. yy sonlarında gerçekleşmiş. Reformlar sayesinde demos daha büyük haklara sahip olmuş. Atinalı tüm **özgür vatandaşlar** devlet ile yönetme hakkını kazanmışlar. Bu şekilde demos ve aristokrazi arasında yıllardır süren mücadele sona ermiş ve demos bu mücadeleden galip çıkmış. Atina'da **demokratik yönetim** yani demosun iktidarı oturtulmuş. Atina demokratik devlet olmuş. Tüm özgür ve reşit vatandaşlardan oluşan **Halk Meclisi** en büyük iktidara sahipmiş. Halk Meclisi devlet organlarını seçer ve onların çalışmasını kontrol edermiş. Meclis kararları oy çoğunluğuyla çıkarılmış.

Atina devleti ve demokrasi sistemi, **M.Ö. V. yüzyılda** en yüksek aşamasına ulaşmış. O zaman devletin başında demokratların lideri **Perikles** bulunuyormuş. Atina onun döneminde **yoğun ekonomik gelişim** kaydetmiş: Bütün Helada'nın ekonomik ve kültür **merkezi** konumuna gelmiş. Atina, **Pirey** limanı üzerinden diğer Helen kent-devletleri ve daha uzak ülkelerle ticari ilişkilerini geliştirmiş.

Kent-Devletler Arasındaki İlişkiler

Helen kent-devletleri hiçbir zaman birleşmemişlerdir. Bu birleşmeme yerine aralarında **sert rekabet** ve düşmanlık olduğu için sık sık savaş ederlermiş. Birlikte elde ettikleri en büyük başarılarından biri, **Yunan-Pers Savaşları** döneminde gerçekleşmiştir.

Tanrıça Athina'ya adanmış "Partenon" tapınağı

Perikle

ESKİ YAZARLARIN KALEMİNDEN...

"Bu düzene **demokrasi** denir, çünkü iktidar azınlığa değil, **çoğunluğa** aittir. Bireylerin çıkarları bakımında, yasa herkese **aynı hakları** tanımaktadır... Devletimizde özgür siyasal yaşamımız var ve karşılıklı ilişkilere tam güvenimiz vardır. Özel hayatımızda tamamen özgürüz, toplumsal ilişkilerimizde yasaları saygılıyoruz, geçici bir süre iktidara oturan insanlara boyun eğmekteyiz." (Tukididis: Perikle'nin Atinalılar karşısında demokrasi konusunda çektiği nutuk)

Atina Moneti

Bu savaşlarda Helenler kendilerini Büyük Pers krallığından korumaya başarmışlardır. **Maraton**, **Termopil** ve **Plataya** yerinde meydana gelen çarpışmalarda Helen askerlerinin cesareti bugün bile dillere destandır. Maalesef o zaman bile bazı Helenler Persler'in tarafında savaş etmekteymişler.

Helen kent-devletler zaman zaman aralarında birleşerek, güçlü ittifaklar kurmaktaymışlar. **Peloponez İttifakı** ve **Atina Denizci İttifakı** en tanındıklarıdır. Peloponez İttifakı'na Peloponez'de (Morada) bulunan kentler girmişler. İttifak, **Sparta** tarafından yönetilmekteymiş. Atina Denizcilik İttifakı deniz kıyısında veya Helada adalarında bulunan kentlerden oluşmuş. **Atina**, ittifakın başında duruyormuş.

Bu iki ittifak arasında özellikle ticaret alanında büyük rekabet mevcutmuş. Bu rekabet ittifaklar arasında savaşın başlamasına neden olmuş. Bu savaş **M.Ö. V. yüzyılın ikinci yarısında** meydana gelmiş ve **Peloponez Savaşı** olarak tarihe geçmiştir. Savaş, Helenleri temelden yıpratmıştır. Sayısı çok kent temelini kadar yakılıp yıkılmış, ülke ise perişan olmuş. Bu savaştan Peloponez İttifakı galip çıkmış, Sparta ise Helada'nın tamamına hakim olmuş. Maalesef onların hükmetmesi de kısa sürmüş. Çok geçmeden **Thebai** güçlenmiş ve savaş meydanında Sparta'yı yenmeye başarmış ve kısa bir süre olsa da Helenler'in lideri konumuna gelmiş.

Helada'da ticaretin özellikle **deniz aşırı ticaretin** gelişimi için çok elverişli koşullar mevcutmuş. Helenler, yetenekli **denizci** ve başarılı **tüccarlar**mış. Helen devletleri kendi aralarında ve kolonileriyle ticaret yapmaktaymışlar. Kolonilerden en çok **buğday** getirilmekteymiş. Aynı öyle **zanaatçılık ürünleriyle** de ticaret yapılmaktaymış. Helenler komşu ve daha uzaktaki devletlerle de ticaret yapmaktaymışlar.

TEKRAR EDELİM...

- Birleşmiş Helen ordusunun en büyük **başarısı** hangisiymiş?
- Helada'da en büyük siyasi **ittifaklar** hangileriyymiş?
- **Peloponez Savaşı** ne zaman meydana gelmiş? Savaş neticeleri nasılmış?

Atina gemisi, rekonstrüksiyon

HELEN KÜLTÜRÜ

Edebiyat ve Tiyatro

Helenler, sayısı çok değerli edebiyat eseri meydana getirmişlerdir. **Homeros** tarafından yazıldıkları iddia edilen “**İlyada**” ve “**Odysseia**” destanları en değerlileridir. Helenler aşk, nefret, sevinç, üzüntü gibi kişisel duyguların dile getirildiği **lirik şiirler** de yazmaktaymışlar.

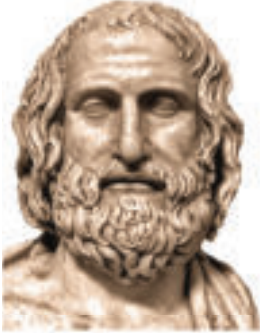
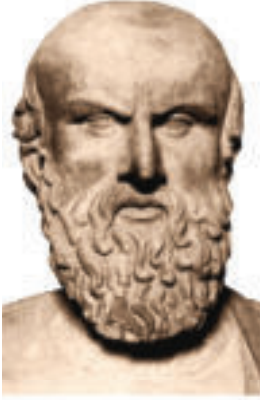
Tiyatro, Helenler’in hayatında çok önemli yer almaktaymış. Tiyatro temsilleri, şarap ve eğlence tanrısı **Dionysos**’un şerefine düzenlenen törenlerin sonucu olarak meydana gelmiştir. Acı olayları anlatan ve hüznü sonu olan temsillere **trajedi**, neşeli ve komik içeriği olan temsillere de **komedi** denilmiştir. En tanınmış trajedi yazarları: **Eshilos**, **Sofokles** ve **Evrripides**, en tanınmış komedi yazarı ise **Aristofanes**’miş.

Tiyatro temsilleri açık hava altında düzenlenirmiş. Tiyatroya gelen seyirciler **taş koltuklarda** oturmuş, koltuklar **yarım-daire** ve basamak şeklindeymiş. Aktörler yükseltile bir zeminde oynarmış, tiyatronun aşağıdaki düz kısmında koro varmış. Helen trajedi ve komedilerinin sanat değerleri yüksektir, bundan dolayı günümüzde bile dünyanın tüm tiyatrolarında oynanmaktadırlar.

Felsefe ve Bilim

Helenler arasında akıllı insanlar varmış. Onlar **feylesoflar**’mış. Feylesof “Bilge sever” demektir. Mitoloji ve dini açıklamalardan farklı olarak onlar doğa ve toplumda meydana gelen olayları değişik şekilde açıklamaktaymışlar. Zamanın en tanınmış feylesofları **Sokrates**, **Platon (Eflatun)** ve **Aristoteles**’miş.

Helenler **bilim** dalında büyük başarılar imza atmışlardır. Özellikle tarih, matematik, inşaatçılık ve tıp gelişmiş. En tanınmış tarihçi **Herodot**’muş ve ona “**tarihin atası**” diyorlarmış. Diğer ad yapmış tarihçiler de şunlarmış: **Tukididis** ve **Ksenofon**.

Eshilos, Sofokles,
Evrripides ve Aristofanes

Sanat

Helenler çok iyi ustaymış ve güzelliğiyle bugün bile hayranlık uyandıran muazzam **sanat eserleri** meydana getirmişlerdir. **Tapınaklar** en güzel yapıları temsil etmektedirler. Atina'daki **Parthenon** tapınağı en tanıdık. Bu tapınaklarda **heykeltıraşçılar**ın hünerli elleriyle yapılan tanrı ve tanrıçalara adanmış heykeller bulunmaktaymış. Heykeltıraş eserlerinden en tanındıkları şunlardır: **Disk fırlatıcısı**, **Mızrak taşıyıcısı** vb. Tapınakların ve diğer kamu binaların içi Helenler'in mitoloji, dini ve her günlük yaşamına ait **resimlerle** süslenmekteymiş.

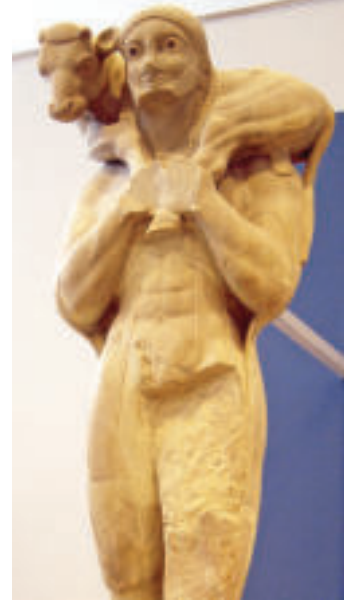

Epidaur Tiyatrosu

Mitoloji ve Din

O zamanın diğer milletleri olduğu gibi Helenler de doğa ve toplumda meydana gelen bazı olayların nedenlerini anlayabilecek durumda değillermiş. Bu olayları görünmeyen, insanüstü ve doğüstü kuvvetler olarak açıklamaktaymışlar. Bu kuvvetler, tanrılar ve kahramanlara ait efsanelere **Mit**, denir, mitlerin tamamına ise **Mitoloji** denilmektedir. Helenlerin mitolojisi oldukça zengindir.

Helenler çok sayıda tanrıya inanıyorlarmış. **Zeus** en yüksek tanrıymış. O dünyanın, tanrıların ve insanların hükümdarıymış. Onun yanısıra Zeus'un eşi ve göklerin tanrıçası **Hera**, sanat hamisi ve ışık tanrısı **Apollon**, bilgelik tanrıçası **Athina**, güzellik tanrıçası **Afrodite** ve diğer tanrılar sayılmaktaymış.

"Dana taşıyıcısı"

İki Hellen tapınağının rekonstrüksiyonu

TEKRAR EDELİM...

- Helenler'de **tiyatro** nasıl meydana gelmiş? Tiyatro binası nasılmış?
- **Tarih** kelimesinin nereden geldiğine ve nasıl anlam taşıdığını hatırla. En tanınmış Helen **tarihçisi** kimmiş? Ona ne diyoruz?
- Helenlerde en önemli **tanrılar** hangileridir?

DÜŞÜNELİM...

- Antik Çağ'da olimpiyat oyunları arasız olarak kaç yıldan **tertiplenmiş**?

BİRLİKTE ARAŞTIRALIM...

- Olimpiyat oyunlarının ne zaman **yenilediğini** öğren. Oyunların yenilenme fikri kimden gelmiş? **Son Yaz Olimpiyat oyunları** ne zaman ve nerede düzenlendiler?

DAHA AZ BİLİLEN KELİMELE...

- **Titan**, Göklerin tanrısı Üranus ve Toprak tanrıçasından doğan ve doğaüstü güçlere sahip olan çocuklarıdır.

Helenler tanrıların insan kıyafetinde olduklarını ve insan özelliklerine sahip oldukları, **Olimpos** Dağı tepesindeki güzel saraylarda yaşadıklarına inanıyorlarmış. Helenler kendi tanrıları uğruna tapınaklar inşa ediyor, orada dua eder ve hediyeler sunarlarmış.

Helenler **Titanlara** ve **yarım tanrı olan** kahramanlara da inanıyorlarmış, onlar doğaüstü güçlere sahiplermiş. En tanınmış titan **Prometheus**, en büyük kahraman ise **Herakles** imiş.

Olimpiyat Oyunları

Helenler, tanrıların uğruna çeşitli törenler düzenlemekteymişler. **Olimpiyat oyunları** en tanınmıştır. Bu oyunlar dört yılda bir olmak üzere **Zeus**'un onuruna tertiplenmekteymiş. Baş tanrı olan Zeus'e adanmış en büyük tapınağın bulunduğu **Peloponez**'deki **Olimpiya** kentinde düzenlenmekteymiş. Oyunlar düzenlendikleri yere göre adlandırılmıştır.

Olimpiyat oyunları düzenlendiği zaman tüm düşmanlıklara ara verilir, tüm Helenler tarafından saygılanan **Kutsal Barış** oturtulmaktaymış. Oyunlar **beş gün** sürermiş. Yarışmacılar: **koşma, atlama, güreş, mızrak ve disk atma, at yarışları** ve diğer disiplinlerde katılmaktaymışlar. Kazananlar Helada'nın her tarafında büyük kahramanlar olarak kutlanırlarmış. Ödül olarak da başlarında **sarmaşık dalından yapılmış çelenkleri** takarlarmış.

İlk olimpiyat oyunları **M.Ö. 776 yılında** düzenlenmiş, **M.S. 393 yılında** iptal edilmişlerdir.

Olimpiyat oyunları disiplinleri

BİLİYOR MUYDUNUZ...

- **Dünyanın meydana gelmesine ait efsaneye göre**, başlangıçta gök ve su ayrı değillermiş. Her şey karmakarışıkmiş ve **kaos** durumunda bulunuyormuş. Bundan sonra kaostan tanrıça **Gaia** (Toprak) ve tanrı **Uranüs** (Gök) ayrılmışlar. Bu tanrı çiftinden **titanlar** ve **gigantlar** doğmuştur.
- Helenler **Prometheus'u** hayırsever olarak kutluyorlarmış? O tanrılardan ateşi çalmış ve insanlara hediye etmiş. Bundan dolayı Zeus onu cezalandırmış. Prometheus bir kayaya mihlanmış, bir kartal ise her gün ciğerini gagalıyormuş. Herakles onu bu eziyetlerden kurtarmış.
- **Antik Olimpiyat oyunların** nasıl düzenlendiğini tam olarak biliyoruz? Oyunların ilk gününde tanrıların uğruna kurbanlar sunulmuş. Hakemler ve yarışmacılar kurbalık yer ve Zeus heykeli karşısında ant içermişler; hakemler adil olacakları, yarışmacılar ise doğru dürüst yarışacaklarına, rakibe kasıtlı zarar vermeyeceklerine ve dokuz ay hazırladıklarına yemin ederlermiş. Sadece **özgür** ve **dürüst Helenler** yarışabilirmiş. Yarışma beşinci gününde şahane törenlerle sona erermiş. Zeus tapınağındaki altın ve sarmaşık dalından yapılmış masa üzerinde **yabani zeytin dallarından yapılmış çelenkler** dururmuş. Galipler tapınağındaki hakemlerin önüne gelirlermiş. Hakem galibin anlığını yün iplikle sarar ve sonra zeytin ağacı çelengini başına takarmış. Sözcü onun adını, babasının adını ve geldiği kentin adını duyururmuş. Çelenk alan galipler Zeus'a kurbanlık atfedermişler.

İLİRLER

İlirler, Adriatik Denizi'nin doğu sahilleri ve Balkan Yarımadası batı bölgelerinde yaşıyorlarmış. İilir adına başlangıçta sadece bir kabilenin sahip olduğu, zamanla İilirler'e dil ve kültür açısından yakın olan diğer kabilelerin de bu adı kabul ettikleri tahmin edilmektedir. Onların adı tedricen Balkan Yarımadası iç kesimlerine da yayılmıştır.

İilirler sayısı çok kabileye ayrılmış durumdaymışlar. En tanınmış kabileler: **Dalmatlar, Histirler, Ardieyler, Pleyarlar, Taulantlar** ve diğerleridir. **Dardanlar** da onlara çok yakın kabileymiş. Antik yazarlar İilirleri yüksek boylu, güçlü insan ve iyi asker olarak tarif ediyorlar.

İilirler hakkında olan yazılı kaynaklar az, ama maddi kaynaklar çoktur. İilirler ilk olarak M.Ö. V. yy kaynaklarından anılmaktadırlar. Onların Helen, Makedon ve Trakyalılarla akrabalığı vardır.

İilirler siyasi açıdan ayrılmışlar. Aralarında ve komşu devletlerle sıkça savaş ederlermiş ve hiçbir zaman tamamen birleşememişlerdir. Kabileler kendi bağımsızlıklarını korumaya eğiliyor ve sadece zaman zaman ittifaklara girmektedirmişler. Kabile başında **kabile reisleri** bulunuyorlarmış. Onların hakimiyeti sadece kabileye ait toprakların sınırların içindeymiş.

İilirler Ataerkil birlikler dahilinde yaşıyorlarmış. Bazı kabileler daha çok sayıda **kardeşlikler** olarak organize olmuştular. Kadın kabilenin yaşamında baş rolü oynamaktaymış. Bazı kabilelerin başında ise kadınlar bulunmaktaymış.

İilirler ağırlıklı olarak **tarım** ve **hayvan bakıcılığı**, **avlanma** ve **balıkavıyla** uğraşıyorlarmış. Daha sıcak deniz kıyılarında **üzüm** ve **zeytin yetiştirmekle** de uğraşırlarmış. Bazı eski İilir kabilelerinde işlek toprakların sekiz yılda bir **yeniden bölüşülme** adeti muhafaza edilmiştir. Sahilde yaşayan bazı kabileler hünerli denizciler olmakla beraber, Adriatik Denizi sahillerini kontrol altında tutmaktaymışlar. Roma ticaret gemileri ve kıyılardaki Helen kolonileri İilirlerden korkuyorlarmış.

Adriatik Denizi yakınında üzüm bahçeleri

BİLİYOR MUYDUNUZ...

- Eski yazarlar İilirler'in özellikle Epidamnos yöresinde yaşayanların çok kaliteli üzüm yetiştirdiklerini kaydetmişlerdir. Bazı çağdaş bilim adamlarına göre, Fransa Bordo üzümünün kökenleri İilir üzüm bahçelerindedir.

Hayvancılıkta büyük ve küçük baş hayvan yetiştirilmekteymiş. Güney bölgelerde yaşayan İlirler öküz ve koyun bakımcısı olarak ad yapmış ve İliya sınırları dışında da saygınlmışlar.

M.Ö. V. yy sonlarında İlirler'in ilk **şehir semtleri** belirlemeye başlamıştır. Bunlar ekonomi, zanaat ve ticari merkezlermiş etraflarında ise köyler bulunmaktaymış. Kentler önemli ticari yolların başında bulunuyor ve sağlam duvarlarla muhafaza ediliyorlarmış.

M.Ö. VII. yy Adriatik Denizi ve Yon Denizi kıyıları Helenler'in **kolonizasyonuna** uğramaya başlamış. Bu bölgelerde **Apolonya, Epidamnos (Dirahyon)** ve **Faros** gibisinden önemli Helen kolonileri kurulmuş. Kıyıda yaşayan İlirler, **Helen kültürü etkisi altına** düşmüşler. Bunlara karşın, Balkan Yarımadası iç kesimlerinde yaşayan İlirler, uzun zaman eski yaşama adetleri ve alışkanlıklarını korumaya başarmışlardır.

İLİR KRALLIKLARI

İlir kabileleri kendilerini dış saldırılardan savunmak için zaman zaman daha büyük kabile ittifakları kurmaktaymışlar. Bu ittifakların başına ortak bir hükümdar yani **Kral** seçilmekteymiş. Bu şekilde İlirler sayısı çok kabile ittifakı yani **Krallık** kurmuşlardır.

İlirlerin **en eski krallığı M.Ö. V. yy sonlarına doğru**, Adriatik Denizi doğu kıyısında kurulmuştur. Bu güçlü devletin başında Kral **Grabos** bulunmaktaymış. Grabos yanı sıra bu İlir devletinin ad yapmış hükümdarı Kral **Bardilis**, Makedonya Kralı II. Filip çağdaşymış. O Makedon krallığına karşı başarıyla savaşıyormuş, ama sonunda II. Filip arafından mağlup edilmiş. Onun varisi Kral **II. Grabos** zamanında İlir krallığı zayıflamaya başlamış.

Apoloniya kenti enkazları

İlir askeri

İlir miğferi

İlir askerini gösteren plaka

Taulant Krallığı

M.Ö. IV. yy ikinci yarısında yeni İlir Krallığı kurulmuş. **Glavkiya** adındaki Taulant kralı çok sayıda İlir kabilesini birleştirmeye başarmış ve güçlü bir **Taulant Krallığı**nı kurmuş. Glavkiya, Kral III. Aleksandar'ın ölümünden sonra Makedonya'nın zayıflamasından yararlanarak, kendi krallığının topraklarını genişletmiş. Zengin Epidamnos ve Apoloniya Helen kolonilerini de kendi idaresi altına almış. Komşu bölgelerdeki İlirler bu kentlere yerleşmeye başlamışlar. Bu şekilde İlir etkisi giderek daha çok artmaktaymış. Taulantların krallığı uzun sürmemiş. IV. yy sonlarına doğru Kral Glavkiya'nın ölümünden sonra krallık çökmeye başlamış.

Ardie Krallığı

Ardieler'in Krallığı İlirler'in en teninmiş devletiymiş. Bu devlet Ardie kabilesinin önderliğinde, **M.Ö. III. yy'da kurulmuştur**. Ardie Kralı **Agron**, çok sayıda akraba İlir kabilesini birleştirmeye büyük, güçlü bir devlet kurmaya başarmış. Krallığın başkenti ise **İşkodra** olmuş.

Kral Agron güçlü bir **filo** ve **kara kuvvetlerine** sahipmiş. Onun zamanında Helen ve Romalılara karşı büyük savaşlar meydana gelmiş. Onun hafif ve hızlı gemileriyle Adriatik ve Yon Denizi'ndeki Roma ve Helen ticari gemileri ve kolonilerine saldırıyormuş. Bu arada tarım ürünleri ve hayvanata el koyar, koruma altına alınmayan köyleri ele geçirip, halkını yerleştirmekteymiş.

Kral Agron'un ölümünden sonra, onun eşi **Kraliçe Teuta** devleti idare etmeye başlamış. Teuta devleti daha da çok güçlendirmeye ve sınırlarını genişletmeye başlamış.

Denizdeki çatışmalar şiddetlenmeye başlamış. Bundan dolayı Romalılar İlirlere karşı asker göndermeye mecbur olmuşlar. Romalılar ile meydana gelen savaşta Teuta **yenilgiye** uğramış. Teuta Roma krallığını tanımaya, kendi topraklarının bir kısmından vazgeçmeye ve Romalılara vergi ödemeye mecbur olmuş.

Teuta Krallığı yanı sıra **Dardan Krallığı** da oldukça güçlüymiş. Bu krallık Teuta'nın rakibi ve Makedon krallığının sert düşmanıymış.

İLİR KÜLTÜRÜ

İlirler'in gelişmiş kültürü varmış. Komşu kültürler bil-hassa Helen ve Roma kültürünün etkisi altında geliştirmiş. İlirler Adriatik Denizi kıyısındaki Helen kolonileriyle ticari ve kültürel bağlar oturtmuşlar. Onlar Helen kültür etkilerinin İlir kabileleri arasında yayılmasına katkıda bulunmuşlar. Daha sonra İlirler Roma idaresi altına ve Roma kültürünün etkisi altına düşmüşler.

Din ve İnanışlar

İlirler doğa güçlerine karşı **saygı** ve **inanış** duyan bir milletmiş. Kuzeyde yaşayan İlir kabileleri arasında özellikle **Güneş**, güney İlir kabileleri ise **yılana** inanmaktaymışlar. Bu inanışlar İlirler'in takıları ve süs eşyalarında gösterilmiştir. İlirler orman, nehir ve sulara karşı büyük saygı duyarlarmış.

İlirler daha çok tanrılara inandıkları için **çok tanrılıymışlar**. Orman ve otlak alanlar, ekin ve hasatın koruyucusu **Silvan** en önemli tanrısıymış. Bazı kabilelerde kaynak ve suların koruyucusu, nehirlerin tanrısı **Bindos'a** inanıyorlarmış. Bazan atlı olarak gösterilen savaş tanrısı **Medaur** da sayılan tanrılardan biriymiş.

İlirler, ahir (sonraki) hayata inandıkların için ölenlere karşı büyük saygı gösterirlermiş. Ölenlerin mezarlarına merhumun hayattayken kullandığı silah, zinet ve diğer nesnelere koyarlarmış, çünkü ölen kişinin onları ahirette de kullanacağını düşünürlermiş. İlirler merhum kral ve kabile reislerine büyük muhteşem kabirler inşa etmekteymişler.

Yaşama Tarzı

İlirler, özel bir **dil** konuşuyorlarmış, bu dilden sadece bazı izler kalmıştır. Onların dili komşu Helen, Makedon, Trakya dilleriyle akrabaymış ama yine de aralarında farklar varmış. Günümüze kadar İlir yazısı bulunmamış ya da İlir dilinde evrak ya da yazmalar muhafaza edilmemiştir.

DÜŞÜNELİM...

- İlirler'in düzenledikleri deniz saldırılarının **hedefi** neymiş?

BİLİYOR MUYDUNUZ...

- ...Antik yazarlara göre İlirler her şeyden çok özgürlüğü severlermiş. Yaralı askerlerinin düşman eline düşmesine hiçbir zaman izin vermezlermiş. Kendi arkadaşları ve yakınlarını korumak için hayatlarını feda etmeye hazırlarmış.
- ... Kraliçe Teuta gerçekten çok enerjik bir kadınmış? Teuta, Roma koruması altında olan İsa kentini kuşatmış. Olay yerine gönderilen Roma temsilcileri onu İsa kentinin kapıları önünde bulmuşlar ve saldırılardan vazgeçmesini istemişler. Teuta devlet gemilerinin denizde Romalılara saldırmayacaklarını, ama kendisi, yerli yasalar gereğince, sıradan insanların bunu yapmasını yasaklayamayacağını söylemiş. Genç bir Romalı kızmış ve Roma bu yasaların değişmesi için İlirleri mecbur ettireceğini haykırmış. Buna kızan Teuta askerlerin birine bu Romalıyı öldürmesine emretmiş.

İlir moneti

TEKRARLAYALIM...

- İlirler'in **inancıları** nasıl-
mış? **Ahir hayata** inanan
başka milletler hangileriydi?
- İlirler'in **dili** hakkında ne
biliyoruz?
- En büyük İtir **kentleri** han-
gileriymiş?
- Hangi **maddi kalıntılar** İtir
kültürünü bugün bize hatırlatıyorlar?

BİLİYOR MUYDUNUZ...

- **Diahion** ve **Apolonila** on
binlerce nüfusu olan büyük
kentlermiş? Düşmandan sa-
vunmak amacıyla kentlerin
etrafı yüksek kale duvarlarıyla
çevriliymiş. Kentin içinde
meydanlıklar varmış. Tanrı-
lara adanmış tapınaklar, mu-
azzam yaşama binaları, zana-
atçı dükkanları ve komşu ka-
bileler ile ticaret yapan tüc-
car binaları bulunuyormuş.
M.Ö. V. yy'dan bu kentlerin
kendi demir paraları varmış.

Sadece birkaç ayrı kelime ve çok sayıda özel ad ve yer adları muhafaza edilmiştir.

İlirlerin ekseriyeti **köylerde** yaşıyormuş, daha az sayıda ise **müstahkem şehirlerde** yaşamış. Mustahkem İtir kentlerinin sayısı çokmuş. En tanıdıkları şunlardır: **Pelion, Dimale, İşkodra** vb. İliiryada en büyük kentlerden biri **Bilis** kentidir. Kentin etrafında iki kilometreden uzun kale duvarları, büyük kent meydanlığı, 7000 kişilik tiyatro, su sarnıcı ve stadyumu varmış.

İtir krallarının çoğu kendi **parasını** basmaktaymışlar. Drahion ve Bilis gibi şehirlerin de kendi darphaneleri varmış.

Maddi Kültür Kalıntıları

İlirler, kendi maddi ve manevi kültürleri hakkında önemli arkeolojik deliller bırakmışlardır. **Maddi kalıntılar** İtirlerin hayatı ve kültürü hakkında en iyi tanıklık etmektedirler. İtirler'in yaşadıkları bölgelerde genelde killi toprak, taş ve metalden yapılan nesnelere en önemlilerdendir. Sahada yapılan **arkeolojik kazılarla** çok sayıda takı, kab, heykel, silah, alet ve diğer nesnelere bulunmuştur. Aynı öyle ev, tiyatro, yol, su boruları, tanrılara adanmış tapınaklar ve diğer kalıntılar gün yüzüne çıkarılmıştır.

Drahion ve **Apolonya** en önemli kültür merkezleriymiş. Orada büyük sayıda arkeolojik kalıntı bulunmuştur. Bunun yanı sıra Bilis, İşkodra ve diğer yerlerde de İtirler'den kalma maddi delillere rastlanmıştır.

İlirler'in **müstahkem kent** enkazları da muhafaza edilmiştir. Bu kentlerin savunma surları büyük taş bloklardan yapılmış.

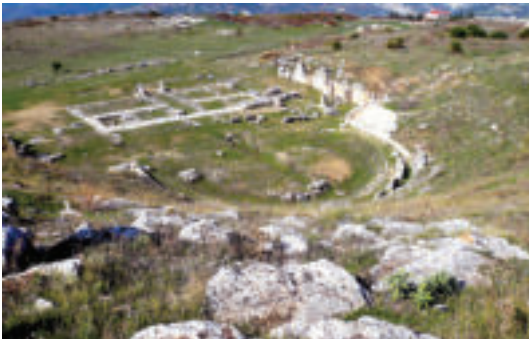
İlirya maddi kalıntıları

Daorson kenti surları

DÜŞÜNELİM...

- Haritaya bir göz atınız. İlirler hangi **bölgede** yaşı-yormuş? Günümüzde bu bölgelerde hangi **devletler** bulunuyor?

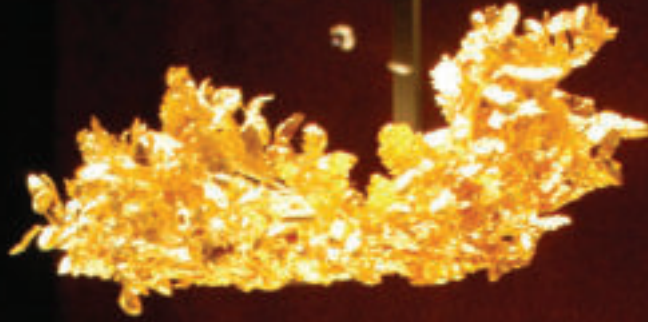

Dirahion ve Bilis tiyatroları

İlir kabileleri ve kentleri

ESKİ ÇAĞ'DA
MAKEDONYA

II. FİLİP'E KADAR MAKEDON DEVLETİ

Makedon kralları monetleri

Güneş, Makedonya'nın en önemli simgesiymiş

Bölge ve Ahali

Makedonya, Helada kuzeyinde, Balkan Yarımadası merkez bölgesinde bulunmaktaymış. Ülke genellikle dağlık, otlak alanlar, sayısı çok nehir ve göl, nehir koyakları ve vadileriyle zenginmiş. Sadece Ege denizi kıyı bölgesi düzlükmüş. İç kesimdeki dağlık bölgeler **Yukarı Makedonya**, kıyı ve düzlük bölgeler de **Aşağı Makedonya** olarak bilinmekteymiş.

Mitolojiye göre, Makedonlar'ın kökeni **efsanevi kahraman Makedon**'a uzamaktadır. Makedonya topraklarında çok sayıda Makedon kabilesi yaşamaktaymış. Brigotşar, Payon, Pelagon, Linkest, Orest ve Edonlular en büyük ve en tanıtık kabilelermiş.

Ahali genelde **hayvan bakıcılığı, tarım, avlanma ve balık avıyla** uğraşmaktaymış. Orman ve maden zenginliklerinin kullanılmasıyla **zanaatçılık ve ticaret** gelişmiş.

Devletin Kurulması

Bağımsız Makedon kabilelerinin **yegane devlet** çerçevelerinde **birleşmesi** M.Ö. VIII. yy'da başlamış. Kral **I. Perdika** Makedon devletinin kurucusu olarak sayılmaktadır. Perdika, M.Ö. VIII. yy sonları ve VII. yy başlarında hüküm sürmüştür. Makedon devletinin çekirdeği Aşağı Makedonya'da bulunuyormuş. Pieriya Dağları'nın eteklerinde bulunan **Ayga** kenti, devletin başkentiymiş. Krallık ailesi Orastida bölgesindeki **Argos** kentindenmiş, bundan dolayı ilk Makedon **hanedanları Argead** hanedanları olarak da bilinmektedirler.

Makedon Krallığında **Halk Meclisi** de varmış. Meclis tahttaki kralı temsil eder ve tüm önemli devlet sorularını halledermiş. Meclise silah taşıyabilecek tüm Makedonlar üyeymiş. Kralın sadakatlı yaverleri **Hetayrlar** (en yakın dostları) Makedon devletinde önemli yere sahiplermiş. Onlar barış, savaş, avlanma, tek sözle hükümdarlarına her adımda yaverlik etmekteymişler. Orduda atlılar olarak hizmet ederlermiş.

Devletin Güçlenmesi ve Genişlemesi

Kral Perdika'nın varisleri kendi devletlerini güçlendirmeye ve genişletmeye çaba harcıyorlarmış. Bunların arasında I. Aleksandar, II. Perdika ve I. Arhelay daha önemli krallarmış.

Kral I. Aleksandar M.Ö. V. yy birinci yarısında hüküm sürmekteymiş. Onun zamanında Makedon devleti bir hayli genişlemiş ve sağlamlaşmış. O **Yunan-Pers Savaşları**'na iştirak etmiş. Herodot, Kral I. Aleksandar'ın Helenler'in Pers devletine karşı yürüttüğü savaşında yardım ettiğini yazıyor. Bundan dolayı daha sonra ona Filhelen-Helenler'in dostu denilmiş. I. Aleksandar zengin gümüş maden ocakları olan ilk Makedon kralıdır, bunun için **kendi monetleri** varmış.

Onun varisi Kral II. Perdika olmuş. Perdika, M.Ö. V. yy'da Atina ve Sparta arasındaki **Peloponez Savaşı** esnasında hüküm sürmüştür. Kendisi de bu savaflara katılmıştır.

I. Arhelay zamanında M.Ö. V. yy sonuna doğru Makedon devleti daha da çok güçleşip yükselmiş. Arhelay **inşaatçılık** girişimleriyle ün sağlamıştır. Sayısı çok yol ve kale inşa etmiş. **Başkenti** Aygâdan **Pela**'ya taşımış. Pela krallığının merkezine daha yakınmış. Helenler ile iyi ilişkileri varmış. Onun Pelâdaki sarayında ünlü sanatçılar, yazar ve mimarlar kalıyor ve yaratıcılıkla uğraşıyorlarmış. Bunların arasında Atinalı **Evrripides** de bulunuyormuş. Arhelay döneminde **Makedon Olimpiyat Oyunları** düzenlenmeye başlamış.

Aygâda kral sarayı

Pelâda kral sarayı

TEKRARLAYALIM...

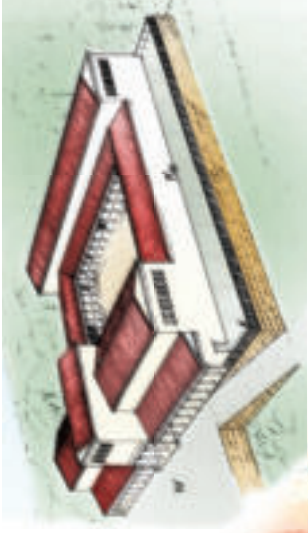
- Makedonya topraklarında **doğal koşullar** nasılmış?
- Makedon kabilelerin **birleşmesi** ne zaman başlamış?
- Makedon devletinin yönetilmesine hangi **devlet organları** iştirak etmekteymiş?
- Birinci Makedon hanedanlarına neden **Argead** deniliyor?

DÜŞÜNELİM...

- Makedonlar, Helada olimpiyat oyunları dışında neden **kendi olimpiyat oyunlarını** oturtmuşlar?
- Helen olimpiyat oyunlarına ve Makedon olimpiyat oyunlarına kimler katılabilirmiş?

DAHA AZ BİLİLEN KELİMELE...

- **Hanedanlık**, nesillerce aynı aileden gelen hükümdarlar.

Ayga'daki sarayın olası görünümü

Antik Makedonya

II. FİLİP DÖNEMİNDE MAKEDONYA

Devlette Reformlar

M.Ö. IV. yy ortalarında **Kral II. Filip** (M.Ö. 359-336) sayesinde Makedonya Balkan Yarımadası'nda en güçlü devlet konumuna gelmiş. Filip yetenekli bir hükümdar, akıllı bir diplomat ve siyasetçiymiş. Filip, Makedon devletini kuvvetlendirmek için birçok **reformlar** uygulamıştır.

En önemli reform **orduda** yapılmış. Kral ad yapmış **Makedon Falangasına** özel dikkat göstermiş. Falanga, **Saris** adıyla adlandırılan **uzun mızraklarla** silahlanmış **16 sıra** askerden oluşmaktaymış. İlk beş sıra mızraklarını öne doğru eğerek diğerleri ise dik taşırlarmış.

Ordu, **piyade** ve **süvarilerden** oluşuyormuş. Özel **kral birliği** de kurulmuş. Filip bunun yanı sıra savaşlarda kentlerin kuşatılması sırasında mancınık ve koç başları gibisinden **askeri araçlar** da kullanıyormuş.

II. Filip, **altın monetler** çıkaran ilk Makedon kralıdır. Bununla devlet **ekonomi** açısından daha da çok güçlenmiş. Komşu ülkelerle ticaret gelişmiş, Makedon altın moneti ise aranan değerli bir para konumuna gelmiş.

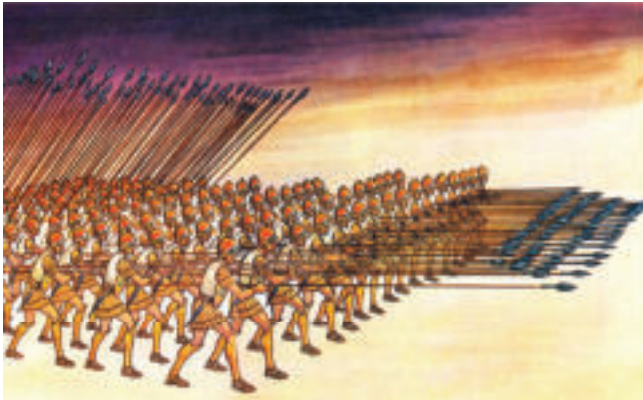
II. Filip

II. Filip moneti

DÜŞÜNELİM...

- Helen kentleri ve Makedon krallığının nasıl **düzene** sahip olduklarını hatırlayalım. **Benzerlikler** var mı? **Farklar** var mı?

Makedon Falangası

TEKRAR EDELİM...

- Kral II. Filip nasıl **reformlar** uygulamış? Onun **ordusu** nasılmış?
- Makedon devleti hangi **bölgelere** yayılmış?
- Helen **kent-devletleri** nasıl ele geçirilmiş?

Hayroneya'da hayatını kaybeden Tebalılara ait anıt

BİLİYOR MUYDUNUZ...

- Kral II. Filip kendi faaliyetleriyle **çağdaşlarında** derin izlenimler bırakmış. Bunun için onlar Filip'i "**Avrupa'nın sahip olduğu en büyük erkek**" olarak adlandırıyorlar.
- Hayronea Savaşı'nda II. Filip'in oğlu genç **İskender** kendi cesaretiyle ün sağlamış. O Makedon ordusunun sol kanadı başındaymış.

Devletin Güçlenmesi ve Genişlemesi

Kral. **II Filip** komşu devletlerle başarılı savaşlar yürütüyormuş. Batıda **İlirleri**, kuzeyde bağımsız Makedon kabilesi olan **Payonları**, doğuda ise **Trakyalıları** yenmiş. Onların tümü Filip'in krallığını kabul etmişler. Bundan sonra Ege Denizi, kuzey kıyısındaki **Helen kolonilerini** ve buğdayla zengin **Tesalya düzlüğünü** ele geçirmiş. Bu zaferle Makedon devleti sınırları bir hayli genişlemiş.

Kral **II. Filip** aralarında sürekli olarak savaşan Helen kent-devletleri arasındaki anlaşmazlıkları hünerlice kendi lehine döndürüyormuş. Onların yardımına koşarak kendi etkisini Helada merkezine kadar yaymaya başarmış. Bu durum, **Atina** için ciddi bir tehditi oluşturmaktaymış. Bundan dolayı Atina halkı Makedon kralı taraftarları va karşıtları olarak ikiye bölünmüşler. Taraftarları onu Helenler'in kurtarıcısı ve birleştiricisi olarak görmekteymişler. Karşıtları Filip'e en büyük düşman gözüyle bakıyorlarmış. Onların başında nutukçu **Demosten** durmaktaymış. Helada'da onun önderliğinde karşı Makedon ittifakı kurulmuş.

II. Filip önderliğindeki Makedonlar ve Helenler arasındaki kararlaştırıcı savaş **M.Ö. 338 yılında Hayroneya'da** meydana gelmiş. Savaş Makedon ordusunun zaferiyle sona ermiş. Helenler II. Filip'in iktidarını ve siyasi liderliğini tanımaya mecbur olmuşlar.

Kral II. Filip Hayroneya **zaferinden** sonra en tanınmış Helen kentlerinin temsilcileriyle karşılaşmış. Bu karşılaşmada Filip'in Helenleri Pers Savaşı'nda yönetmesi için anlaşmaya varılmış. Ancak bu arada hayatını kaybeden II. Filip, planlanan hareketi gerçekleştirememiş. Filip hareketin başlangıcı sırasında Pela komplocuları tarafından öldürülmüş.

Aygada Kral mezarları

III. ALEKSANDAR DÖNEMİNDE MAKEDON DEVLETİ

Balkanlar'da Durumların Düzeltilmesi

Kral II. Fılip'in ölümünden sonra Makedon Krallığı tahtına Filip'in yirmi yaşındaki oğlu **Makedonyalı III. Aleksandar** (Büyük İskender, M.Ö. 336-323) oturmuş. Büyük İskender çok **yetenekli** ve **hünerli** yönetici ve **ordu komutanı**ymış. Bazı Helen kentleri ve bazı Balkan ulusları Makedonya'da genç kralın iktidara geldiğini anladıkları zaman, yeni yönetimi reddetmeye kalkışmışlar. Ancak İskender onları yenmeye ve yeni iktidarı tanımalarını sağlamış. İskender kuzeye doğru yürüyüşünde **Tuna Nehri'ni** de geçmiş. Balkanlar'daki durumu kontrol altına aldıktan sonra, babasının düşüncelerini gerçekleştirmek için hazırlıklar yapmaya başlamış: doğuya, Pers krallığına doğru yürümeye hazırlanmış.

Doğu Seferi

Büyük İskender **M.Ö. 334 yılında** Pers devletine karşı büyük **Doğu Seferi**ni başlattı. Pers devleti Makedonya'dan çok daha büyükmüş ve daha büyük ordusu varmış. İskender çok iyi organize edilen ve 40.000 kişilik disiplinli ordusuyla sefere çıkmış. Pers ordusuyla ilk çarpışma Küçük Asya'da **Granik** nehrinde meydana gelmiş. Makedon ordusu büyük zafer elde etmiş. Pers hükümdarı **III. Daries** Makedonlar'ın ilerlemesini önlemeye çalışmış. Ancak **İsos'taki** savaşta Pers ordusu daha bir kere yenilmiş.

Makedonyalı III. İskender

Büyük İskender moneti

İsos Savaşı'nı anlatan mozaik

Makedonya devleti III İskender zamanında

Büyük İskender ilk zaferlerinden sonra Pers yönetimi altında bulunan **Mısır**'a doğru hareket etmiş. Orada Pers idaresinden kurtarıcı olarak karşılanmış ve **Firavun**, yani **güneş tanrısı Amon Ra'nın oğlu** olarak ilan edilmiş. Akdeniz sahilinde **İskenderiye** kentini kurmuş. İskender bu kent yanı sıra, ele geçirdiği devletlerin çoğunda onun adını taşıyan kentler kurmuş.

İskender, Mısır'dan Pers krallığının merkezine doğru yürümüş. **M.Ö. 331 yılında Gavgamela** yerinde iki ordu arasında kaderi savaş meydana gelmiş. Bu savaşta Pers ordusu ağır yenilgiye uğramış. Bundan sonra Pers'in tamamı ele geçirilmiş. O zaman İskender kendisini **Asya Kralı**, **Babil** kentini ise başkent ilan etmiş.

Doğu seferinde İskender Hindistan'a kadar varmış. Orada Batı Hindistan hükümdarı kral **Por** ile çarpışmış. Büyük İskender'in devleti üç kıtaya uzayan bir **dünya gücü** olmuş.

Ancak Makedon ordusu uzak ülkelerde **uzun süren savaşlar** sonucunda yorgunmuş. Askerler uzun zaman ailelerinden ayrı kalmışlar, elverişsiz iklime zor alışıyorlarmış ve sıkça isyan ediyorlarmış. Bundan dolayı İskender geri dönmeye karar vermiş. Yetiştirdiği en uzak yerde "Büyük İskender Burada Durdu" yazılı bir sütun dikmiş.

Hindistan'dan Babil'e **dönüş** çok zor ve tehlikeliymiş. Karadan ve deniz aşırı dönüyorlarmış. Ordu geçilmesi zor araziler ve çöllerden ilerliyorlarmış. Askerlerin çoğu sıcaklık ve susuzluktan hayatlarını kaybetmişler. Kral İskender birkaç ay yürüyüşten sonra Suza kentine varmış.

Suza kentine başarıyla dönmeleri **kitlevi bir düğün töreniyle** kutlanmış. Orada yaklaşık **10.000 Makedonyalı Pers kadınlarıyla evlenmişler**. Kral İskender iki Pers prensesiyle evlenmiş. Düğün törenleri Pers adetlerine göre yapılmış, tüm yeni evliler kraldan yüklü hediyeler almışlar.

Büyük İskender'in ani ölümü, yeni sefer planlarını suya düşürmüş. **M.Ö 323 yılında, 33 yaşında** hayatını kaybetmiş. Mısır'ın İskenderiye kentinde toprağa verilmiş.

TEKRARLAYALIM...

- III. İskender Makedonya tahtına hangi **koşullarda** oturmuş?
- III. İskender **dünya imparatorluğunu** nasıl kurmuş?
- İskender'in Hindistan'dan **geri dönme nedenleri** neymiş?

Büyük İskender moneti

BİLİYOR MUYDUNUZ...

- ...İskender'in atının adı **Bukefal**'mış (Öküz başlı anlamında). Bukefal kendi gölgesinden korktuğu için son derece vahşiymiş ve ona hiç kimse binemezmiş. İskender **onu evcilleştirmeye başarmış**, babası Filip ise bu olaya çok sevinmiş.
- ...İskender **Gordion düğümünü** kesmiş. Küçük Asyalı hükümdar Gordion çok karmaşık bir düğüm bağlamış. Gordion bu düğümü çözecek kişinin **dünyanın sahibi** olacağını söylemiş. İskender düğümü kılıçla kesmiş ve bu şekilde Gordion'un kehanetini yerine getirmiş.
- ...III. İskender krallığının uzadığı topraklarda günümüzde **25 devlet** bulunmaktadır.

MAKEDONYALI III. İSKENDER

Öğrenim ve Eğitim

İskender, Kral II. Filip ve Olimpiyada'nın oğluydu. Daha küçük yaşlardayken **cesaret, kararlılık, cömertlik** göstererek, şan ile şöhretten yana olduğunu gizlememiştir. Kendi babasını aşmaya çok büyük isteği varmış.

İskender'in çok sayıda öğretmen ve eğiticisi varmış. 14 yaşındayken ad yapmış Helen **fylozofu Aristoteles** onun öğretmeni olmuş. Ondan felsefe ve doğa bilimleri hakkında çok şeyler öğrenmiş.

Pella krallık sarayında değişik ülkelerden gelen insanlarla karşılaşma fırsatını yakalamış. Kendileriyle onların ülkeleri, adetleri, uzaklıkları ve savaş şekli hakkında konuşmaktaymış.

İskender **16 yaşından sonra** savaşlar sırasında babasına eşlik ediyor ya da onun görevlerini üstleniyormuş. Filip, Pela dışında olduğu zaman devlet işlerini yürütmekteymiş. Böylece daha genç yaşta her günlük hayat, askeri hünerler ve devleti yönetme tecrübesini edinmiş.

İskender'in Diğer Ulus ve Kültürler Karşısındaki Tutumu

İskender, **kral olduktan sonra** hayatının sonuna kadar devamlı olarak savaşlara iştirak etmekte, yeni topraklar ele geçirmekteymiş ve savaş alanında her zaman **zafer** elde etmekteymiş. Onun kendi idaresi altına aldığı uluslar değişik dillerde konuşuyorlarmış, farklı tanrılara inanıyorlarmış ve Makedonlara kıyasen farklı adetleri varmış. O işgal ettiği ulus ve onların kültürlerini hiçbir zaman küçümsememiştir. Tam tersine, onların adetlerini tamamen saygılamaktaymış, bazılarını ise kendisi de benimsemiş.

III. İskender Kabartması; Antik Çağ'da kabartmalar canlı renklerle boyanırmış.

Bu şekilde Pers giyinme tarzını ve **hükümdarı selamlama** şeklini kabul etmiş. Bu davranışlarıyla işgal ettiği ülkelerin sempatilerini kazanmaktaymış. Bundan dolayı bazı uluslar onu kurtarıcı olarak karşılıyor ve tanrı ilan ediyorlarmış, tıpkı Mısırlıların yaptıkları gibi. **Dünya devleti** kurma fikrinden katanlanarak, farklı ulus ve kültürler arasında karşılıklı **hoşgörü** siyaseti uygulamaktaymış.

Yine de İskender karşı koyanlarla şidetli hesaplaşmayı bilen biriymiş. İskender, yakın işbirlikçileri, dostları ve ordu komutanları karşısında **sıkı tavır** takınmaktaymış. Disiplinli olmayanlar, emirlerine uymayanlar ve komplocuları ve hainleri yargılayıp ağır cezalar vermekteymiş.

İskender tarihte en büyük **ordu komutanı** ve **fetihciymiş**. Kendi seferleriyle Makedonya adını taa uzaklara taşımıştır. Çok büyük bir devlet yaratmış, bu devlet üç kıtaya: Avrupa, Asya ve Afrika'ya uzamaktaymış. Büyük fetihci olduğu için Romalılar daha sonra ona "**Büyük**" ünvanını vermişler.

DÜŞÜNELİM...

- Büyük İskender neden **babasının zaferleri** için neden öyle düşünüyormuş?
- III. İskender, **diğer milletlerin** kültürlerine karşı nasıl davranıyormuş? Tutsak krallara karşı nasıl davranıyotmuş? **Neden?**

III. İskender büstü

BİLİYOR MUYDUNUZ...

- ... İskender dünyaya geldiğinde Kral II. Filip aynı zamanda **üç sevinçli haber** almış. Birinci haber, ordusunun İlirleri yendiği haberiymiş. İkincisi atlarının Olimpiya'daki yarışlarda kazandığı, Üçüncüsü de bir oğlu dünyaya geldiği haberi olmuş. Falcılar yeni doğan oğlunun hiç kimse tarafından yenilemeyeceğini söyledikleri zaman, Filip bu haberlere de çok sevinmiş.
- ... II. Filip bir fırsatta İskender'e "Oğlum, kendine layık bir krallık ara, çünkü **Makedonya senin için ufaktır**", demiş.
- Filip'in bir kent fethettiği ya da savaşı kazandığı haberi geldiğinde, İskender buna sevinmiyor, akranlarına şunu söylüyormuş: "Dostlarım, babam her şeyimi peşin alacak, **benim için sizinle gerçekleştirebileceğim hiçbir büyük eser kalmayacak.**"
- ... Bir defasında "Olimpiyat oyunlarında yarışmak istiyormusun" sordukları zaman, "her halde, sadece benimle **kralların** yarışması gerekiyor" cevabını vermiş.
- ... İssos Savaşı'ndan sonra, (Kral III. Darius'un ailesi esir edildiği zaman), Aleksandar esir edilenlerin karşısında kral muamelesi yapılmasını ve onları hiç kimsenin incitmemesini emretmiş. Daha sonra Darius'un cansız bedenini bulduğu zaman, İskender merhum kralı **gömme merasimi tertiplemiş, onun katillerini cezalamıştır.**
- Hindistan'da yapılan savaşlarda Kral Por esir edilmiş. İskender krala hitaben, nasıl bir muamele yapılmasını istiyorsunuz, sormuş. Por "**kral muamelesi**" isterim, demiş. İskender Por'un cesareti karşısında hayran kalmış, onu serbest bırakarak, yönetecek ülkeler vermiş.

MAKEDONLARIN KÜLTÜRÜ

BİLİYOR MUYDUNUZ...

- ... Makedonlar, yatarken yiyen Helenler'e kıyasen, **oturarak yerlermiş**.
- ... Makedon **kadınların** büyük hakları varmış ve erkeklerle eşitlermiş. Tahta oturacak varisleri olması için sadece hükümdarların daha çok kadınları olabilirmiş.
- ... Nikah poğaçasını mızrakla kesme, **Makedon adetiymiş**. Ekmek yeni evlilerin simgesiymiş ve yeni evliler ekmekten tatarlarmış. Mızrak bıçağıyla ise kötü ruhlar kovulmuş.
- ... **Buğday** ve ekmek Makedonlar'da büyük rol oynamaktaymış. Yeni kentlerin sınırları unla işaret edilirmiş. İskender, Mısır'da İskenderiye kentini kurarken, kent planı bir Makedon ailesi tarafından zemin üzerine unla çizilmiş.

Makedon ailesi kabartması

Dini İnanışlar ve Tanrılar

Makedonlar doğal güçlerin saygılanmasıyla alakalı olarak **birkaç tanrıya** inanıyorlarmış. En yaygını **Güneş** tanrısıymış. Bundan dolayı güneşi takılarında, silahlarında, özellikle silah ve kalkanlarında işlemekteymişler. Bunu Makedon krallarının monetlerinden de görmekteyiz. Makedonlar'da **su kültü** de mevcutmuş. **Nehirleri** tanrı olarak sayar, kurbanlar sunarlarmış. Makedonlar özellikle **aslan, oğlak, kurt** ve **köpeği** de saygılıyorlarmış. Bazı monetlerde bu hayvanalara rastlamaktayız.

Makedonlar birkaç tanrıya inanıyorlarmış. En yüksek tanrı, göklerin tanrısı **Dios**'muş. **Zeyrena** güzellik tanrıçasıymış. **Dionis** bahar tanrısıymış. Efsanevi ataları olan **Herakle**'ye karşı büyük saygı duymaktaymışlar.

Makedonlar'ın kendi **kutsal kenti** varmış. Olimp dağı'nın kuzey eteklerinde bulunan **Dion** kentiymiş. Dion'da **Makedon Olimpiyat oyunları** düzenlenmekteymiş.

Yaşama Şekli

Makedonlar komşu Helen, İllir ve Trakya diline akraba olan **özel bir dille** konuşuyorlarmış. Helen alfabesini kullanıyorlarmış. Antik Makedon dilinden sadece bazı izler kalmıştır: **150** kadar ayrı **kelime, yer, insan** ve **nehir adları** korunmuştur.

Makedonlar'ın **12 aylık takvimi** varmış. Bu takvime göre yıl **ekim** ayında başlıyormuş. Büyük İskender'in Asya'yı fethetmesiyle, bu takvim orada da uygulanmaya başlamış.

Makedonlar, giyimlerine, savaşmalarına ve kullandıkları sembollere göre de diğer milletlerden farklılaşıyorlarmış.

Makedonlar, **Kavsiya** olarak adlandırılan özel başlıklar kullanıyorlarmış; Makedon kralları bu başlık üzerine beyaz şirit veya krallık tacı koymaktaymışlar. Kralların kral mühür-yüzüğü ve asası varmış. Kralların efsanevi ataları Herakles gibi, aslan postuyla bürünmeyi severlermiş.

Maddi Kültür Kalıntıları

Makedon kralları kendi **monetlerini** basmaktaymışlar. Bu monetler bronz, gümüş ve altındanmış. Bu monetlerde kralların siması gösterilirmiş, ancak mitoloji, bitkiler ve hayvanat dünyası resimleri de olurmuş.

Makedonya'da zanaatçılık oldukça gelişmiş. Maden ocaklarının istifade edilmesiyle birçok zanaatın gelişimi sağlanmış. Gümüş ve altından **süs nesneleri** (takılar), **her günlük kullanım** için nesnelere (giysi, kab, silah) yapılmaktaymış.

İnşaatçılık faaliyeti de gelişmiş. Krallara adanmış muazzam saraylar, asilzadelere duvar resimleri ve heykellerle süslü güzel evler yapılmış. Bu evlerin döşemeleri şahane mozaiklerle süsleniyormuş.

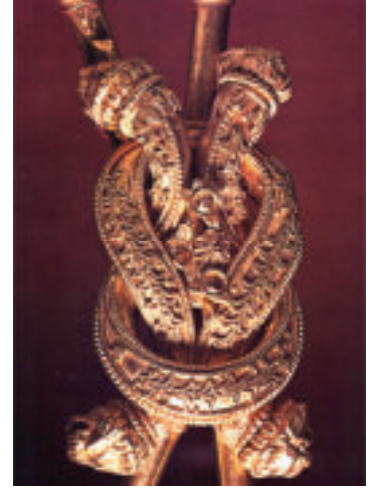
Arkeoloji kazılar ve maddi kültür kalıntıları, Makedonya'da kültürün bir hayli geliştiğini göstermektedir. **Pela** başkenti ve **Vergina** (Kutleş) krallık kabirleri o dönemden kalma önemli arkeoloji yerleridir. Ohri yakınındaki **Trebenişta'da**, Valandova'daki **Marvinçi**, Gevgeli'deki **Vardarski Rid** ve diğer yerlerde o zamana ait sayısı çok kültür kalıntısı bulunmuştur.

TEKRARLAYALIM...

- Antik Makedonlar'da en önemli **inanışlar** hangileriymiş?
- Makedon krallarının en önemli **işaretleri** hangileriymiş?
- **Ekmek**, Makedonlar'ın adetlerinde nasıl yer almaktaymış?
- O zamandan daha önemli **arkeolojik yerler** hangileridir?

DÜŞÜNELİM...

- Makedonya ve Helada kültürleri arasındaki benzerlikler ve farklar hangileridir?

Makedon altın takı

Pela mozaikleri

HELEN DÖNEMİ

Helen Çağı, Orta Çağın önemli kısmıdır. III. İskender'in iktidar yılları ve M.Ö. 30. yılı kapsamaktadır. Bu dönemde son Helen krallığı olan Mısır, Roma idaresi altına düşmüştür. Helen Çağı, Büyük İskender'in ölümünden sonra onun topraklarında kurulan devletlerin tarihini kapsamaktadır.

Lisimah, Ptolemay ve Seleuk

Büyük İskender Devletinin Parçalanması

İskender'in ölümünden sonra onun tahtına oturmak ve idareyi ele alma kavgaları başlamış. Nitekim bu kavgalar İskender'in büyük devletinin parçalanmasına yol açan baş nedenlerdir.

İskender'in vefaatinden sonra **diyados** (varisler) olarak adlandırılan en yakın işbirlikçileri arasında 40 yıldan uzun süren bir iktidar kavgası başlamış. Diyadoslar arasında en tanınmış olanlar: **Perdika, Tekgözlü Antigon, Antipatar, Lisimah, Ptolemay** ve diğerleriymiş. Diyadoslar aralarında mücadele ediyorlarmış. Onlar ittifaklar kurar, topraklara el koyar, rakiplerini komplo ile ödlürürlermiş. Bu kavgalarda İskender'in anesi ve küçük yaşlı oğlu da hayatını kaybetmişler.

M.Ö. III. yy'ın ilk yarısında Büyük İskender'in devleti **üç büyük devlete** parçalanmış: Avrupadaki Makedonya, Afrika ve Mısır'daki Avrupa ve Asya'daki Selekkitler devleti. Bu devletlerin başında Makedon asıllı hükümdarlar bulunmaktaymış.

Makedonya'da **Antigonitler** adındaki hanedanlar iktidara gelmişler. Onlar, Roma İmparatorluğu'nun altına girmesine kadar tahtta kalmışlar. **Selekkitler** devleti, M.Ö. I. yy ortalarına kadar mevcutmuş ve bu zamanda Romalılar tarafından ele geçirilmiştir. **Ptolemai** hanedanlarının idaresi altında kalan **Mısır** en uzun zaman ayakta durmaya başarmış. En nihayet o da Roma idaresi altına düşmüş. Mısır'ın en son hükümdarı kraliçe **Kleopatra** imiş.

TEKRAR EDELİM...

- **III. İskender'in** ölümünden sonra **devletle** ne olmuş?
- En sonunda Büyük İskender'in devleti **kaç** parçalanmış?
- **Helen krallıklarının** sonu nasıl olmuş?

Büyük İskender devletini dağılmasından sonra, **Makedonya** Balkanlar'da en güçlü devlet olarak yaşamaya devam etmiş.. Makedonya, **M.Ö. 168** yılında Roma idaresi altına düşmesine kadar ayakta durmuştur. Yirmi yıl sonra Makedonya Roma'nın bir ili olmuş.

Helen Kültürü

Büyük İskender'i fetihleri ardından Makedon ve Helen kültürü arasında temas kurulmuş ve doğu ulusların kültürleriyle bir kaynaşma olmuş. Bu şekilde yeni, **Helen Kültürü** meydana gelmiştir.

Helen döneminde Mısır'daki **İskenderiye** en büyük kültür merkeziymiş. İskenderiye güzel binaları, geniş caddeleri, su tesisatı, tiyatro, hamamlar, parklar ve iki limanı olan büyük bir şehirmiş. Muhteşem **kral sarayının** bulunduğu semtin ayrı güzelliği varmış. Büyük İskender'in naaşı İskenderiye şehrinde toprağa verilmiştir, ancak onun mezarı günümüze kadar bulunamamıştır.

İskenderiye kentinde Eski Çağ'ın en büyük **kütüphanesi** ve **Museyon** adındaki bilim ve sanatlar merkezi de bulunuyormuş. İskenderiye girişindeki limanda boyu 130 metreyi aşan muazzam bir **deniz feneri** varmış. Bu yapı Eski Çağ'ın yedi dünya harikasından biri sayılmaktaymış. Küçük Asya'daki **Bergama** kenti ve **Rodos** adasındaki aynı adlı kent diğer kültür merkezleriymiş.

Helenist Çağ'ında **bilimler** çok gelişmiş. Özellikle matematik, fizik, tıp ve felsefe gelişmiş. En tanınmış matematikçi ve fizikçi **Arşimet**, en tanınmış feylozof ise **Diogen**'miş. Sanat eserlerinde **Laokon ve Oğulları** adlı heykel en tanındıkmış. Bu heykeli Rodos'tan üç heykeltıraş yapmış.

BİLİYOR MUYDUNUZ...

- ... Feylozof **Diogen**, lüks hayattan nefret edermiş. Bir rivayete göre, o bir fiçı içinde yaşamış. Bir defasında günün ortasında elinde yanık lambayla dolaşmış. Ne yaptığını sorduklarında, "**İnsan arıyorum**" cevabını vermiş.
- ... **Rodos** Adası'nda, liman girişinde 34 metre yüksekliğinde büyük bir heykel inşa edilmiş? "**Rodoslu Kolos**" olarak adlandırılan bu heykel, dünya yedi harikasından biri sayılmış.

Rodoslu Kolos

Laokon ve Oğulları

ESKİ ROMA

ROMA DEVLETİNİN KURULMASI

Etrüsk Oyuncuları

TEKRARLAYALIM...

- Apenin Yarımadası'nda **doğal koşullar** nasılmış?
- Roma devletinin kurulmasında hangi **kabileler** en büyük rol oynamış?
- Roma **ahalisi** kaç tabakaya ayrılmış?

Bölge ve Ahali

Roma devleti **Apenin Yarımadası**'nda kurulmuş. Yarımada Avrupa ile sadece kuzey tarafından Alp dağları üzerinden bağlıdır. Diğer tarafları denizle sarılı, sahili ise koylarla zengin değildir. Apenin Yarımadası kuzey kesimi genelde düzlüktür ve tarımın gelişimi için elverişlidir. Orta ve Güney kesim dağlıktır, otlak alanlarla zengin ve hayvan bakımı için elverişlidir. Apenin Yarımadası'nda iklim ılımlı, toprak ise oldukça bereketlidir.

Apenin Yarımadası'nda Eski Çağ'da çok sayıda kabile ve millet yaşamaktaymış. Başlangıçta **Etrüskler**, Osk, Umbro ve **Latinler** en tanındıkmış. Etrüskler, Apenin Yarımadası'nın en eski ahalisidir. Tarım, zanaatçılık ve ticaretle uğraşırlarmış. Oldukça gelişmiş kültür ve sanatı olan krallık-devletlerde yaşıyorlarmış. Onların kentlerinde kaldırımlı cadde ve trotuvarlar, kanalizasyon ve su tesisatları varmış. Latinler, Roma'nın kuruluşunda en önemli rolü oynamışlardır. Onlar tarım ve hayvancılıklar uğraşıyorlarmış.

Roma'nın Kuruluşu

Latinler, Apenin Yarımadası'nın merkez kesimine yerleşmişler. Tibar nehri sol yakasında, yedi yakın tepede bataklıklar ile kuşatılmış olan yaşama semtleri kurmuşlar. Tibar nehri diğer tarafında yaşayan Etrüskler nehrin karşı tarafında geçerek, mal mübadelesi yapıyorlarmış. Latinler, Etrüsk kültürünü kabul etmişler.

Etrüskler Latinler'e karşı silahlı seferler düzenlemekteymişler. Yedi tepe semtleri bu saldırılardan daha kolay savunmak için aralarında birleşmişler. **Bu şekilde Roma kenti meydana gelmiş**. M.Ö. VI. yy'da. Etrüskler Latinleri yenmiş ve Roma'yı ele geçirmişler.

Roma'nın kuruluşuyla ilgili bir **efsane** vardır. Bu efsaneye göre Roma M.Ö. 753 yılda **Romulus** ve **Remus** kardeşler tarafından kurulmuştur.

Kardeşler beşikteyken onların kötü amcası onları Tibar nehrine atmış. Çocukları nehirden bir **dişi kurt** çıkarmış ve bir süre onlara kendi sütünden vermiş. Bundan sonra çocukları bir çoban bulmuş ve büyütmüş. Kardeşler büyüyünce kötü amcalarından öcünü almışlar. Bundan sonra kurulan kent Romulus'un adına göre adlandırılmış.

Toplumsal ve Devlet Düzeni

Roma'da en eski dönemde **akrabalık düzeni** mevcutmuş. Daha sonra akrabalık toplulukları dağılarak, sayısı çok **aile** kurulmuş. Ailenin başında **Pater** olarak adlandırılan bir **baba** dururmuş.

Roma kenti ahalisi özgür insanlar ve kölelerden oluşmaktaymış. Özgür insanlar **patrikler** ve **plebeylermiş**. **Patricler** zenginmiş ve devlette tüm haklara sahiplermiş. Onların arasında Konsolos ve senatörler seçilirmiş.

Plebeyler tarım, zanaatçılık ve ticaretle uğraşırlarmış. Devlete vergi öder, askere gider ve başlangıçta iktidara iştirak etme hakkına sahplermiş. Ancak Patriciler ve Plebeyler arasında evlilikler kanunla yasakmış.

Roma kentini başlangıçta **kral** yönetiyormuş. Kral aynı zamanda ordu komutanı, baş hakem ve baş rahipmiş. Kral yanı sıra **Halk Meclisi** ve **Senato** da bulunmaktaymış. Halk meclisini reşit olan tüm askerler, senatoyu ise en zengin ve en ünlü ailelerin reisleri oluşturmaktaymışlar.

Dişi kurt Romulus ve Remus'u besliyor

DÜŞÜNELİM...

- Avrupa haritasına bir göz atalım. **Apenin Yarımadası'nda** günümüzde hangi **devlet** bulunuyor? Onun **başkaneti** hangisidir?
- Romulus ve Remus'u besleyen dişi kurt neden Roma'nın simgesidir?

Roma senato binası

Roma senatosu

BİLİYOR MUYDUNUZ...

... Tarihçi **Tit Liviy Roma'nın konumunu** şöyle tarif etmiştir: "Tanrılar ve insanların kenti bu tepelerde kurmaları için sayısı çok nedenleri varmış; sağlam bedenler, ülkenin iç kesimlerinden ürünlerin getirilmesi ve malların denize yakın mesafede boşaltılmasını sağlayan işlek yol, ihtiyaçlarımızı karşılayan oysa yabancı bahriyelilerin saldırılarından korkmayacağımız kadar yakın deniz, adada kentin ilerlemesini sağlayan merkezi konum..."

ROMA DEVLETİNİN GÜÇLENMESİ VE GENİŞLEMESİ

Roma Lejyoneri

TEKRARLAYALIM...

- Roma, Apenin Yarımadası'nın **hükümdarı** nasıl olmuş?
- Roma **askerinin kıyafeti** nasılmış?
- Roma **Kartacalılar** ile neden savaşmış? **İkinci Pun Savaşı** Romalılar için neden en ağır olmuş?
- **Ele geçirilen devletlerin** kaderi nasılmış?

M.Ö. 509 yılında Romalılar en son kralı da sınır dışı ederek, Etrüsk idaresinden kurtulmuşlar.

Kral yerine devlet ile birer yıl idare eden **iki Konsolos** seçmeye başlamışlar. **Senato** devletin en yüksek idari organıymış. Tüm özgür Romalılar ise **Halk Meclisi'ni** oluşturmaktaymışlar.

Apenin Yarımadası'nın Ele Geçirilmesi

Romalılar Etrüskler'den kurtulduktan sonra, komşu milletlerle savaşmaya ve devlet sınırlarını genişletmeye başlamışlar. Etrüskleri yenmeye ve bütün Etrüsk bölgesini ele geçirmeye başarmışlar. Osk ve Umbro kabilelerine karşı savaşarak, Apenin Yarımadası'nın orta ve güney kesimini yavaş yavaş ele geçirmişler. **M.Ö. III. yy ortalarında** Romalılar bütün Apenin Yarımadası'na sahip olmuşlar.

Roma Ordusu

Romalılar iyi organize edilen ordu sayesinde Apenin Yarımadası'nın fethedilmesinden sonra da **başarılı savaşlar** yürütmeye devam etmişler. Orduda 17- 45 yaş arası askerler hizmet etmekteymişler. Daha zengin olanlar süvari diğerleri ise piyade olarak askerlik yaparlarmış. Orduda temel birlik **Lejyon**'muş. 5000 askerden ibaret Lejyon dahilinde ağır piyade, hafif piyade ve süvarilerden oluşmaktaymış. Roma ordusu iyi silahlı ve tecrübeli bir orduymuş. Orduda sıkı disiplin varmış. Askerler büyük zırh ve kısa kılıç veya mızrakla silahlıymış. Vücudun yukarı kısmı zırhla örtülü başlarında ise miğfer varmış.

Afrika, Avrupa ve Asya'nın Ele Geçirilmesi

Romalılar İtalya'yı fethettikten sonra, **Akdeniz** kıyısındaki ülkelere göz dikmişler. Önce **Kartaca** ile savaşmışlar.

Kartaca Afrika kuzeyinde, Akdeniz sahilinde bulunan güçlü bir devletmiş. Kartacalılar usta denizci ve hünerli nutukçularmış. Kartaca Romalılar'ın Akdeniz bölgesinde ticaret geliştirmelerini engellemekteymiş. Bunun yanı sıra Kartaca'nın Roma'ya çok yakın bölgeleri varmış. Bundan dolayı aralarında savaşa başlamışlar.

M.Ö. III. ve II. yy'da Roma ve Kartaca arasında **Pun Savaşları** olarak bilinen üç savaş meydana gelmiş. Hepsinden en ağır **İkinci Pun Savaşı**'ymış. O zaman Kartacalı tanınmış ordu komutanı **Hanibal** Roma'ya kadar ulaşmış, ancak kenti ele geçirememiş.

Savaşlar ad yapmış ordu komutanları ailesi olan **Scipionların** önderliğindeki Romalıların zaferiyle sona ermiş. Kartaca ele geçirilip yakılmış. Devletin toprakları Roma devletine ilhak edilmiş. Bu şekilde Roma Batı Akdeniz bölgesinin sahibi olmuş.

Roma Balkan Yarımadası'nda da savaşlar yürütmüş. Uzun süren savaşlardan sonra **Makedonlar, İlirler, Helenler** ve diğer Balkan uluslarını işgal etmişler. Onların topraklarını Roma eyaletleri ilan etmiş. Romalılar **Küçük Asya, Suriye, Filistin** ve **Mısır'ı** da ele geçirmişler. Bu şekilde Akdeniz doğu kıyısının sahibi olmuşlar.

M.Ö. I. yy ortalarına doğru **Galiya** bölgesini de (bugünkü Fransa ve Belçika) ele geçirmişler. Gal kabilelerine karşı düzenlenen bu seferler en şanlı antik ordu komutanları **Gaius Julius Caesar**'in eseriymiş.

Roma ordu komutanı

DÜŞÜNELİM...

- **Krallık** ve **cumhuriyet** arasındaki fark nedir?
- **Lejyon** ve **falanga** arasındaki fark nedir?
- Günümüzde **Roma'nın fetrettiği** topraklarında hangi **devletler** bulunuyor?

Hanibal

Gallerin lideri Caesar'a teslim oluyor

DAHA AZ BİLİNEN
SÖZLER...

- **Konsolos**, Roma Cumhuriyeti'nde en yüksek memur.
- **Punlar**, Romalılar'ın Kartacalılara verdikleri isimdir. Bundan dolayı onlara karşı yürütülen savaflara da Pun Savaşları denilir.

II. yüzyılın başlangıcında Roma **Daçya'yı** (Daciya-bugünkü Romanya) da ele geçirmiş. Bu şekilde Roma devleti Akdeniz etrafındaki devletleri geniş bir çapta kendi idaresi altına almış. Roma **dünya gücü** olmuş. Roma devleti Avrupa, Asya ve Afrika'ya yayılmış.

Apenin Yarımadası dışında fethedilen bölgeler Roma **eyaletleri** ilan edilmişler. Bu illerde Roma'nın tayin ettiği yöneticileri iktidarın tümüne sahiplermiş.

BİLİYOR MUSUNUZ...

- ... Roma **senatosu** başlangıçta 60 yıl üzerinde 300 kişiden ibaretmiş. Senato tüm devlet işlerinden sorumluymuş: savaş, barış, toprak bölüşümü, dini sorular ve diğer önemli sorular senatonun karar verme yetkisindeymiş. **Senato** kendi tekliflerini **Halk Meclisi'**ne sunmaktaymış.
- ... Roma lejyonlarında disiplinsiz olan ve isyan eden askerler ağır cezalara çarptırılır, cesaret gösterenlere ise yüklü ödüller verilirmiş. Savaşta zafer elde eden ordu komutanı **Triumf** ile ödüllendirilirmiş. Triumf, **geçit resmiymiş**. Zafer elde eden ordu komutanı kendi askerleri, esirleri ve büyük ganimetiyle Roma'ya törenle girmektedirmiş. Bu arada önce Jüpiter tapınağına girerek kurban sunarmış.
- M.Ö. 218 ilkbaharında **Hanibal** büyük bir orduyla Alp dağlarını aşarak İtalya'nın kuzeyine girmeye başarmış. Alp dağlarının aşılması çok zormuş. Hanibal çok sayıda asker kaybetmiş ama buna karşın Roma ordusunu yenmeye ve Roma kapıları önüne varmaya başarmış. Romalılar büyük korkuya kapılmışlar. O zaman şu deyim meydana gelmiş: "**Hanibal kapı ardında**" (Latince: "**Hannibal ante Portas**").

Hanibal Alp Dağları'nı geçiyor

Kartaca

ROMA DEVLETİNDE İÇ ÇARPIŞMALAR

Köylüler ve Kölelerin Durumu

Köylüler, Roma devletinde özgür olan en kalabalık halk kitlesiymişler. Onlar Roma'nın yürüttüğü savaşlara iştirak ederek, piyade olarak görev alıyorlarmış. Uzun süren savaşlar dolayısıyla köylünün tarla ve ovaları işlenmeden kalıyormuş. Onların ürünleri pazarlarda çok ucuza satılıyormuş. Köylüler hayatta kalabilmek için zenginlerden borç alıyorlarmış. Borcu iade edemez duruma gelince, kendi topraklarından vazgeçmeye, ondan sonra da iş peşinde kentlere inmeye mecbur oluyorlarmış.

Köleler, en ağır durumda bulunuyorlarmış. Başarılı fetih savaşlarından sonra kölelerin sayısı bir hayli artmış. Zengin Romalıların en çok köleleri varmış. Köleler zayıf beslenir ve giyinir-miş. En ağır işleri yapıyorlarmış.

Devlet köleleri özel köleymiş. Onlara **Gladyatör** de denilirmiş. Onlar özel okullarda savaşmaya öğretilen genç ve güçlü kölelermiş. Bundan sonra Romalıları eğlendirmek için, ya kendi aralarında ya da yabancı hayvanlarla ölümüne savaşıyorlarmış.

Spartak Ayaklanması

Roma devletinde kendi durumundan memnun olmayan köleler sıkça **ayaklanmaktaymışlar**. Roma idaresi bu ayaklanmaların tümünü boğmuş ve ayaklanma liderlerin en sert şekilde cezalamış.

M.Ö. I. yy'da Spartak'ın yönetmenliğindeki ayaklanma en önemlisiymiş.

Spartak bir gladyatörmüş. Gladyatör olan daha 70 köleyle birlikte kaçmaya ve **Vezuv** dağında sığınmaya başarmış. Ayaklanmacılara sayısı çok köle ve köylü katılmaya başlamış. Ayaklanmacılar, Spartak'ın önderliğinde birkaç kere Roma ordusunu yenmeye başarmışlar.

Ayaklanma Apenin Yarımadası'nın kuzey ve güney kısmına da sıçramış. Maalesef ayaklanmacılar arasında söz birliği yokmuş. Onların bir kısmı Spartak'tan ayrılmış. Romalılar kopmuş ayaklanmacıları kolaylıkla yenmişler.

Gladyatörler yabancı hayvanlara karşı ve kendi aralarında ölümüne savaşıyorlar

TEKRAR EDELİM...

- Roma devletinde **köylüler** ve **kölelerin** durumu nasıl-
mış?
- Spartak'ın **ayaklanması** ne-
den başarılı olmamış?
- **Kolonatların** belirme ne-
denleri hangileridir?

BİLİYOR MUSUNUZ...

- ... Spartak'ın kökeni **Trak-
ya**'danmış. Çağdaş tarihçiler
onun, "Hem beden hem ruh
bakımından çok büyük bir
insan olduğunu" yazıyorlar.
Spartak savaşlarda **çok büyük
cesaret** gösteriyormuş. Savaş-
tan önce atını getirdikleri za-
man Spartak atı öldürmüştü ve
şu sözleri söylemiş: "Kazanır-
larsa çok atları olacak, kaybe-
derlerse ata gerek olmayacak".

Roma'daki Koloseum

İtalya'nın güneyinde meydana gelen kaderi savaşta ayaklanmacılar **savaşı kaybetmiş**. Spartak sayısı çok ayaklan-
macıyla birlikte, hayatını kaybetmiş. Esir edilen 6000 kadar
ayaklanmacı ölüme mahkum edilmiş.

Devletin Zayıflaması ve Kolonilerin Belirmesi

Yeni Çağ'ın ilk yüzyıllarında, Romalılara büyük gani-
metler getiren **fetih savaşları** oldukça **azalmış**. Roma devleti
fetihlere çıkacak yerde, dış saldırılardan korunma konumuna
gelmiş. Köle sayısı azalmış. Ordu disiplinsiz olmuş. Devle-
tin değişik bölgelerinde isyanlar meydana gelmeye başlamış.
Roma devleti **hızla çökmeye** başlamış.

Köleler çalışmak için ilgi duymaz olmuşlar, çünkü ça-
lıştırmaktan hiçbir çıkarları yokmuş. Onlar zayıf çalışıyor, alet-
leri kırıyor, üretimi artırmıyorlarmış. Fakir **köylünün** topra-
ğı yetersizmiş ve hayatta kalmalarını sağlamıyormuş. Büyük
toprak sahipleri üretimi ve kazançlarını artırmak için toprağı
daha küçük arsalara bölmeye ve onları fakir köylülere kiralık
vermeye başlamışlar. Böylece onlar toprak sahibi olarak kalı-
yorlarmış, köylüler ise kira yerine ürünlerin bir kısmını toprak
sahibine vermekteymişler. Toprağı kiralık alan kişiye **Kolon**,
bu olaya da **kolonat** denilirmiş.

Roma'da köy arazisi

ROMA KÜLTÜRÜ

Roma devletinin kurulması, yayılması ve mevcudiyeti esnasında Romalılar kendi kültürünü yaratmış ve geliştirmişlerdir. Bu kültür **Etrüsk** ve **Helen Kültürü'nün** etkisi altında meydana gelmiş. Roma kültürünü öteki milletlerin kültürlerinden ayrı tutan kendi belirtileri vardır.

Din

Romalıların **çok tanrılı** dini varmış. Onların dini Helenler'in dinine benzermiş. Romalılar da tanrıların insan kıyafetine sahip olduklarını düşünüyor, onlara tapınaklar atfediyor, onlara dua ederek, hediyeler sunuyorlarmış.

Romalıların baş tanrısı **Jüpiter**'miş. Onun yanı sıra Jüpiter'in eşi, evlilik tanrıçası **Yunona**, savaş tanrısı **Mars**, aşk tanrıçası **Venüs**, avlanma tanrıçası **Diyana** ve diğerlerine tapıyorlarmış.

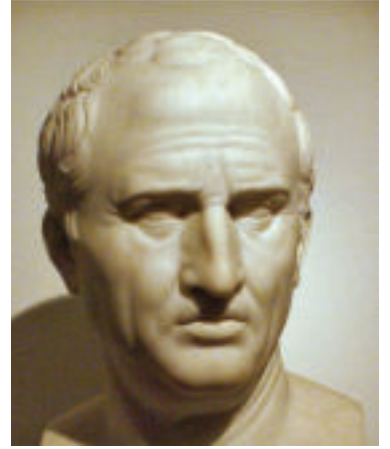
Romalıların **aile tanrıları** da varmış ve onları atalarının ruhları olarak saygılıyorlarmış. Onların heykellerini kendi evlerinde saklıyorlarmış. Onlar aile koruyucularıymış.

Edebiyat ve Nutukçuluk

Roma Edebiyatı, Helen Edebiyatı'nın etkisi altında gelişiyormuş. Dram ve şiir oldukça erken gelişmiştir.

M.Ö. I. yy Roma Edebiyatı'nın **altın çağı** olarak bilinmektedir. **Vergilius** Romada en tanınmış edebiyatçıymış. Vergilius, Homeros'un "İlyada" destanını örnek alarak, "Aineias" destanını yazmış. **Plaut** en tanınmış komedi yazarıymış.

Romalılar nutukçuluğa çok büyük önem veriyorlarmış. Senato, Halk Mecisi ve mahkemelerde iyi nutukçu olmak gerekiyormuş. En tanınmış Roma nutukçusu **Çiçero'ymuş (Cicero)**.

Vergilius ve Çiçero

TEKRARLAYALIM...

- Romalılarda daha önemli **tanrılar** hangileriymiş?

DÜŞÜNELİM...

- Helen ve Roma kültürünü kıyaslayınız. **Ortak** özellikleri hangileridir, **faklar** nedir?
- "Roma Helada'yı dize getirdi, ama Helada Roma'yı fethetti" düşüncesini yorumlamaya çalışın.
- Nasıl? Neyle?

BİRLİKTE ARAŞTIRALIM...

- Kitap, ansiklopedi ya da internette **Roma Forumu** hakkında bilgi bulunuz. Roma forumu nasılmış? Orada hangi yapılar bulunurmuş?

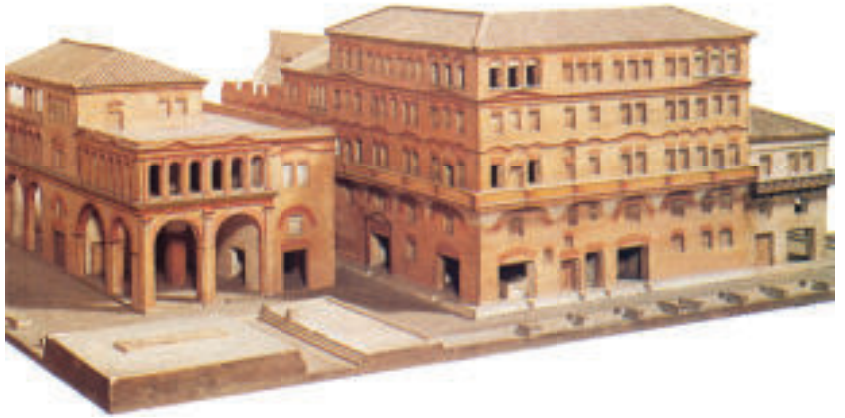
Roma inşaatçılığı

İnşaatçılık, Heykeltıraş ve Ressamcılık

Romalılar şahane **inşaatçı** olarak ad yapmışlardır. En çok **yol** inşa ederlermiş. Askeri seferler ve devlet içindeki ticaretin geliştirilmesi için yolların yapılması gerekiyormuş. Su tesisatları, banyo, tiyatro, tapınak, saray ve meydanlıklar inşa ederlermiş. Roma **Forumu** (meydanlık), çeşitli oyunlar ve gladyatör yarışlarının tertiplendiği **Koloseum** ve **Panteon** olarak adlandırılan ve tüm tanrılara atfedilmiş tapınak en güzel yapılarıdır.

Roma ve diğer kentlerde **Terma** olarak adlandırılan **kamu banyolar** bulunurmuş. Termaların sıcak ve soğuk sulu havuzları, jimnastik salonları ve toplantı yerleri varmış. Salon ve koridorlar heykel, büst, mozaik ve resimlerle süslüymüş.

Roma devletinde **heykeltıraşçılık** Helen kültürünün etkisi altında gelişmiş. Tanrılar, ad yapmış vatandaşlar, krallar ve ordu komutanlarına adanmış heykeller yapılmaktaymış.

Bir Roma binasının maketi

Herkulanum kentinden bir sokak

Ev, banyo ve diğer yapıların duvar, döşeme ve banyolarını süsleyen güzel resim ve mozikler **Roma Sanatı'nın** en güzel örneklerindedir. Volkan lavlarının altında kalan **Pompea** ve **Herkulanum** kentlerinin kazınmasıyla sayısı çok değerli mozaik, heykel ve diğer sanat eseri gün yüzüne çıkarılmıştır.

Bilim

Roma devletinde bilim Helen Kültürü'nün etkisi altında gelişiyormuş. Romalılar Helenler'den **tarih, felsefe, coğrafya** ve **tıp** bilimini kabul ederek daha da çok geliştirmişler. **Tit Liviy** ve **Takit** en tanınan tarihçilermiş. Roma hukuku çok gelişmişmiş. Roma hukuku daha sonra Avrupa hukuğu ve yasaamacılığı temelini oluşturmuş.

M.Ö. II. yy'da Roma Kenti

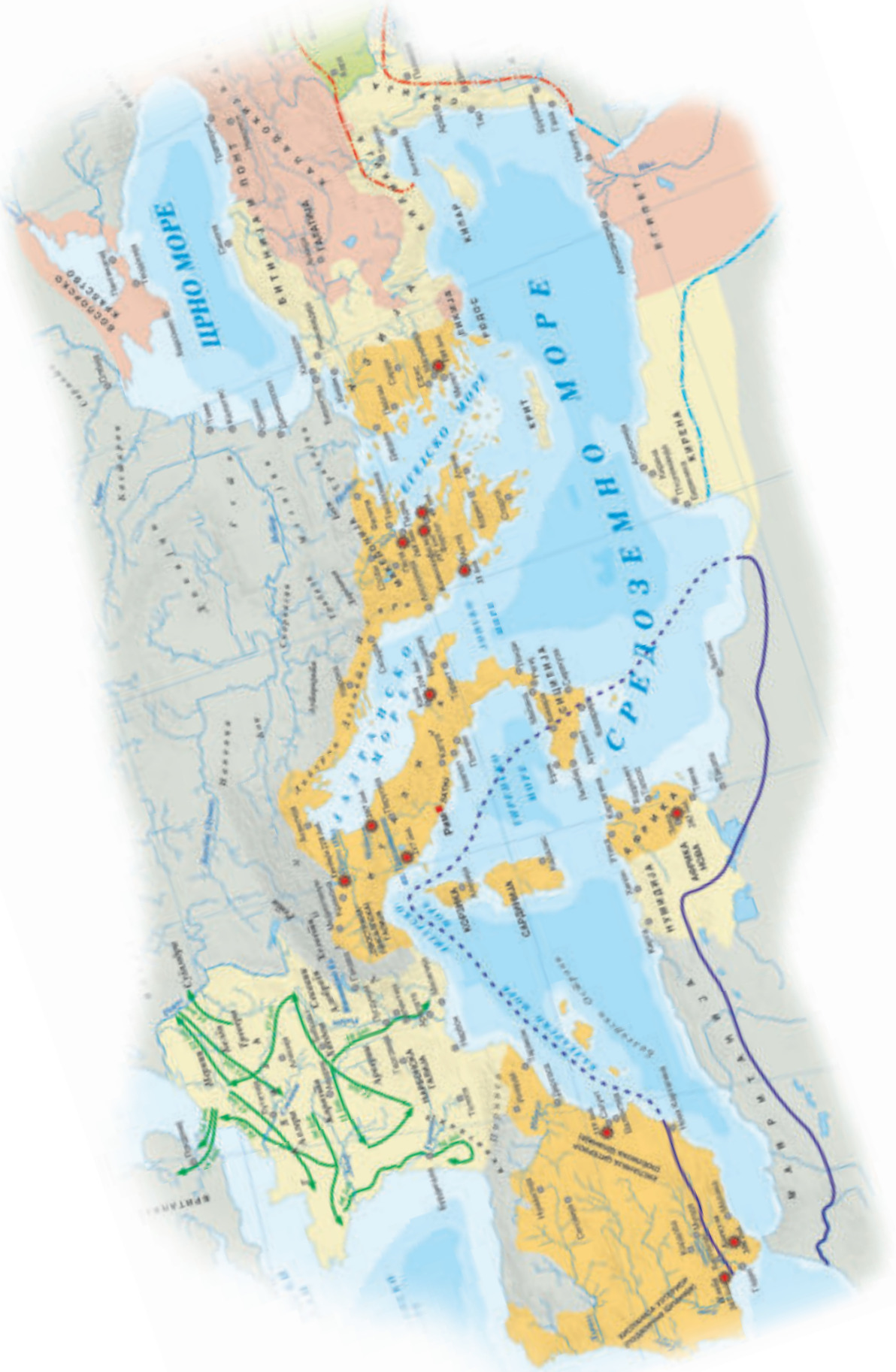
Kral Trajan'ın Forumu

BİLİYOR MUYDUNUZ...

- ... Plautus, sayısı çok komedi yazmış, ancak sadece birkaçı bugüne kadar muhafaza edilmiştir. Onun "**Övünen Asker**" komedisi çok tutuluyormuş. Plautus komedileri genelde Helada kentlerinde meydana geldiğine karşı Roma gerçeklerinin yansımasını temsil etmektedirler.
- ... **Lukretius (Lucretius Carus)**, Roma'nın en büyük şairlerinden biridir? Onun "Doğa Üzerinde" adlı felsefi destanında diğerleri arasında şunları da yazmış: "Hiçbir şeyden bir şey yaratılamaz ve bunu hiçbir tanrı değiştiremez. Doğa bir şeyden başka bir şey yaratır; bir şey ölmezden evvel hiçbir şey doğmaz".
- ... Roma döneminde ad yapmış biyografyacı **Plutarkhos** da yazmaktaymış. O "Paralel Biyografyalar (Yaşamlar)" kitabını yazmış. Bu kitapta 46 **ünlü kişinin** (23 Romalı ve 23 Helen) hayatını kaleme almıştır.
- ... **Koloseum** en büyük Roma tiyatrosuymuş? Zeminde 185 metre uzun, 156 m geniş, 48,5 m yüksekmiş. Aynı anda **50.000 seyirci** alabilirmiş.

DAHA AZ BİLİLEN KELİMELER...

- **Amfi**, yarı çember değil de tam çember halinde olan tiyatro binasıymış. Amfide büyük temsiller, savaş canlandırmaları ve gladyatör savaşları yapılmış.

HRİSTİYANLIĞIN BELİRMESİ

Tek Tanrı Hz. İsa'ya İnanmak

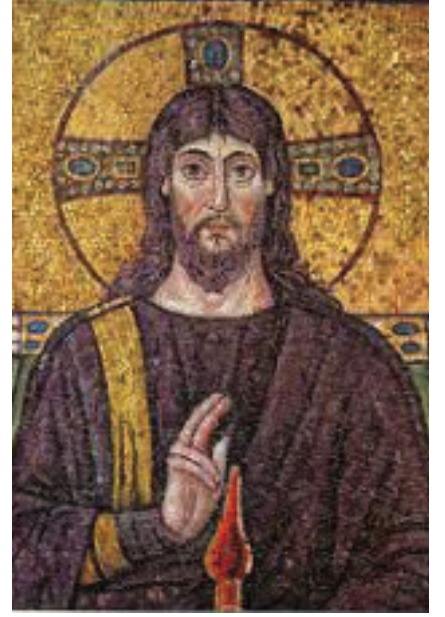
Hristiyanlık, I. yüzyılda, Roma idaresi altında bulunan **Filistin** topraklarında belirmiş. Hristiyanlık dini adını **Hz. İsa'ya** göre almış. Hz. İsa'nın dini ve vaizlerine inananlara **Hristiyanlar** deniliyormuş. Hristiyanlar Hz. İsa'nın göklerde bulunan yaratıcı tanrının oğlu olduğuna inanıyorlarmış. Tanrı insanları zor durumdan kurtarmak ve onları günahattan çıkartmak için Hz. İsa'yı yeryüzüne göndermiş. Hz. İsa'nın kendi öğrencileri (havarileri) varmış ve onların yardımıyla Hristiyanlığı dünyaya yaymış.

Hristiyanlık Dini

Hristiyanlık dini sadece bir tanrının olduğunu, tüm insanların Tanrı karşısında eşit olduğunu öğretiyormuş. Hangi millete ait olduklarını zengin ya da fakir olmalarını gözönüne almadan tüm insanların aralarında kardeş ve kızkardeş olduğu iddia ediliyormuş. Hristiyanların inanışına göre, dünyada doğru dürüst ve namuslu yaşayan insanlar, **ahirette ebediyen yaşayacaklardır**, hata edenler ise **cehenneme** gideceklerdir. Hristiyanlar Roma dinini kabul etmedikleri için Roma idaresi tarafından devamlı zulmedilmekteymişler. Hz. İsa, Romalılar tarafından yakalanarak, ölüm cezasına mahkum edilerek, çarmıha gerilmiş. Hristiyanlığın öğrettiğine göre, Hz. İsa ölümden sonra dirilmiş ve göğe yükselmiştir. Hristiyanlar Hz. İsa'nın doğuşunu **Noel** dirilişini ise **Paskalya** olarak kutlarlar.

Hiz. İsa ve havarileri

Hiz. İsa

TEKRARLAYALIM...

- Hristiyan dinini ilk vaizi ve **kurucusu** kimmiş? Günümüzde onun **simasını** nerede görebiliriz?
- Hristiyanlar neye inanıyor-muş? Onların **öğretisi** nasılmış?
- **Havarilerin** rolü nasılmış?
- **Roma devletinin** Hristiyanlığı karşı **tutumu** nasılmış?

DÜŞÜNELİM...

- **Haç**, neden Hristiyanlık sembolü olarak kullanılıyor?
- Roma devleti sonunda Hristiyanlığı neden **eşit din** olarak tanı-mış?

BİRLİKTE ARAŞTIRALIM...

- Hz. İsa'nın **annesinin** adını öğrenmeye çalışınız. Babası kimmiş? **Nerede** dünyaya gelmiş?

BİLİYOR MUSUNUZ...

- ... Bitinya'daki Roma **valisi**, Hristiyanlarla nasıl davranılmalı konusunda kral Trayan'dan talimat istemiş: "Bana Hristiyan olarak bildirilenleri ikinci ve üçüncü kez sorguya çektim, **ölüm cezası** ile tehdit ettim. Dinlerinden vazgeçmeyenleri öldürülmesini emrettim. Öğretileri ne olursa olsun, onların bu kalıncakalığı ve sebatı **cezalandırılmalıdır**".

Kutsal Kitap ve Havariler

Kutsal kitap, yani **İncil** Hristiyanlığın temeli ve en önemli kaynağıdır. İncil'de **Yeni Ahit** olarak adlandırılan bölümde Hz. İsa'nın hayatı ve öğretisi tarif edilmiştir.

Hristiyanlığın yayılmasında Hz. İsa'ya **havari** olarak adlandırılan öğrenci ve müritleri yardımcı olmuşlar. Onun 12 havarisi varmış. Onlar Hz. İsa'nın ölümünden sonra da Roma devletinin tamamında Hristiyanlık hakkında vaizler vermektedirmişler. En tanınmış havariler şunlardır: **Pavlus**, **Markus**, **Matea**, **Luka**, vb.

Hz. İsa'nın doğuşundan **Hristiyanlık Çağı** yani **Yeni Çağ** başlamaktadır. Günümüzde biz de buna göre zamanı hesap etmekteyiz.

Havari Pavlus'un yolculuğu

Roma Devletinin Hristiyanlık Karşısındaki Tutumu

Hristiyanlık, Roma devletinde hızla yayılmış. Bu din başlangıçta köleler, köylüler ve kolonlatlar tarafından kabul edilmekteymiş. Roma yönetimi Hristiyanları devamlı olarak zulmetmiş. Onlar kendi öğretilerini gizliden yapmaya mecbur olmuşlar. Kendi **belediyelerini** kurmuşlar. Bu belediyelerin birleşmesiyle, III. yüzyılda Hristiyan **Kilisesi** kurulmuş.

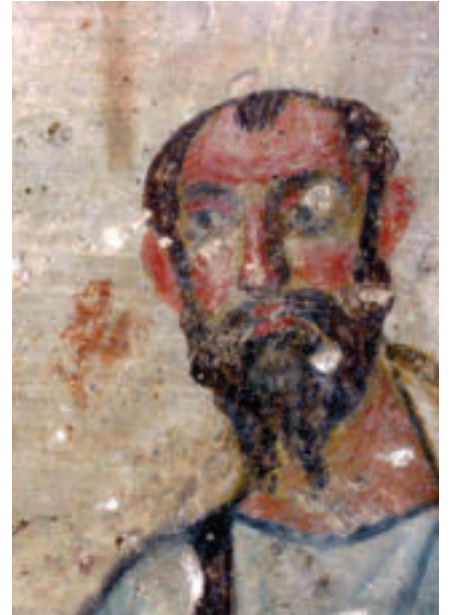
Hristiyanların amansız zulümlere maruz kalmasına rağmen, Hristiyanlık Roma İmparatorluğu'nun tamamına yayılmış. Bundan dolayı Roma kralı **Konstantin 313 yılında** Hristiyan dinini devletteki diğer dinlerle eşit ilan etmiş. Bundan sonra Hristiyanlar'ın kovuşturulmasına son verilmiş ve kendi dinlerini serbest vaiz etmeye başlamışlar.

Kral Konstantin

Roma'da Hristiyan katakombları

Havari Pavlus

ROMA
İMPARATORLUĞU'NUN
BALKANLARA ETKİSİ

ROMA İMPARATORLUĞU'NUN BALKANLARA VE MAKEDONYA'YA YAYILMASI

Roma devleti, M.Ö. III. yy sonlarına doğru **Balkan devletlerini** ele geçirmeye başlamış. Roma bu devletlerin doğal ve maddi zenginliklerine el koymak için seferlere çıkmaya başlamış. Balkan, Roma'nın daha sonra doğuya doğru düzenleyeceği seferlerinde **köprü** rolünü oynamıştır.

İlkönce orta ve güney Balkan Yarımadası devletleri işgal edilmiş. Romalılar bu devletleri ele geçirebilmek için sayısı çok savaş yürütmeye mecbur olmuşlar. İtir ve Makedonlar'a karşı yürütülen savaşlar en uzun ve en ağırılmış.

Roma'nın İtir ve Makedonlar'a Karşı Savaşları

Roma devleti yarım yüzyıldan çok İtir ve Makedonlar'a karşı savaşmışlardır. İtalya'ya en yakın olan İtir toprakları ilk darbelerini almış. Roma İtirya'yı dize getirmek için **üç savaş** yürütmeye mecbur olmuş. İtirler büyük direniş göstermişler. Kral Gentiy zamanında, **Üçüncü İtir-Roma Savaşı** meydana gelmiş. **M.Ö. 168 yılın ilkbaharında** İtirler yenilmiş. Kral Gentiy esir edilmiş ve ailesiyle birlikte Roma'ya sürülmüş. İtir toprakları Roma krallığına ilhak edilmiş. İtirya büyük vergiler ödeme zorunda kalmış.

Roma'nın Balkan seferleri başladığı dönemde Makedonya krallığı oldukça güçlüymüş. Makedonya'nın Balkanlar'da merkezi konumu varmış ve bundan dolayı Romalılar ve onların gelecekteki savaş seferleri bakımından çok önemli rol oynamaktaymış. Makedonya çeşitli madenler, tarım için kullanılan bereketli vadiler ve hayvancılığın gelişimi için yeşil dağ otlaklarıyla zenginmiş. Devlette kent hayatı da gelişmiş. Ahaliden askeri birliklere için asker alınabilir köleler yapılabirmiş. Bundan dolayı Makedonya Romalılar için çok cazip bir yermiş.

Kral Persey Romalılara teslim oluyor

Aymiliy Paul zaferi

Makedonlar 50 yıldan çok süren bir dönemde Romalılara başarıyla karşı gelmişler. Roma Makedonya'yı işgal etmek için **üç savaş** yürütmeye mecbur olmuş. Makedonya Kralı **Persey**, Romalıları önlemek için İlirya Kralı Gentiy ile ittifak kurmuş. Ancak **M.Ö.168 yılında** Makedonlar Pidna Savaşı'nda yenilmişler, Makedonya ise kendi bağımsızlığını kaybetmiş. Kral Persey ailesiyle birlikte Roma'ya sürgün edilmiş. Bu şekilde **Antik Makedon Devletinin sonu** gelmiş.

Romalılar İtir ve Makedonlar yanı sıra Balkanlar'da yaşayan Helenleri ve daha sonra Trakyalıları da işgal etmeye başarmışlar.

Roma İktidarının Oturtulması. Roma Eyaletleri

Roma, Balkan devletlerini kendi kontrolü altına aldıktan sonra, işgal edilen topraklara yüksek **vergiler** bağlamış. Kent ve köyler talan edilmiş, ahalinin büyük bir kısmı ise esarete alınmış. Romalılar Balkan devletlerinin maden zenginliklerini istifade etmeye başlamışlar.

Romalılar ele geçirdikleri toprakları Roma **eyaletleri** ilan ediyorlarmış. **Makedonya eyaleti** Balkanlar'da ilk ve en eski Roma eyaletidir. M.Ö. 148 yılında kurulmuştur. Daha sonra Balkanlar'da başka Roma eyaletleri de kurulmuştur.

Eyaletlerde **Roma idaresi** oturtulmaktaymış ve bu idarelerde sayısı çok Roma memuru görev yapmaktaymış. Eyaletin başında Roma valisi bulunmaktaymış ve eyalette askeri ve sivil iktidarın tamamına sahipmiş.

Romalılar yol, köprü ve kalelerin inşa edilmesinde yerli halkı kullanmaktaymışlar. Eyaletlerin bazı kentleri kendi para birimlerini basabiliyorlarmış. Bu monetler Roma para birimiyle paralel olarak kullanılmaktaymış.

TEKRARLAYALIM...

- Makedonya Romalılar için neden önemliymiş?
- Roma Devleti ne zaman **İlirleri** ve ne zaman Makedonları dize çöktürmüştü?
- İşgal edilen topraklarla **ne olmuş?**

BALKAN ULUSLARININ ROMA İMPARATORLUĞU'NA KARŞI DİRENİŞİ

İşgal edilen Balkan ulusları Roma yönetiminden kurtulmak için isyan ediyor, direniyor ve ayaklanmalar düzenliyorlarmış. Romalılar onları boyunduruk altında tutmak için yerli halk arasında geçimsizlik ve iç kavgalar kışkırtıyorlarmış. O zaman “**Fitne ek, hüküm biç**” deyimine meydana gelmiş.

Makedonlar Roma'ya karşı **ayaklanan** ilk ulusmuş. Onlar “**Sahte Filip**” olarak adlandırılan **Andrisk'in** önderliğinde bir ayaklanma düzenlemişler. Andrisk insanları daha kolay ikna edebilmek için, kendisinin son Makedon kralı Perey'in oğlu Filip olduğunu iddia ediyormuş. Ayaklanma geniş boyutlar almış. Andrisk kendisini kral ilan etmiş ve Romalılara karşı birkaç zafer elde etmiş. Ancak **M.Ö. 148 yılda** ayaklanmacılar yenilmiş, Andrisk esir edilmiş, ayaklanma ise **boğulmuş**.

Aynı yılda Makedonya **Roma eyaleti** ilan edilmiş. Şimdi Makedonya'yı Roma valisi yönetiyormuş, ülkede daimi Roma ordusu yerleştirilmiş ve Roma administrasyonu oturtulmuş. Makedonya Romalıların ilerideki fetih seferlerinin baş üssü konumuna gelmiş.

Bir yıl sonra **Helenler** de Roma yönetimine karşı isyan etmişler. Ayaklanmanın merkezi Peloponez'deki **Korint** kentiymiş. Romalılar ayaklanmacı orduyu yenmeye ve Korint kentini ele geçirmeye başarmışlar. Kent yağmalanmış, yakılıp yerle bir edilmiş. Ayaklanma bastırılmış, Helada'ya yüksek vergiler bağlanmış.

İlirler'in Roma yönetimine karşı en büyük ayaklanması **I. yy başlangıcında Baton'un** önderliğinde gerçekleşmiş. Bu ayaklanmaya sayısı çok İlir kabilesi iştirak etmiş. Başlangıçta ayaklanmacılar birkaç zafer elde etmişler. Ancak ayaklanmanın üçüncü yılında Romalılar büyük bir ordu toplayarak, birkaç muharebeden sonra İlirleri yenmeye başarmışlar. Baton teslim omaya mecbur kalmış, ayaklanma ise bastırılmış.

Doğu Roma eyaletlerin bir bölümü

HRİSTİYANLIĞIN BALKANLAR VE MAKEDONYA'YA YAYILMASI

Balkanlar'da Hristiyanlık önce Makedonya'da daha sonra ise Helada ve İliya'da yayılmaya başlamış.

Hız. İsa'nın ilk öğrencilerinden biri olan Havarî **Pavlus** Hristiyanlığı ilk olarak **Makedonya'da** öğretmeye başlamış. I. yy ortalarında Pavlus **birkaç kere Makedonya'ya gelmiş**. Önce **Filipi** kenti, daha sonra da **Selanik** kentinde vaizler vermiş. Müritlerinin sayısı arttığı zaman havari Pavlus **Hristiyan belediyeleri** kurmuş. Bunlar Makedonya'da ve Avrupa'da ilk Hristiyan belediyeleriymiş. Pavlus **üç mektup** göndermiş, bunlardan Makedonya'daki Hristiyan belediyeleri olan Filipi'ye bir ve Selanik'e iki mektup göndermiş

Makedonya'daki Hristiyanlar tapınak-**kiliseler** inşa ederek, kendi dinlerini öğretiyorlarmış. İlk kiliseler **Bargala** (İştîp) **Heraklea** (Manastır), **Stobi** (Köprülü), **Lihnidos** (Ohri) ve diğer yerlerde kendi tapınaklarını inşa ediyorlarmış.

Havarî Pavlus Makedonya'dan **Helada'ya** gitmiş, orada Hristiyan dinini yaymaya devam etmiş. Önce **Atina'da** kalmış, daha sonra ise **Korint'e** giderek, Hristiyan belediyesi kurmuş.

I. yy ortalarında Hristiyanlık **İliya'ya** da yayılmış. Bu dönemde **Dirahion** kenti **psikoposluk** merkeziymiş. Hristiyanlık kıyıdaki İliir kentlerinden ülkenin iç kesimlerine yayılıyordu. Bu arada **Kilise Organizasyonu** kurulmuş. Her daha büyük her kentin kendi piskoposu varmış. Görkemli mozaikleri olan Hristiyan kiliseleri ve vaftizhaneler inşa ediliyordu. **Bilis, Saranda, Apolonia, Dirahion** gibisinden sayısı çok İliir kentinde Hristiyan kiliseleri inşa edilmiş. İliirler Hristiyanlığı kabul etmekle, Roma krallığının kültürlü ve ilerici ulusları arasında yer almışlar.

IV. yy sonlarına doğru Hristiyanlık krallığın bir numaralı dini olmuş. Hristiyanlık bundan sonra dünyanın diğer ülkelerine de yayılmış ve dünya kültürünün gelişimine büyük etkide bulunacaktır.

Makedonya mozaikleri

BİLİYOR MUSUNUZ...

- ... Ohri bölgesinde Hristiyanlığı **Aziz Erazmo**, Ustrumca yöresinde ise **15 Tiveryalı** vaiz yaymaktaymışlar.

ROMA İKTİDARI DÖNEMİNDE KÜLTÜR

Dirahion'da Roma surlarından kalıntılar

Daha geç dönem Roma moneti

Roma banyo kalıntıları

Balkan Devletleri ve Makedonya'nın Romanizasyonu

Ele geçirilen Balkan devletlerinde Roma yaşama tarzı, Latin dili, Roma dini ve kültürü yayılmaktaymış. **Latin dilinde** ders verilen okullar açılmaktaymış. Roma para birimi olan **denar** kullanıyormuş. Roma memur, tüccar, zanaatçı ve kolonist sayısı günden güne artıyormuş.

Roma devleti daha yoksul Roma vatandaşlarını Balkan ülkelerine yerleştiriyormuş. Onların ekseriyeti eski askerlermiş. Orduya verdikleri hizmet için devlet onları toprakla ödüllendiriyormuş. Onların bu arazilerine **koloni** denirmiş. Balkandaki tüm Roma eyaletlerinde koloniler varmış. Bu kolonilerden bazıları şunlarmış: Skupi (Üsküp), Yader (Zadar), Emona (Lyublyana) ve diğerleriymiş.

Kolonilerde memur ve askerler yanı sıra, tüccar ve zanaatçılar da yerleşmeye başlamışlar. Onlar **Roma kültürü**, **Latin dili** ve **Roma yaşam tarzının** yayılmasına katkı sunmaktaymışlar. Balkan ulusları tedricen Latin dilini, özellikle Roma kültürünü benimsemeye başlamışlar. Romalılar eski Balkan kentlerinde **Roma tarzında yeni binalar** inşa ediyorlarmış: saray, tiyatro, tapınak, su tesisatı, banyo... Bu şekilde Balkan uluslarının sistemli şekilde **romanizasyonu** başlamış.

Yol ve Köprüler

Romalılar **yol** ve **köprü** inşa etmekle ün salmış. Taş kaldırımli sağlam yollar inşa etmekteymişler. Bu yollar dağlık bölgelerde 1,5 metre, düzlüklerde ise 6-7 metre genişlikteymiş. Romalıların Balkanlar'da inşa ettikleri en tanınmış yol **Via Egnatia** yoludur. Bu yol Balkanlar'da **doğu-batı** istikametindeymiş ve Balkan ülkelerinin İtalya ile en kısa yoluymuş. Kuzey sahil yanı sıra Via Egnatia kalıntıları Ohri gölünde de bulunmuştur.

Morava ve **Vardar** vadileri boyunca uzayan **kuzey-güney** istikametindeki yolun da büyük önemi varmış. Bu yol kuzeydeki Balkan topraklarını Ege Denizi ile bağlamaktaymış.

Roma Kentleri ve Diğer Yapı Kalıntıları

Makedonya Roma kültürü, özellikle Roma kentleri kalıntılarıyla çok zengindir.

Bunlardan biri **Stobi kentidir**. Stobi, Köprülü yakınında, Çerna Reka'nın Bregalniça nehriyle birleştiği yerde bulunmaktadır. Stobi, sadece Romalıların seferleri için değil, ticari açıdan da önemli rol oynamaktaymış. Stobi antik kentinde bugün **tiyatro**, **kiliseler**, lüks özel evler - **saraylar**, **sokaklar**, **banyo** ve **kent meydanlıklarından** kalıntılar görülebilir. Bu kentin kendi **darphanesi** de varmış.

Başka Roma kentlerinden kalıntılar da muhafaza edilmiştir. Manastır'daki **Heraklea**, Üsküp yakınındaki **Skupi**, Ohri'deki **Lihnidos**, Ustrumca'daki **Bansko** bu kalıntılardan bazılarıdır.

Romalılar kentlere ve diğer semtlere temiz suyun getirilmesine büyük önem vermekteymişler. Muhafaza edilen Roma semtlerinde büyük **su tesisatları** kalıntılarına rastlanmıştır.

Bargala

Skupi

Stobi

Diğer eyaletlerde Roma su tesisatları

ROMA DEVLETİNİN ÇÖKMESİ

TEKRARLAYALIM:

- Roma Krallığı'nı kim ve ne için **bölmüş**? Hangi **bölmelere** ayrıldığını belirt?
- Roma Krallığı doğu ve batı bölümleriyle **ne olmuş**?

BİRLİKTE ARAŞTIRALIM...

- Romalılar bazı uluslara neden "**Barbar**" ulus diyorlarmış? Bu kelime ne demek?
- "**Vandal** ve **vandalizm**" kelimelerinin anlamı nedir?

Geç Krallık döneminde
Roma askeri

İç ve Dış Nedenler

Zamanla Roma devleti giderek daha çok zayıflamış. Memnun olmayan köylü ve köleler sürekli olarak isyan etmekteymişler. Askerler sıralı maaş almadıkları için savaşa gitmek istemiyorlarmış. İktisadi zayıflamış, imalat ise bir hayli azalmış.

IV. ve V. yüzyılda Roma devletini **Hun** ve **Alman** kabileleri saldırmaya başlamışlar.

Hunlar IV. yy ikinci yarısında Asya'dan Avrupa'ya akın etmişler. **Atilla**'nin önderliğinde V. yüzyılda **Panonya** merkezinde güçlü bir devlet kurmuşlar. Oradan Roma devleti topraklarına saldırıyorlarmış. Onların saldırıları talan niteliğindedir.

Alman **Vandal** ve **Vizigot** kabilelerinin saldırıları en şiddetliymiş. Vizigotlar 410 yılında Roma kentini ele geçirip talan etmişler. 455 yılında Vandallar da aynısını yapmışlar.

Devletin Ayrılması

Roma devleti barbar ulusların saldırılarından korunacak güce sahip değilmiş.

Roma devleti **395 yılında** ikiye bölünmüş:

Almanya'da Roma istihkamu

Merkezi **Roma**'da bulunan **Batı Roma Krallığı** ve merkezi bugünkü **İstanbul**'da bulunan **Doğu Roma Krallığı**.

Roma devletinin bu iki kısmı bir daha asla birleşmemiştir. Daha sonra Doğu Krallığa **Bizans** adı verilmiş. Bizans daha bin yıl, 15. yüzyılın ortalarına kadar ayakta kalacaktır. Makedonya Doğu Makedonya krallığı bünyesinde kalmış.

Batı Roma Krallığının Çöküşü

Batı Roma krallığı sık sık barbar kabilelerin saldırılarına uğramaktaymış. Boyunduruk altında tutulan ulusların ayaklanma ve isyanları giderek artmaktaymış. Bundan dolayı krallık kısa zamanda çökmüş. 476 yılında Alman kabilelerin önderlerinden biri Roma'nın son hükümdarı, **Romulus Augustus**'u tahttan indirmiş. Bu yıl Batı Roma krallığının son yılı olarak hesaplanmaktadır. Aynı öyle Avrupada Eski Çağ tarihinin sonu ve Orta Çağ'ın başlangıcı olarak da ele alınmaktadır.

Alman askerler

Hun lideri Atilla

I. Teodosiy

BİLİYOR MUSUNUZ...

- ... Roma krallığını Kral **I. Teodosiy** bölmüş? Daha yaşlı oğlu Arkadiye doğu eyaletlerini, daha genç oğlu Honoriye batı eyaletlerini bırakmış. İki bölüm arasındaki sınır Balkan Yarımadası ortasından geçmekteymiş.
- ... Roma tarihçisi **Amiyan Marselin Hunları** şöyle tarif etmiş: “Hunlar yemeklerde ne pişmiş ne tuzlanmış bilmiyorlar. Hiçbir zaman pulluk kullanmıyorlar; ne evlerde ne de kulübelerde yaşıyorlar. Devamlı olarak orman ve dağlar aşırı göçebe hayat yaşıyorlar, sürekli olarak yaşama yerlerini değiştiriyorlar, diğer sözlerle onların yaşama yerleri yok. Çocuk yaşlarında soğuk, açlık, susuzluk gibi her çeşit doğal afete alışmışlardır. Bu göçte onların hayvan sürüleri peşlerinden gidiyorlar ve ailelerinin bulunduğu kağnıları çekiyorlar.”
- ... Hunlar'ın Avrupa'ya akın etmesiyle öyle denilen **ulusların büyük göçü** başlamış? Bu göçte sayısı çok millet ve kabile iştirak etmiş. Onlar Batı Roma Krallığı bölgesinde birkaç yeni devlet kurmuşlar.

DAHA ÖNEMLİ OLAYLARIN KRONOLOJİK TABELASI

- M.Ö. 3200 yılında Mesopotamya ve Mısır'da ilk yazılar icat edilmiş.
- M.Ö. 2000 yıllarında Aşağı ve Yukarı Mısır birleşerek bir devlet kurumuşlar.
- M.Ö. yaklaşık 2000 yıllarında Mesopotamya'da Babil Krallığı kurulmuş.
- M.Ö. 1200 yılında Helada'ya Dorlar yerleşmiş.
- M.Ö. IX. yy'da Sparta kenti kurulmuş.
- M.Ö. 776 yılında ilk Olimpiyat oyunları düzenlenmiş, M.S. 393 yılında ise iptal edilmişler.
- M.Ö. 753 yılında rivayete göre Roma Kenti kurulmuş.
- M.Ö. VII. yy sonlarına doğru Kral I. Perdika Makedon devletini kurmuş.
- M.Ö. 509 yılında Roma İmparatorluğu'nda krallık dönemi sona ermiş, cumhuriyet dönemi başlamış.
- M.Ö. V. yy'da Perikles döneminde Atina devleti ve demokrasisi en yüksek zirve noktasına ulaşmış.
- M.Ö. V. yy'da Kral Grabos'un önderliğindeki İtir krallığı kurulmuş.
- M.Ö. 359-336 yılına kadar Makedonya'da Kral II. Filip iktidarda bulunmuş.
- M.Ö. 336-323 yıllarında Makedon devletinin başında Makedonyalı III. İskender bulunuyormuş.
- M.Ö. 168 yılında İtirler ve Makedonlar Roma idaresi altına düşmüşler.
- M.Ö. 148 yılında Makedonya bir Roma Eyaleti konumuna gelmiş.
- I yüzyıl ortalarında havari Pavlus Makedonya ve Helada'ya gelerek Hristiyanlığı yaymaya başlamış.
- 313 yılında Kral Konstantin Hristiyanlığı Roma'da diğer dinlerle eşitlikli din ilan etmiş
- 395 yılında Roma devleti ikiye bölünmüş: Batı Roma Krallığı ve Doğu Roma Krallığı
- 476 yılında Batı Roma Krallığı çökmüş. Avrupada Eski Çağ tarihi sona ermiş, Orta Çağ dönemi başlamış.

İÇİNDEKİLER

TARİH VE ONUN ÖNEMİ

Tarihin Konusu ve Görevi (6). Zamanın Hesaplanması(7). Tarihin Ayrılması (8).

TARİH ÖNCESİ

İNSANIN MEYDANA ÇIKMASI (12). Yaşama Şekli (13)

İNSANIN TAŞ VE METAL DEVRİNDEKİ HAYATI (14). TAŞ DEVRİ (14) İnsan Toplulukları (14).

METAL DEVRİ (15). Tarım, Zanaatçılık, Mal Değişimi (16). Devletin belirmesi(16)

EN ESKİ TOPLULUKLARDAKİ İNSANLARIN İNANIŞLARI (18). Doğal Olaylara İnanış ve Yorumlar (18). Totemler ve Çok Tanrılık (18). Maddi Kalıntılar (19)

TARİH ÖNCESİNDE BALKANLAR VE MAKEDONYA (20)

Doğal Koşullar ve En Eski Hayat İzleri (20)

Maddi Kalıntılar (20)

ESKİ DOĞU'NUN NEHİR UYGARLIKLARI

EN ESKİ UYGARLIKLAR (24). Doğal Koşullar ve Ahali (24). İlk Devletler (25).

ESKİ MISIR DEVLETİ (27) Doğal Koşullar ve Ahali (27). Sulama ve Drenaj (Akaçlama) Sistemleri (27). Zanaatçılık ve Ticaret (28) Toplum ve Devletin Temel Özellikleri (30)

ESKİ DOĞU ULUSLARIN KÜLTÜRÜ VE İNANIŞLARI (32) Yazının Belirmesi ve Gelişimi (32). Edebiyat (32). İnşaatçılık (33). Sanat (33). Bilimlerin Başlangıcı (33). İnanışlar ve Din (33)

ESKİ ÇAĞ'DA BALKANLAR

HELADA (38). Doğal Koşullar ve Ahali (38). Homeros'un Zamanı (39). Kolonizasyon (39). Kent-Devletlerin Kurulması (40)

SPARTA (41). Kuruluşu ve Ahali (41). Devlet Düzeni (41). Gençlerin Eğitimi (41)

ATİNA(43). Kuruluşu ve Ahali (43). Devlet Düzeni (43). Atina'da Demokrasi (43). Kent-Devletler Arasındaki İlişkiler (44)

HELEN KÜLTÜRÜ (46) Edebiyat ve Tiyatro (46). Felsefe ve Bilim (46). Sanat (47). Mitoloji ve Din (47). Olimpiyat Oyunları (48)

İLİRLER (50). İLİR KRALLIKLARI (51). Taulant Krallığı (52). Ardei Krallığı (52). İLİR KÜLTÜRÜ (53). İnanışlar ve Din (53). Yaşama Şekli (53). Maddi Kültür Kalıntıları (54)

ESKİ ÇAĞ'DA MAKEDONYA

II FİLİP'E KADAR MAKEDONYA (58). Bölge ve Ahali (58). Devletin Kurulması (58). Devletin Güçlenmesi ve Yükselmesi (59)

II FİLİP ZAMANINDA MAKEDON DEVLETİ (61). Devlette Reformlar (61). Devletin Güçlenmesi ve Yükselmesi (62)

III MAKEDONYALI İSKENDER ZAMANINDA MAKEDON DEVLETİ (63). Balkanlar'da Durumların Düzeltilmesi (63). Doğuya Yürüyüş (63)

MAKEDONYALI III İSKENDER (66). İnanışlar ve Din (68). Yaşama Tarzı (68). Maddi Kültür Kalıntıları (69)

HELENİST DÖNEMİ (70). Makedonyalı III. İskender Devletin Parçalanması (70). Helen Kültürü (71)

ESKİ ROMA

ROMA DEVLETİNİN KURULUŞU (74). Bölge ve Ahali (74). Roma'nın Kuruluşu (74). Toplumsal ve Devlet Düzeni (75)

ROMA DEVLETİNİN GÜÇLENMESİ VE YAYILMASI (76). Apenin Yarımadası'nın Ele Geçirilmesi (76). Roma Ordusu (76). Avrupa, Asya ve Afrika'nın Fethedilmesi /76)

ROMA DEVLETİNDE İÇ MÜCADELELER (79). Köylü ve Kölelerin Durumu (79). Spartak'ın Ayaklanması (79). Devletin Zayıflaması ve Kolonilerin Belirmesi (80)

ROMA KÜLTÜRÜ (81). Din (81). Edebiyat ve Nutukçuluk (81). İnşaatçılık, Heykeltıraş ve Ressamcılık (82). Bilim (83).

HRİSTİYANLIĞIN BELİRMESİ (85). Hz. İsa, Tek Tanrıya İnanış (85). Hristiyanlık Öğretisi (85). Kutusal Kitap ve Havariler (86). Roma Devletin Hristiyanlık Karşısındaki Tutumu (87)

ROMA İMPARATORLUĞU'NUN BALKANLARA ETKİSİ

ROMA İMPARATORLUĞU'NUN BALKANLARA VE MAKEDONYA'YA YAYILMASI (90). Romalıların İller ve Makedonlar'a Karşı savaşları (90). Roma idaresinin oturtulması (91). Roma eyaletleri (91).

BALKAN ULUSLARININ ROMA İMPARATORLUĞU'NA KARŞI DİRENİŞİ (92)

HRİSTİYANLIĞIN BALKAN VE MAKEDONYA'DA BELİRMESİ VE YAYILMASI (93)

ROMA İDARESİ ZAMANINDA KÜLTÜR (94). Balkan Devletleri ve Makedonya'nın Romanizasyonu (94). Yollar ve Köprüler (94). Roma Kentleri ve Diğer Semtlerin Kalıntıları (95).

ROMA DEVLETİNİN ÇÖKÜŞÜ (96). İç ve Dış Nedenler (96). Devletin Ayrılması (96). Batı Roma Krallığının Çöküşü (97)